

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS**

**KAROLIS SADAUSKAS
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA**

PRECEDENTO DOKTRINA IR STARE DECISIS CIVILINIAME PROCESSE

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas:
Doc. Dr. Ingrida Krolienė**

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TEISMINIO PRECEDENTO KAIP TEISĖS ŠALTINIO SAMPRATA	9
1.1 Teisminio precedento samprata	9
1.2 Teisminio precedento sudėtiniai elementai	13
1.3 Teisminio precedento rūšys. Teisminio precedento teisinė galia.....	19
2. STARE DECISIS PRINCIPO SAMPRATA	25
2.1 <i>Stare decisis</i> principo samprata ir jo ryšys su teisiniu precedentu	25
2.2 <i>Stare decisis</i> pagrindas – samprotavimo pagal analogiją metodas.....	28
2.3 Vertikalus ir horizontalus <i>stare decisis</i> principo veikimas Anglijos teisinėje sistemoje.	31
2.4 <i>Stare decisis</i> principo tikslas ir reikšmė, privalumai bei trūkumai.....	38
3. TEISMINIS PRECEDENTAS IR <i>STARE DECISIS</i> PRINCIPAS LIETUVOS	
CIVILINIAME PROCESE	47
3.1 Konstitucinio Teismo nutarimų, įtvirtinančių precedentą Lietuvos nacionalinėje teisėje, reikšmė.....	47
3.2 Precedentas Lietuvoje. Prieš ir po Konstitucinio Teismo nutarimų, įtvirtinančių precedentus.....	58
3.3 Sąlygos leidžiančios pakeisti egzistuojančius precedentus naujais precedentais.....	65
IŠVADOS	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	75
SANTRAUKA.....	81
SUMMARY.....	82
ANOTACIJA	83
ANNOTATION.....	84
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	85

IVADAS

Temos problematika. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, nacionaliniuose teisės aktuose ilgą laiką nebuvo įtvirtintas teismo precedento, kaip teisės šaltinio civiliniame procese, privalomas pobūdis. Nors didesnių ar mažesnių užuominų tiek teisės aktuose, tiek bendrosios kompetencijos teismų praktikoje jau būta anksčiau, teisminis precedentas buvo formalizuotas ir įtvirtintas tik 2006 metais. Tuomet Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kovo 28 d. nutarime¹ tikrindamas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso² (toliau – CPK) 4 straipsnio atitiktį konstitucijai, suformulavo precedento doktriną nacionalinėje teisėje bei įtvirtino pagrindines nuostatas susijusias su precedento doktrinos taikymu, vėliau jas išplėtojo kituose savo nutarimuose, pabaigiant plėtojimą 2007 m. spalio 24 dienos nutarimu³. Galiausiai, 2008 metais įsigaliojo Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimai⁴ perkėlę kai kurias Konstitucinio Teismo suformuotas nuostatas įstatymo lygmeniu ir taip galutinai buvo įgyvendintas precedento formalizavimas įtvirtinant jį įstatymo lygmenyje.

Tačiau net ir įtvirtinus precedento doktriną bei suformulavus jo taikymo taisykles, kilo daug neaiškumų. Teisės mokslininkai suskubo rašyti straipsnius šia tema ir nuomonių būtų įvairių, tačiau pastebėta, kad net ir Konstituciniam Teismui toliau plėtojant precedento taikymo taisykles, liko neatsakytų klausimų ir tam tikrų prieštaravimų. Antai, precedento doktrina negali apseiti be *stare decisis* principo, veikiančio tam tikru lygmeniu. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo⁵ 33 straipsnio 4 dalyje nustatytas horizontalus teismų susaistymas savo sprendimais, kas žiūrint iš *stare decisis* prizmės reiškia, kad teismas vieną kartą suformulavęs tam tikrą precedentą, negali nuo jo nukrypti, tačiau kartu įtvirtinama teisė Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (toliau – LAT) ir Lietuvos apeliaciniam teismui nukrypti nuo savo pačių suformuluotų precedentų. Įdomu ir tai, kad nei įstatymuose, nei Konstitucinio Teismo nutarimuose *stare decisis* principas visiškai nėra minimas. Taip pat, neaišku, kada precedentai gali būti pakeičiami naujais precedentais? Galiausiai, šiame

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

² „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

⁴ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55(1), 57, 61, 63, 64, 69–1, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir Įstatymo papildymo 53(1), 53(2) straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas,“ *Valstybės žinios* 81, 3186 (2008).

⁵ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,“ *Valstybės žinios* 46, 851 (1994).

darbe bus pateiktas atsakymas į klausimą, ar precedento doktrina buvo įtvirtinta tik 2006 m., ar ji jau egzistavo gerokai anksčiau?

Temos aktualumas. Temos aktualumas yra nulemtas keliamų probleminių klausimų masto ir nepakankamo temos išnagrinėjimo lygio. Keliami klausimai yra svarbus ne tik teisės mokslui, bet ir visai visuomenei, kadangi visa visuomenė yra suinteresuota, kad būtų laikomasi precedento doktrinos, kylančios iš konstitucijos, nes jos nesilaikymas reikštų pamatinių idėjų, tokių kaip teisingumo siekimas ir vykdymas, asmenų lygybė, teisinė valstybė, nepaisymą. Žvelgiant siauriau, kiekvienas asmuo yra suinteresuotas, kaip jo teisės bus ginamos įteisinus precedentą Lietuvos civiliniame procese. Svarbu, kad teisinė sistema būtų stabili ir nuspėjama, kad asmenys galėtų drąsiai ir tinkamai ginti savo teises teisme, taip pat, kad gindamas savo teises teisme asmuo žinotų, kokio sprendimo galima tikėtis.

Ši tema aktuali ir teisės mokslui, kadangi Lietuvos teisės doktrinoje dar nėra iširtas *stare decisis* principo veikimas Lietuvos teisėje, taip pat, neištirti veiksniai, kuriems esant galimas precedentų pakeitimas naujais precedentais, mažai nagrinėti precedentų konkurencijos šalinimo veiksniai bei galimybė teisėjams kurti teisę. Būtent į šiuos klausimus ir bus atsakinėjama šiame darbe.

Darbo mokslinis naujumas ir tiriamų problemų ištyrimo lygis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui įtvirtinus precedento galiojimą civiliniame procese (ir visoje nacionalinėje teisėje), šia tema buvo pradėtos diskusijos, pasirodė keletą mokslinių straipsnių. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluotą precedento doktriną nagrinėjo E. Kūris⁶, V. Nekrošius⁷, R. Jokūbauskas⁸, G. Sagatys⁹, M. Gedeikis¹⁰, E. Baranauskas¹¹. Taip pat, teismų sukurtų precedentų pakeitimo naujais precedentais sąlygas ir kitas problemas susijusias su precedento doktrinos taikymu Lietuvoje nagrinėjo D. Ambrasienė ir S. Palevičienė (Cirtautienė)¹².

⁶ Egidijus Kūris, "Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai," *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 131–149.

⁷ Vytautas Nekrošius, "Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje," *Teisė* 3, 63 (2007): 76–87.

⁸ Rytis Jokūbauskas "Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje," *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 51–56.

⁹ Gediminas Sagatys, "Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos," *Justitia* 2, 72 (2009): 2–15.

¹⁰ Mindaugas Gedeikis, "Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje" *Juristas*, 4, 2009: 31–38.

¹¹ Egidijus Baranauskas, "Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?" *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 201–210.

¹² Dangutė Ambrasienė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė) "The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania," *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 61–78.

Paminėtinas ir išsamiausias darbas, kuris buvo atliktas dar prieš priimant minėtus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus – 2004 m. apginta V. Vasiliausko daktaro disertacija¹³. Taip pat, V. Vasiliauskas yra parašęs keletą straipsnių, kuriuose nagrinėtas precedentas Anglijos teisinėje sistemoje.

Taigi, nors panašiomis temomis ir buvo kalbėta, tačiau minėtuose darbuose daugiausia yra pateikiami minėtų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų apibendrinimai, keliamos problemos, tačiau atsakymų nepateikiama, arba jų pateikiama nedaug. Todėl šiuo klausimu vis dar egzistuoja tam tikras teisinis „vakuumas“. Autoriaus keliami probleminiai klausimai vis dar yra atviri, tad darbe bus stengiamasi atsakyti į šiuos klausimus bei pateikti išeitines problemų sprendimo pozicijas.

Baigiamojo darbo reikšmė ir originalumas. Šio darbo reikšmę atskleidžia faktas, kad šioje temoje kyla daugiau probleminių klausimų, negu yra pateikta atsakymų, kadangi tema vis dar nėra plačiai išanalizuota.

Dažniausiai precedento doktrina Lietuvoje buvo nagrinėta atskirai nuo *stare decisis* principo, nors be jo neįmanomas precedento doktrinos taikymas. Taigi, šis darbas teisės mokslui bei doktrinai svarbus tuo, kad jame bus analizuojamas jau minėtų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis Lietuvos teisei sistemai, pateikiami skirtumai tarp precedento doktrinos veikimo Lietuvoje ir Anglijoje, kur precedento doktrina išplėtota labiausiai. Taip pat, šis darbas svarbus visai bendrosios kompetencijos teismų sistemai, kadangi bus pateikiami atsakymai į klausimus, kada galima pakeisti jau egzistuojančius precedentes, kokie tikslai turi būti įgyvendinami taikant precedento doktriną. Taip pat, darbe bus detalios aiškinamos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuotos precedentų taikymo taisyklės, nagrinėjamos prieštaringos nuostatos, susijusios su precedento taikymu bei pateikiama autoriaus kritika tam tikrais klausimais.

Tyrimo objektas – teismo precedento ir *stare decisis* doktrinos taikymas civiliniame procese.

Tyrimo dalykas – teismo precedento taikymą civilinėse bylose įtakojantys veiksniai.

Baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti teismo precedento ir *stare decisis* principo sampratą, esmę ir jų reikšmę, teismo precedento sudėtinius elementus bei *stare decisis* principo veikimą. Išanalizuoti precedento ryšį su pamatiniais teisės principais, precedento galiojimo klausimą iki minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų priėmimą, precedentų konkurencijos sprendimo taisyklės

¹³ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004).

bei sąlygas, kurioms esant precedentai gali būti keičiami sukuriant naujus precedentes. Taip pat, palyginti kaip precedentas taikomas Lietuvoje ir Anglijoje.

Baigiamojo darbo uždaviniai. Šiam baigiamajam klausimui yra keliami tokie uždaviniai:

- 1) atskleisti precedento, kaip teisės šaltinio sampratą ir reikšmę Lietuvos civiliniame procese analizuojant Lietuvos teisės doktriną ir tai, kaip ši doktrina suprantama anglosaksų tradicijos valstybėse;
- 2) atskleisti *stare decisis* doktrinos esmę ir reikšmę bei jos veikimo apimtį Lietuvos civiliniame procese, analizuojant Lietuvos teisės doktriną ir tai, kaip ši doktrina suprantama anglosaksų tradicijos valstybėse;
- 3) atskleisti precedento doktrinos ryšį su kitais, pamatiniais teisės principais, kurie įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje;
- 4) detaliam išanalizuoti precedento doktrinos ir *stare decisis* principo veikimą Lietuvos civiliniame procese;
- 5) išanalizuoti precedento doktrinos egzistavimo iki minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais buvo suformuota precedento doktrina Lietuvos nacionalinėje teisėje, klausimą;
- 6) atskleisti aplinkybes, kurioms esant galimas jau egzistuojančių precedentų pakeitimas naujais precedentais;
- 7) atliktos analizės pagrindu pateikti argumentuotas išvadas.

Tyrimo metodika. Atliekamo tyrimo metu buvo naudojami teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai.

Dokumentų sisteminės analizės metodas taikytas siekiant gauti informacijos, tiriant Lietuvos Respublikos teisės aktus, Lietuvos Respublikos teismų procesinius sprendimus, mokslines publikacijas, užsienio teisės doktrinos šaltinius bei teismų procesinius sprendimus, teismo precedento ir *stare decisis* principo taikymo klausimais bei precedento egzistavimo Lietuvos teisėje iki 2006 metų, klausimais. Taip pat, naudojant šį metodą buvo atskleista teismo precedento ir *stare decisis* principo samprata ir esmė, jų taikymo ypatumai.

Lyginimo metodas taikytas siekiant palyginti Lietuvoje ir Anglijoje įtvirtintos precedento doktrinos skirtumus, t.y. precedento galią įtakančių veiksnių skirtumus, *stare decisis* principo taikymo skirtumus ir pan.

Istorinis metodas taikytas analizuojant Lietuvos Respublikos, pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio, teisės aktus bei teismų praktiką, siekiant nustatyti precedento doktrinos egzistavimą tuo metu.

Funkcinis (teleologinis) metodas taikytas siekiant nustatyti tam tikrų teisės normų ir teismų procesinių sprendimų prasmę ir tikslą.

Analitinis – kritinis metodas suteikė galimybę atskleisti su precedento bei *stare decisis* doktrinų taikymu susijusius trūkumus ir teigiamus aspektus, pateikti savo įžvalgas, vertinimus, pastebėjimus.

Apibendrinimo, lyginimo ir loginis metodai taikyti gautos informacijos, atlikus tyrimą, apibendrinimui ir išvadų suformulavimui.

Baigiamojo darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys dėstymo ir išvados.

Pirmojoje darbo dalyje yra nagrinėjama precedento, kaip teisės šaltinio, samprata ir vieta teisės šaltinių sistemoje, jo sudėtiniai elementai, rūšys ir precedento galią įtakojantys veiksniai Lietuvoje ir Anglijoje. Pradžioje aptariame precedento sąvoka, nustatoma jo vieta Lietuvos teisės šaltinių sistemoje. Toliau, nagrinėjami jo sudėtiniai elementai – *ratio decidendi* ir *obiter dictum*, taip pat, nagrinėjamos teisminių precedentų rūšys. Pirmą dalį pabaigiamą precedento galią nulemiančių veiksmių, kurie taikomi sprendžiant precedentų konkurenciją, lyginamąją analizę.

Antrojoje darbo dalyje yra nagrinėjama *stare decisis* principo samprata ir ryšys su teisiniu precedentu, doktrinos pagrindas – samprotavimo pagal analogiją metodas. Taip pat nagrinėjamas horizontalus ir vertikalus *stare decisis* principo veikimas Anglijos teisinėje sistemoje, *stare decisis* principo tikslas, reikšmė, privalumai ir trūkumai bei ryšys su bendraisiais teisės principais.

Trečiojoje darbo dalyje yra nagrinėjami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai įtvirtinę precedentą ir suformuotos precedento doktrinos bruožai, nagrinėjamas ir lyginamas su Anglija horizontalus ir vertikalus *stare decisis* principo veikimas. Atliekama detali analizė siekiant išsiaiškinti ar egzistavo teisminis precedentas iki Konstituciniam Teismui jį įtvirtinant savo nutarimuose. Taip pat, analizuojamos sąlygos, leidžiančios pakeisti jau egzistuojančius teisinius precedentes naujais precedentais.

Darbas užbaigiamas autoriaus pateikiamomis išvadomis, literatūros sąrašu, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), anotacija (lietuvių anglų kalbomis).

Ginamieji teiginiai. Autorius šiam darbui iškelia šiuos ginamuosius teiginius:

- 1) konkrečių precedentų taikymas (ar netaikymas) sprendžiant civilines bylas yra priklausomas nuo subjektyvaus teisėjo požiūrio į byloje susiklosčiusias faktines aplinkybes;

- 2) teisminis precedentas Lietuvoje egzistavo gerokai anksčiau nei Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose oficialiai suformulavo precedento doktriną ir jos taikymo Lietuvoje pagrindus.

1. TEISMINIO PRECEDENTO KAIP TEISĖS ŠALTINIO SAMPRATA

1.1 *Teisminio precedento samprata*

Precedento sąvoka dažniausiai vartojama anglosaksų teisinės tradicijos valstybėse, kadangi tai yra esminė jų teisinės sistemos kategorija. Tačiau XX a. pabaigoje, dėl tuo metu Europoje vykusių procesų, t.y. valstybių susibūrimo į tam tikras sąjungas ir jų plėtimosi, ko pasekmėje šiuo metu turime Europos Sąjungą, apjungiančią didžiąją dalį Europos valstybių, prasidėjo tam tikra anglosaksų ir romanų – germanų teisinių tradicijų asimiliacija. Tai turėjo įtakos tam, kad dabar net ir daugumoje romanų – germanų teisinės tradicijos valstybių precedento sąvoka yra dažnai sutinkama ir nėra svetima. Kaip pastebi ir E. Baranauskas, šiuo metu daugumoje romanų – germanų teisei sistemai priklausančių valstybių sąvoka „precedentas“ yra tvirtai išsaknijusi ne tik teisinėje literatūroje, bet ir teismų jurisprudencijoje¹⁴.

Tarptautinių žodžių žodyne yra pateikiamos dvi galimos žodžio „precedentas“ (lot. *praecedens* kilm. (*praecedentis*) - einantis priešakyje) reikšmės: 1) jau buvęs panašus faktas arba įvykis, kuriuo galima pasiremti; 2) teismo sprendimas, priimtas kurioje nors byloje ir tapęs privalomas kitiems tos pačios arba žemesnės instancijos teismams, nagrinėjantiems panašias bylas¹⁵. Oksfordo universiteto teisinių terminų žodyne sąvoka „teisminis precedentas“ apibūdinama iš esmės identišškai: tai teismo sprendimas, kuriuo, esant atitinkamoms aplinkybėms, yra įpareigoti vadovautis vėliau panašias bylas sprendžiantys teismai¹⁶.

Panaši teisminio precedento sąvoka pateikiama ir Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje: tai sprendžiant konkrečias bylas priimtuose teismo sprendimuose pateikti teisės išaiškinimai, kurie vėliau laikomi pavyzdžiu sprendžiant analogiškas bylas¹⁷. Šioje sąvokoje nėra aiškiai išreiškiamas teisminio precedento privalomumas, kadangi precedentas apibrėžiamas, ne kaip privaloma kitiems teismams taisyklė, o kaip pavyzdys sprendžiant analogiškas bylas. Tačiau tai padaryta atsižvelgiant į horizontalų ir vertikalų *stare decisis* veikimą, kadangi nurodoma, kad teisminis precedentas pasidaro visuotinai privalomas ir priimtinas tik tada, kai jam pritaria LAT¹⁸. Todėl manytina, kad nors ir autorių pateikiamoje teisminio precedento sąvokoje precedento privalomumas akivaizdžiai nėra išreikštas, su tuo yra sutinkama.

¹⁴ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 203.

¹⁵ *Tarptautinių žodžių žodynas* (Vilnius: Alma littera, 2013).

¹⁶ Brian H. Bix, *A Dictionary of Legal Theory* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 163.

¹⁷ Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 135.

¹⁸ *Ibid.*

Remiantis pateiktomis teismo precedentu sąvokomis, galima išskirti tokius esminius teismo precedentu požymius: 1) privalomumas (teismai privalo remtis jau egzistuojančiais precedentais, atsižvelgiant į horizontalų ir vertikalų *stare decisis* principu veikimą, t.y. teismu precedentai susaisto tuos precedentus sukūrusius teismaus, o aukštesniųjų instancijų teismu sukurti teismai susaisto ir tuos precedentus sukūrusius teismaus, ir žemesnės instancijos teismaus¹⁹); 2) norint taikyti jau suformuluotus precedentus reikia nustatyti analogiškas arba iš esmės panašias faktines aplinkybes; 3) teismo precedentas gali būti sukuriamas tik nagrinėjant bylas teisme, t.y. tik patiems bendrosios kompetencijos teismaus sprendžiant bylas ir priimant jose sprendimus, kurie ir virsta teismo precedentais.

Atsižvelgiant į šiuos požymius, ypač į antrąjį ir trečiąjį, galime teigti, kad jeigu teismaus sprendžia tokią bylą, kurios dar nėra nagrinėjęs, joje priimdamas sprendimą, teismaus sukuriama naują precedentą. Sekantį kartą teismaus nagrinėdamas analogišką ar iš esmės panašią bylą jau privalės remtis ankstesniu teismo sprendimu. Taip yra todėl, kad precedentu doktrina yra grindžiama *stare decisis* principu, kuris reiškia, kad reikia laikytis to, kas jau yra nuspręsta ir to negalima panaikinti²⁰. Tai sudaro originalią precedentu doktriną.

Teismo precedentu sąvoka yra priskiriama prie svarbiausių Lietuvos teisės moksle vartojamų kategorijų grupės, kai yra kalbama apie teisės šaltinius. Nors šis terminas buvo naudojamas jau kurį laiką, tačiau jis labiausiai įsigalėjo po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo. Šiame nutarime suformuluota konstitucinė maksima „tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriama naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“ yra formuluojama panaudojant „teismo precedentu“ konstrukciją²¹. Tiesa, šiuo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu į Lietuvos teisę nebuvo perkeltas *stare decisis* principas, nes jau nuo pačios pirmosios 1994 metų Teismu įstatymo redakcijos LAT buvo priskirta teismu praktikos vienodinimo funkcija, tad šis principas buvo įgyvendinamas jau ilgą laiką iki minėto nutarimo priėmimo²².

Kai kalbame apie teisės šaltinius, kai kurių iš jų vaidmuo yra suprantamas skirtingai, skirtingų teisės tradicijų valstybėse, iš kurių šiam darbui aktualiausias romanų–germanų ir anglosaksų teismo tradicijos valstybės. Romanų–germanų teisės tradicijos valstybėse vyrauja statutinė teisė ir įstatymo viršenybė, todėl pirminiais šaltiniais čia pripažįstama rašytinė teisė, t.y.

¹⁹ Egidijus Kūris, *supra* note 6, 139.

²⁰ Jacqueline Martin, *The English legal system. 5th edition* (London: Hodder Education, 2007), 22.

²¹ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 203.

²² *Ibid*, 204.

įstatymai ir jų sistemos (kodeksai), poįstatyminiai aktai²³. Anglosaksų teisinės tradicijos valstybėse statutinė teisė yra derinama su plačios kompetencijos precedentų teise ir yra pripažįstama teisėkūros *ad hoc* teisė ir bendriesiems teismams²⁴. Šiose valstybėse teismų praktika yra pirminis teisės šaltinis²⁵. Kaip jau išsiaiškinome iš pateiktų teismo precedento sąvokų, bendriausia prasme, teisminis precedentas yra teismo sprendimas. Tai nėra statutinė teisė, todėl Lietuvoje teismų praktika (teismų sukurti precedentai) laikytina antriniu civilinio proceso teisės šaltiniu²⁶.

Teismo priimtu sprendimu sprendžiant tam tikrą bylą yra sukuriamas naujas precedentas (turint omenyje, kad analogiška ar iš esmės panaši byla nebuvo nagrinėta praeityje). Romanų–germanų teisės tradicijos valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje, ėmus stiprėti precedento vaidmeniui, kyla klausimas, ar tikrai teismas vykdydamas teisingumą tik aiškina ir taiko teisę? Teisminiam precedentui oficialiai tapus privalomu teisės šaltiniu, atsirado tam tikras neaiškumas, ar naujo precedento sukūrimas yra teisės aiškinimo rezultatas, ar teismų teisėkūros *ad hoc* rezultatas.

E. Kūrio nuomone, precedentas, kaip teisės šaltinis nepakeičia įstatymo, o su juo koegzistuoja ir jį papildo, materializuoja ir vaizdžiai tariant, įkvėpia jam gyvybę, tačiau, taip pat, nurodo, kad teisminis precedentas turėtų įgauti savarankišką reikšmę ir tapti „autonominium“ teisės šaltiniu tik *lacunae legis*, legislatyvinės omissijos ir panašiais atvejais, kai teisinio ginčo nėra įmanoma išspręsti įstatymo pagrindu²⁷. Atsižvelgiant į tai, yra išskiriami būtent minėtieji, „autonominiai“, t.y. savarankiško teisės šaltinio reikšmę turintys teisminiai precedentai (teismo sprendimai, kuriais yra išsprendžiamas teisinis ginčas tarp šalių, kurių teisės ir pareigos įstatymu nėra sureguliuotos) ir „subsidiarūs“ teisminiai precedentai (įstatymus papildantys, jų nuostatas aiškinantys precedentai)²⁸. Tačiau pasak E. Kūrio, toks skirstymas bent jau praktinių padarinių, neturėtų turėti, kadangi maksima, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai, taikytina abiem atvejais, t.y. tiek tais atvejais, kai taikomas įstatymas, tiek tais atvejais, kai *ad hoc* užpildoma teisinio reguliavimo spraga (legislatyvinė omissija)²⁹.

Peršasi išvada, kad precedentinę reikšmę turi ir tie teismų sprendimai, kuriais teismas išaiškina teisės normų reikšmę, jas interpretuoja, ir tie, kuriais teismas užpildo teisės spragas, pvz.:

²³ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2000), 277.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Valentinas Mikelėnas, „Civilinio proceso teisės šaltiniai,“ iš *Civilinio proceso teisė. I tomas*, Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius (Vilnius: Justitia, 2003), 110.

²⁶ *Ibid.*, 111.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Gediminas Sagatys, *supra* note 9, 7.

²⁹ Egidijus Kūris, *supra* note 6, 135.

legislatyvinės omisijos atvejais, kai nėra jokių įstatymų ir poįstatyminių aktų reguliuojančių tam tikrą teisinį santykį.

Tačiau galima surasti ir kitokių nuomonių. Pasak E. Baranausko, egzistuojanti Konstitucinė nuostata „*teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo*“ suponuoja išvadą, kad teismo sprendimas turėtų precedento reikšmę tik užpildant teisės spragas įstatymo ar teisės analogijos taikymo atvejais, o visais kitais atvejais teismas tėra tik interpretatorius ir nekuria precedentų aiškindamas teisę³⁰. Autoriaus nuomone, toks teiginys neturi rimto pagrindo. Pasak D. Mikelėnienės, toks teisės aiškinimas (statiškasis teisės aiškinimas) ne tik neužtikrins teisingumo, nes teismas privalės taikyti net tokias teisės normas, kurios pačiam teismui gali atrodyti keistinos ar netgi naikintinos, bet ir pavers visą teismo procesą mechanišku, kadangi atsisakoma racionalumo ir kritiško teisės vertinimo³¹.

Išeitine pozicija derėtų laikyti kūrybiškąją teisės aiškinimo doktriną, pagal kurią precedento sąvokai galėtumėme priskirti tiek teismų sprendimus, kuriais šalinamos teisės spragos taikant įstatymo ar teisės analogiją, tiek teismų sprendimus, kuriais teisės normos yra aiškinamos papildymo ar taisymo būdu³². Tokios nuomonės autorius laikosi dėl to, kad nesuteikiant precedentinės reikšmės teismų sprendimams, kuriais teisės normos yra aiškinamos papildymo ar taisymo būdu, teismai aiškindami tą pačią normą skirtingose bylose galėtų teisės normos turinį išaiškinti skirtingai. Skirtingai aiškinant teisės normas ir siekti teisingumo bei teismų praktikos nuspėjamumo praktiškai būtų neįmanoma. Tokiu atveju, vieni teisėjai teisingumu laikytų aklą įstatymo raidės sekimą, o kiti, teisės normas kūrybiškai interpretuotų. To pasekmėje turėtumėme neprognozuojamą teismų praktiką ir skirtingus teismų sprendimus analogiškose ar iš esmės panašiose situacijose, kas prieštarautų teisingumo principui.

Papildomai, sutinkama su minėta E. Kūrio pozicija, kad precedentinę reikšmę turintis teismo sprendimas turėtų, kuriuo ištaisomos teisės spragos turėtų įgyti „autonomiškumą“³³, bent jau iki tol, kol ta teisinė spraga bus panaikinta įstatymo lygmeniu. Šiuo atveju, galima teigti, kad teismas, naudodamas teisės ar įstatymo analogiją ir ištaisydamas teisės spragas dalinai atlieka teisės kūrėjo vaidmenį, t.y. priimdamas sprendimą, jis sukuria tam tikrą taisyklę, kurios laikytis privalės kiti teismai, iki tol, kol bus priimti atitinkami įstatymai (pvz.: legislatyvinės omisijos atveju). Tačiau to nereikėtų vertinti kaip įstatymų leidėjo pareigų perleidimo teismui, kadangi tai pažeistų Konstitucinį

³⁰ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 203.

³¹ Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai* (Vilnius: Justitia, 1999), 63–64.

³² *Ibid*, 258–259.

³³ Egidijus Kūris, *supra* note 6, 139.

valdžių padalijimo principą. Tai reikėtų vertinti labiau kaip išimtį iš šio principo, kadangi tokia situacija susidarė būtent dėl įstatymų leidžiamosios valdžios neveikimo ir elgesio taisyklės sukūrimas teismui tampa privalomas, siekiant išspręsti bylą, nepriklausomai nuo jo valios, t.y. noro ar nenoro kurti teisę.

Trumpai apibendrinant, galima pasakyti, kad precedentas, kaip teisės šaltinis, Lietuvoje, kaip kontinentinės teisės tradicijos valstybėje, yra antrinis teisės šaltinis. Precedentinę reikšmę įgyja tiek tie teismų sprendimai, kuriais teismas aiškina, interpretuoja teisę, tiek tie, kuriais, naudojant teisės ar įstatymo analogiją, yra ištaisosomos teisės spragos. Pastarieji turėtų turėti tam tikrą „autonomiškumą“³⁴, kadangi, tam tikrais atvejais, pirminių šaltinių reguliuojančių teisinį santykį, tiesiog nėra.

1.2 Teisminio precedento sudėtiniai elementai

Išsiaiškinus precedento sampratą ir jo, kaip teisės šaltinio, vietą bei svarbą teisės šaltinių sistemoje, svarbu suprasti, kokia yra teisminio precedento vidinė struktūra ir sudėtinių elementų svarba. Tai ypač svarbu anglosaksų teisinės tradicijos valstybėse, pvz.: Anglijoje, kurios precedentinėje teisėje suformuotas teisinės taisyklės, atsižvelgiant į sprendimą priėmusio teismo poziciją teismų hierarchijoje (*autorius pažymi, kad daugelio mokslininkų darbuose, pvz.: R. Cross, D. Kelly, G. Slapper, C. Manchester, D. Salter, I. McLeod ir kt. yra vartojama sąvoka „hierarchinė teismų sistema“*). Tačiau šios sąvokos nereikėtų suprasti kaip tiesioginio teismų pavaldumo aukštesniems teismams, o ją interpretuoti kaip instancinę teismų sistemą, kadangi teismai nėra vieni kitiem pavaldūs), žemesnieji teismai privalo laikytis ankstesnių aukštesnės hierarchijos teismo priimtų sprendimų³⁵, o apeliaciniai teismai (išskyrus Aukščiausiąjį Jungtinės Karalystės Teismą) yra įpareigoti sekti ir savo ankstesnių sprendimų³⁶.

Lietuvoje, bent jau teoriškai, tai yra ne ką mažiau svarbu. Kaip ką tik minėta, Anglijoje žemesnieji teismai privalo laikytis ankstesnių aukštesnės hierarchijos teismo priimtų sprendimų³⁷, taigi yra įtvirtintas vertikalus precedento privalomumas. Tačiau horizontalus precedento privalomumas nėra taikomas pilna apimtimi. Lietuvoje, bent jau teoriškai, yra įtvirtintas ir pilna apimtimi veikia tiek horizontalus, tiek vertikalus precedento privalomumas: „bendrosios

³⁴ Egidijus Kūris, *supra* note 6, 139.

³⁵ Colin Manchester ir David Salter, *Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation. 3rd edition* (London: Sweet & Maxwell, 2006), 4.

³⁶ *Ibid*, 17.

³⁷ *Ibid*, 4.

kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose³⁸. Todėl pagrindinė šio poskyrio užduotis yra atskleisti teismo precedento elementus bei išsiaiškinti jų svarbą.

Pasak V. Vasiliausko, *stare decisis* principo galiojimas nėra absoliutus savo apimties prasme ir nėra galiojantis absoliučiai visam teismo sprendimui³⁹. Kiekvienas teismo sprendimas, gali būti išskaidytas į tam tikras dalis, pvz.: teismo teiginiai, pasisakymai fakto bei teisės klausimais, įrodymų tyrimas, nurodymai bylos šalims ir pan. Todėl natūralu, kad ne visos teismo sprendimo sudėtinės dalys yra vienodai reikšmingos. Kalbant apie teismo precedento privalomumą, svarbiausia teismo sprendimo dalis yra ta, kurioje yra pasisakoma teisės klausimais, t.y. svarbiausi yra tie teisėjo teiginiai, kurie suformuluoja tam tikrą elgesio taisyklę ir tik ši suformuluota elgesio taisyklė yra privaloma ateityje sprendžiant analogiškas ar iš esmės panašias bylas bei sudaro *stare decisis* principo esmę⁴⁰. Teismo sprendimą sudaro dvi sudedamosios dalys: *ratio decidendi* (sprendimo esmė) ir *obiter dictum* (tai, kas pasakyta tik tarp kitko)⁴¹.

Lingvistiškai nagrinėjant šių dviejų teismo precedento struktūrinių elementų dalių pavadinimus pasidaro aišku, kad *ratio decidendi* yra pagrindinė dalis ir visa sprendimo šerdis – svarbiausias elementas, pagrindas, kuriuo priimamas sprendimas⁴². *Ratio* – iš lotynų kalbos išvertus reiškia protą, galvoją, svarstymą, todėl šis žodis jau pats savaime suteikia šiam teismo precedento elementui reikšmę ir autoritetą⁴³. Atitinkamai, remiantis tuo pačiu kriterijumi galima daryti tam tikras išvadas ir apie kito teismo precedento elemento reikšmę. *Obiter* – iš lotynų kalbos išvertus reiškia praeinantį, tarp kitko, žymi neesminius dalykus, o *dictum* - posakį, teiginį, žodį, todėl akivaizdu, kad šis teismo precedento elementas išreiškia neesminius ir nereikšmingus teiginius ar formuluotes (bent jau konkrečios nagrinėjamos bylos atžvilgiu), šie teiginiai ar

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

³⁹ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje“, *Teisė* 1, 42 (2002): 156.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Gary Slapper ir David Kelly, *The English legal system. 8th edition* (Oxford: Routledge Cavendish publishing, 2006), 95–96.

⁴² Vitas Vasiliauskas, *op. cit.*, 156.

⁴³ *Ibid.*

formuluotės nėra būtini bylai išspręsti⁴⁴. *Obiter dictum* dažniausiai nėra taip gerai apsvarstytas kaip pagrindinę sprendimo reikšmę turintis ir teismo sprendimo priežastimi esantis *ratio decidendi*⁴⁵.

„Kalbant apie teismo sprendimo sudėtį apskritai, sprendimo svarbą bei autoritetą, be jokios abejonės, nulemia sprendimo motyvuojančioji dalis, t.y. teisėjo teiginiai, kuriais jis grindžia savo išvadą. Spręsdamas konkrečią bylą, teisėjas pasisako dėl dviejų pagrindinių dalykų – dėl taikomos ir taikytinos teisės (teisės normos) bei dėl faktų, t.y. konkrečių bylos aplinkybių. Kalbant apie teismo precedento privalomumą, svarbiausi yra teisės klausimai, t.y. tie teisėjo teiginiai, kurie formuoja tam tikrą elgesio taisyklę ir tik ši suformuluota elgesio taisyklė privaloma spręšiant analogiškas bylas ir sudaro *stare decisis* principo esmę. Atsižvelgiant į tai, teismo precedento struktūroje Anglijoje yra išskiriamos dvi precedento sudedamosios dalys – *ratio decidendi* ir *obiter dictum* [...]. Būtent *ratio decidendi* ir yra tas teismo precedento struktūrinis elementas, kurio privalu laikytis spręšiant analogišką bylą. Kitaip sakant, *ratio decidendi* ir yra ta teismo sprendime įtvirtinta elgesio taisyklė, kurią suformuoja teisėjas, spręsdamas bylą, ir kuri vėliau yra privaloma [...]. *Obiter dictum* suprantamas kaip tam tikra pagalbinė medžiaga, kuri galėtų ateityje padėti kitiems teisėjams įgyvendinti samprotavimo pagal analogiją principą ir pasirinkti tam atvejui taikytiną ankstesnės bylos *ratio decidendi*“⁴⁶.

Taigi, *ratio decidendi* suprantamas kaip teismo sprendime suformuota elgesio taisyklė, taikytina konkrečiam teisiniui santykiui. Tačiau vien tik esminės taisyklės suteikimas *ratio decidendi*, neatsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes, suteikia šiam precedento sudėtiniam elementui neribotą skaičių galimų interpretacijų⁴⁷. Todėl kai kurie autoriai, tarp kurių ir V. Mikelėnas *ratio decidendi* sampratai priskiria ir faktines bylos aplinkybes⁴⁸. Tai iš esmės papildo tai, kas jau pasakyta apie *ratio decidendi*, išsprendžia neribotų *ratio decidendi* interpretacijų problemą, todėl prieštarauti tam nėra pagrindo. Todėl, *ratio decidendi*, kaip esminis teismo precedento sudėties elementas, kuriuo teismai turi vadovautis ateityje, turi būti taikomas esant analogiškomis, ar iš esmės panašioms, aplinkybėms. Atsižvelgiant į tai, kad *ratio decidendi* savyje talpina esminę, teismo suformuluotą, elgesio taisyklę, natūralu, kad šiam elementui turi būti priskiriamos ir faktinės aplinkybės, kuriomis remiantis, ta elgesio taisyklė buvo suformuluota.

⁴⁴ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje“, *supra* note 39, 156.

⁴⁵ Rupert Cross ir J. W. Harris, *Precedent in English law. Fourth edition* (Oxford: Clarendon press, 2004), 41.

⁴⁶ Vitas Vasiliauskas, *op. cit.*, 156–157.

⁴⁷ Svein Eng, „The doctrine of precedent in English and Norwegian law - some common and specific features,“ *Scandinavian studies in law* 39 (2000): 284.

⁴⁸ Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *supra* note 31, 215.

Obiter dictum yra visa likusi teismo sprendimo dalis, kurią teisėjas išdėstė be jokių įpareigojimų⁴⁹. Kai kurie autoriai nurodo, kad šis precedento sudėtinis elementas nėra reikšmingas⁵⁰. Tačiau, nors *obiter dictum* savyje netalpina jokios elgesio, tačiau, ji gali būti įtikinančio pobūdžio, teismo išreikšta autoritetinga nuomonė, ypač jei tokią nuomonę pareiškė aukštesnės hierarchijos teismas⁵¹. Net jeigu tam tikra formuluotė teismo sprendime yra *obiter dictum*, teisėjams, nagrinėjantiems vėlesnes bylas, ji gali padaryti tokią įtaką, kad teismas gali tas formuluotes panaudoti savo priimamuose sprendimuose, ko pasekmėje, tos teismo formuluotės, buvusios *obiter dictum* taptų *ratio decidendi*⁵². Taip pat, išryškinant *obiter dictum*, kaip precedento sudėtinio elemento svarbą, galima paminėti ir tai, kad *ratio decidendi* nors ir yra svarbiausia precedento sudedamoji dalis, tačiau ji nėra tapati teismo precedentui⁵³. Vieno, nors ir svarbiausio, teismo precedento sudėtinio elemento nesuabsoliutinimas išryškina kito jo elemento – *obiter dictum* svarbą, kuri nors ir mažesnė, nei pirmojo, yra nepaneigiama.

Atsižvelgiant į išdėstytą, galima padaryti tokias išvadas:

- *ratio decidendi* nėra tapatus pačiam teismui, kas įrodo abiejų teismo precedento sudėtinių elementų svarbą;
- *ratio decidendi* yra pagrindinis teismo precedento sudėties elementas, kadangi būtent joje yra suformuluojama elgesio taisyklė, kuri yra privaloma konkrečiam teisinio santykio dalyviams, taip pat, *ratio decidendi* nurodo, kokioms faktinėms aplinkybėms esant ši teismo suformuluota elgesio taisyklė buvo taikoma ir turi būti taikoma ateityje;
- *obiter dictum* nėra privaloma teismo sprendimo sudedamoji dalis, tačiau teismai gali ja remtis sprendžiant vėlesnes bylas kaip įtikinančią sprendimo dalimi, ko pasekmėje, teismo nuomonė, teiginys, kuris akivaizdžiai yra *obiter dictum*, vėlesniuose teismų sprendimuose gali tapti *ratio decidendi*.

Vis dėl to, esminis *stare decisis* principo laikymosi elementas yra *ratio decidendi* identifikavimas teismo sprendime ir jo laikymasis vėlesnėse analogiškose ar iš esmės panašiose bylose⁵⁴. *Ratio decidendi* yra laikomas būtinu sprendimo pagrindu ir sudaro įpareigojantį

⁴⁹ Tamás Szabados, “Precedents in EU law - the problem of overruling,” *ELTE law journal* 1, 4 (2015): 125.

⁵⁰ Eric Tjong Tjin Tai ir Karlijn Teuben, “European precedent law,” *European preview of private law* 5, (2008): 831.

⁵¹ Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 11.

⁵² Svein Eng, *supra* note 47, 302.

⁵³ Dangutė Ambrasienė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė), “Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: *stare decisis v. jurisprudence constante*“ iš *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber amicorum Valentinas Mikelėnas* (Vilnius: Justitia, 2008), 15.

⁵⁴ Vitas Vasiliauskas, “Teismo precedento reikšmė romanų–germanų teisinėse sistemoje“, *supra* note 13, 159.

precedentą⁵⁵. Šio teismo precedento sudėtinio elemento identifikavimas ne visada yra paprastas, nes teisėjai savo sprendimuose patys neišskiria kas yra *ratio decidendi*, o kas yra *obiter dictum*⁵⁶. Precedento veikimui yra fundamentalus *ratio decidendi* identifikavimas, kuris bus privalomas žemesnės instancijos teismams⁵⁷. Pasak V. Vasiliausko, Anglijos precedento doktrinoje yra išskiriami konkretūs požymiai arba būdai, kurie leidžia atrasti bylos *ratio decidendi* ir tokiu būdu išskirti šį teismo sprendimo elementą iš kitų teiginių, kurie neturi reikšmės ateičiai ir pateikė pagrindines *ratio decidendi* nustatymo taisykles:

- *ratio decidendi* negalima surasti konkrečiuose bylos teiginiuose, t.y. teisėjo pavartotuose konkrečiuose bylos teiginiuose, jį galima išvesti iš panaudotų formuluočių;
- *ratio decidendi* nebūtinai sutampa su suformuluotu bylos sprendimu, tačiau toks sutapimas yra įmanomas, kai sprendžiamas nereguluotas klausimas arba byla išsprendžiama iš naujo (pvz.: kai Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas nesilaiko savo priimtų ankstesnių sprendimų);
- *ratio decidendi* turi būti ieškomas ir nustatomas atsižvelgiant į bylų seką, t.y. vėlesnius teisinius precedentes, kurie buvo priimti pirminio precedentu pagrindu, vertinant teismų sprendimus kaip sistemą;
- ieškant *ratio decidendi* labai svarbu išgryninti tas faktines aplinkybes, kurias teisėjas laiko svarbiomis ir kuriomis remiasi sprendimas, o kitas, nesvarbias aplinkybes atmesti, nes tik svarbios faktinės aplinkybės gali padėti geriau suprasti sprendimo esmę, o kartų ir suformuluotą *ratio decidendi*;
- *ratio decidendi* galima nustatyti ir netiesiogiai, t.y. nagrinėjant ne tik teismo sprendimą, bet taip pat įvertinant advokatų kalbas, peržiūrint skirtingas teismų ataskaitas, nes visa tai padeda prieiti prie sprendimo esmės ir surasti tą sprendimo šerdį ir principą, kuriuo remdamasis samprotavo teisėjas;
- *ratio decidendi* negali būti nustatomas remiantis hipotetiniais faktais, t.y. tokiais, kurių tikrumo ar buvimo teismas nenustatė, nes toks teiginys gali būti tik *obiter dictum*⁵⁸.

Anglijoje nėra pamiršamas ir antrasis teismo precedento sudėtinis elementas - *obiter dictum*.

Anglijos precedentinėje teisėje išskiriami trys *obiter dictum* tipai:

⁵⁵ Tamás Szabados, *supra* note 49, 125.

⁵⁶ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 96.

⁵⁷ Robert Carnwath, "Judicial precedent - taming the common law," *Oxford university commonwealth law journal* 2, 12 (2012): 264.

⁵⁸ Vitas Vasiliauskas, "Teismo precedentų reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje", *supra* note 39, 157–158.

- pirmajam tipui priklauso teiginiai, išdėstyti teismo sprendime, kurie neturi tiesioginio ryšio su byla, t.y. kai byloje yra sprendžiamas vienas klausimas, o teismas pasisako ir kitu klausimu, kuris su nagrinėjama byla gali būti susijęs tik bendrąja prasme, tačiau neturi jokio ryšio su byloje nustatytais faktais ir aplinkybėmis;
- antrajam *obiter dictum* tipui priklauso tie teismo teiginiai, kurie, nors ir remiasi nustatytais bylos aplinkybėmis, tačiau neturi jokios įtakos priimtam sprendimui, pvz.: teismas sprenddamas banko atsakomybės klausimą dėl kliento suklaudinimo konsultuojant pasisako, kad bankai tokiais atvejais privalo atsakyti ieškovui, tačiau ieškovas atsisako savo pretenzijų, tai toks teismo teiginys nedaro jokios įtakos sprendimui, todėl yra tik *obiter dictum*, ir bankas yra atleidžiamas nuo atsakomybės;
- trečiajam *obiter dictum* tipui priklausytų teisėjų, buvusių mažuma konkrečioje byloje priimant sprendimą, nuomonės ir teiginiai, nes jie nors ir pagrįsti faktais, konkrečiam bylos sprendimui įtakos nedaro⁵⁹.

Kaip matome, Anglijos teisinėje sistemoje yra išskiriami konkretūs požymiai leidžiantys rasti *ratio decidendi* ir nurodyti *obiter dictum* tipai, o tai, bent jau teoriškai, palengvina darbą teismams, siekiant atrasti konkrečioje byloje pritaikytą elgesio taisyklę bei tai, kuo remiantis tokia taisyklė buvo suformuluota konkrečiame teismo sprendime.

Visiškai kitokia situacija yra Lietuvoje. Lietuva, kaip romanų–germanų teisinės tradicijos valstybė, oficialiai pripažinusi precedentą, dar neturi tokių gilių tradicijų analizuojant ankstesnius precedentes ir išskiriant jo dalis į *ratio decidendi* ir *obiter dictum*. Manytina, kad įtvirtinus precedento doktriną, ji gali būti tinkamai įgyvendinta tik tuo atveju, jeigu bus taikomos aiškios *ratio decidendi* nustatymo ir atskyrimo nuo *obiter dictum* taisyklės.

Pabaigai paminėtina, kad esminis *stare decisis* principo laikymosi elementas yra *ratio decidendi* identifikavimas ir jo laikymasis vėlesnėse bylose, siekiant atrasti ankstesnių bylų *ratio decidendi* didelę reikšmę turi *obiter dictum*⁶⁰. Taip pat, norėusi pasiremti itin taikliu V. Vasiliausko pastebėjimu, kad *ratio decidendi* ir *obiter dictum* yra tarpusavyje glaudžiai susiję teismo precedento sudedamieji elementai, iš kurių svarbiausias yra *ratio decidendi*, tačiau šis teismo precedento sudedamasis elementas be *obiter dictum* būtų tik sausa taisyklė, kuri būtų priimta nesiremiant jokia papildoma argumentacija⁶¹.

⁵⁹ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje“, *supra* note 39, 157–158.

⁶⁰ *Ibid*, 158–159.

⁶¹ *Ibid*, 159.

1.3 *Teismo precedentų rūšys. Teismo precedentų teisinė galia*

Norint toliau kalbėti apie teismo precedentą ir jo savybes būtina analizuoti atskiras teismo precedentų rūšis bei teismo precedentų teisinę galią nulemiančius faktorius. Visa tai padės geriau suprasti *stare decisis* principo funkcionavimą, apie kurį bus kalbama kitoje šio darbo dalyje.

Teismo precedentai gali būti dviejų rūšių: įpareigojantys precedentai ir įtikinantys precedentai. Teismo precedentų skirstymas į šias rūšis daugiausiai priklauso nuo teismo, kuris priima konkretų sprendimą, nacionalinėje teismų sistemoje. Primintina, kad kalbant apie teismų sprendimų įpareigojantį pobūdį, privaloma yra tik viena teismo precedentų dalis – *ratio decidendi*⁶².

Įpareigojantys teismo precedentai yra tie teismų sprendimai, kurie yra suformuluoti ankstesnėse bylose ir kuriuos privaloma taikyti, net jeigu byla sprendžiantis teisėjas nesutinka su ankstesniame teismo sprendime suformuluota *ratio decidendi*⁶³. Pažymėtina, kad precedentas konkrečiu atveju yra įpareigojantis tik tada, jeigu sprendžiamos bylos ir ankstesnės bylos faktinės aplinkybės yra analogiškos arba iš esmės panašios ir, paprastai, jeigu ankstesnė byla buvo spręsta aukštesnės instancijos nacionaliniame teisme⁶⁴.

Išsiaiškinus kaip yra suprantamas įpareigojantis teismo precedentas, galima pereiti prie konkrečių įpareigojančių precedentų. Taigi, įpareigojantys teismo precedentai yra šie:

- Aukštesnės hierarchijos teismų (*autorius primena, kad ši sąvoka nereiškia tiesioginio teismų pavaldumo aukštesniems teismams. Ji turėtų būti suprantama kaip instancinė teismų sistema, kadangi teismai nėra vieni kitiems tiesiogiai pavaldūs*) priimti sprendimai⁶⁵. Toliau kalbėdami grįžtame prie Anglijos nacionalinės teisės. Kiekvienas teismas Anglijoje yra įpareigotas laikytis aukštesnės hierarchijos teismo priimamų sprendimų. Neišsiplečiant ties ganėtinai sudėtinga Anglijos civilinių teismų sistema, apie kurią bus kalbama vėliau, nagrinėjant *stare decisis* principą, pasakytina, kad visi teismai privalo laikytis Aukščiausiojo Jungtinės Karalystės Teismo priimtų sprendimų, kadangi tai yra aukščiausios instancijos teismas⁶⁶.

⁶² Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 4.

⁶³ Jacqueline Martin, *supra* note 20, 23.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Collin Manchester ir David Salter, *op. cit.*, 16.

⁶⁶ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 81.

Pagal šią doktriną, teismų sistema galima sakyti yra hierarchinė, kurioje kiekvienas teismas privalės laikytis aukštesnės hierarchijos teismo priimtų sprendimų⁶⁷;

- Teismų sprendimai priimti to paties teismo⁶⁸. Dauguma teismų nėra įpareigoti laikytis savo pačių priimtų sprendimų, su išimtimi Apeliaciniam teismui ir Aukštajam teismui, kai Aukštasis teismas bylas nagrinėja kelių teisėjų kolegijoje⁶⁹. Šie teismai privalo laikytis savo priimtuose sprendimuose nustatytą *ratio decidendi*. Pažymėtina, kad minint šiuos du teismus, Aukštasis teismas privalo laikytis ir Apeliacinio teismo priimtų sprendimų, kaip aukštesnės hierarchijos teismo priimtų sprendimų. Įdomus faktas yra tai, kad anksčiau Lordų Rūmai buvo saistomi savo pačių priimtų sprendimų, tačiau 1966 metais Lordų Rūmai pakeitė tokią praktiką siekiant geriau prisitaikyti prie besikeičiančių socialinių sąlygų, taip pat, susilyginti su kitų valstybių aukščiausiais teismais, kurie neprivalo laikytis savo priimtų sprendimų, pvz.: Jungtinės Amerikos Valstijos⁷⁰.

Sekanti teismo precedento rūšis yra įtikinantys teisminiai precedentai. Įtikinantys teisminiai precedentai yra tokie precedentai, kurie nėra privalomi teismams laikytis, bet teisėjas gali nuspręsti, kad tam tikra taisyklė yra teisinga ir gali nuspręsti jos laikytis⁷¹. Įtikinantys teisminiai precedentai yra šie:

- Žemesnės hierarchijos teismų priimti sprendimai⁷². Žemesnės hierarchijos teismų sprendimai yra tik įtikinantys, nes aukštesnės hierarchijos teismams jie nėra privalomi – jais gali būti sekama, tačiau nėra privaloma, jie gali būti pakeičiami ar visiškai panaikinami⁷³.
- Teismų sprendimai priimti to paties teismo⁷⁴. Kaip jau minėta anksčiau, paprastai teismai neprivalo laikytis savo pačių suformuluotų *ratio decidendi*, išskyrus jau anksčiau minėtas išimtis.
- Teismų sprendimų *obiter dictum*⁷⁵. Kaip jau minėta šio darbo skyriuje apie teismo precedento sudėtinius elementus, teismų sprendimuose suformuluoti *obiter dictum* teiginiai gali virsti *ratio decidendi*, jeigu jie yra pakankamai įtikinami. Tai ypač paminėta kalbant apie Aukščiausio Jungtinės Karalystės Teismo sprendimuose suformuluotus *obiter dictum*⁷⁶, taip

⁶⁷ Philip S. James, *Introduction to English law. Twelfth edition* (London: Butterwoths, 1989), 17.

⁶⁸ Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 21.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 81–82.

⁷¹ Jacqueline Martin, *supra* note 20, 24.

⁷² Ibid, 24.

⁷³ Collin Manchester ir David Salter, *op. cit.*, 20.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Jacqueline Martin, *op. cit.*, 25.

⁷⁶ Ibid.

pat, Apeliacinio teismo suformuluotus *obiter dictum* teiginius⁷⁷. Taigi, teismų sprendimuose suformuluotais *obiter dictum* teiginiais gali būti remiamasi, tačiau, taip pat, jie gali būti paneigti ar ignoruojami⁷⁸.

- Kitų valstybių teismų sprendimai, ypač kalbant valstybes, kurių panaši teisinė sistema bei vyrauja panašios idėjos, pvz.: Kanada, Australija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Airija, Naujoji Zelandija⁷⁹.
- Teisės mokslininkų darbai⁸⁰. Nors tai ir nėra precedentai tikraja to žodžio prasme, teismai gali remtis teisės mokslininkų darbais kaip įtikinančiais bendraja prasme, priimdami sprendimus ar priedami prie tam tikrų išvadų⁸¹.

Galima daryti išvadą, kad dauguma tiek įpareigojančių teisminių precedentų, tiek įtikinančių teisminių precedentų rūšių yra įtakojamos horizontaliojo ir vertikaliojo *stare decisis* principo veikimo. Toks detalus precedento doktrinos nagrinėjimas vėliau padės pateikti atsakymus į klausimus susijusius su *stare decisis* principo nagrinėjimu.

Aptarus konkrečias teismo precedentų rūšis, galima pereiti prie precedento galios klausimo. Autoriai Kolinas Mančesteris (angl. *Colin Manchester*) ir Deividas Salteris (angl. *David Salter*) kaip pagrindinius veiksnius, lemiančius konkretaus teismo precedentų galią, išskiria precedentų amžių, teismo, kuris nagrinėja bylą sudėtį, teisėjų nuomonių vienovę, argumentavimą⁸². Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs aplinkybes į kurias reikia atsižvelgti sprendžiant kuriuo precedentu remtis Lietuvoje, precedentų kolizijos atveju: precedentų sukūrimo laikas, aplinkybė ar precedentas atspindi jau susiformavusią teismų praktiką, ar yra tik pavienis atvejis, sprendimo argumentacijos įtikinamumas, sprendimą priėmusio teismo sudėtis, bylą nagrinėjančių teisėjų nuomonių vienovė, galimus reikšmingus socialinius pokyčius ir kitos aplinkybės⁸³. Dėmesį atkreipia tai, kad dauguma Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pateiktų aplinkybių sutampa su Kolino Mančesterio ir Deivido Salterio nurodytomis aplinkybėmis. Tai suponuoja, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suformuluodamas aplinkybes, kuriomis reikia remtis precedentų konkurencijos atveju, rėmėsi būtent Anglijos pavyzdžiu. Tokia išvada peršasi dėl natūralaus fakto, kad precedentų konkurencijos atveju turi „laimėti“ didesnę

⁷⁷ Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 22.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Jacqueline Martin, *supra* note 20, 24.

⁸⁰ Collin Manchester ir David Salter, *op. cit.*, 25.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid, 29–33.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

teisinę galią turintis precedentas. Dėl šios aplinkybės, ši darbo dalis, apie teismo precedentų galią svarbi ne tik nagrinėjant precedentą Anglijoje – jo tėvynėje, bet ir Lietuvos teisės mokslui.

Pradėsime nuo precedentų amžiaus. Teismui bus daug sunkiau atsisakyti taikyti ar pakeisti precedentą, kuris suformuluotas jau senai, nes jis atspindi „gerą teisę“⁸⁴. Toks precedentas, kuris išliko nepakeistas ir atsispyrė visiems laiko iššūkiams, yra laikomas kaip didesnę galią turintis precedentas, tačiau laikomasi nusistatymo, kad galima nukrypti ar pakeisti netgi ir seną precedentą, jeigu jis nebetinka šių dienų moderniams santykiams⁸⁵. Puikus to pavyzdys yra *R v. R* byla, kurioje Lordų Rūmai nusprendė, kad ilgai galiojusi taisyklė, kad prievarta santuokoje nėra nusikaltimas, nėra pateisinama šiuolaikinėje visuomenėje⁸⁶. Toks požiūris yra ir turi būti sveikintinas, ypač gyvenant šiais laikais, kai sparčiai tobulėja technologijos ir jų pagalba galima atlikti daugybę įvairiausių dalykų, tarp kurių gali būti ir įvairių įstatymų pažeidimai. Todėl visuomenei modernėjant teismai (ir pati teisė) turi prie to prisitaikyti ir savo suformuluotus precedentus pritaikyti šių dienų visuomenei arba suformuluoti naujus, kurie atitiktų dabartinę padėtį.

Tačiau Lietuvoje su precedentų amžiumi situacija yra kitokia. Lietuva savo nepriklausomybę atgavo mažiau nei prieš tris dešimtmečius, todėl mes negalime pasigirti senais, šimtą ar daugiau metų gyvuojančiais precedentais, kurie yra aktualūs ir laikytini gerais precedentais šiandien. Todėl mūsų teisinei sistemai tenka taikytis prie įvairių, sparčiai besikeičiančių veiksnių, susijusių vien su teisinės sistemos tobulinimu. Todėl Lietuvoje pastebimos tendencijos, kad esant precedentų konkurencijai, yra remiamasi naujesniu precedentu, nes jis geriau atspindi statutinės teisės pokyčius bei galimai ištaiso senesnių precedentų klaidas. Antai, byloje sprendžiant klausimą dėl atlyginimo antstoliui priteisimo, kai skolininkas vykdomąjį dokumentą įvykdė pasibaigus raginime numatytam terminui, o jeigu raginimas neturėjo būti siunčiamas, po vykdomojo dokumento priėmimo vykdyti LAT nurodė, kad privalu remtis vėliausia teismų praktika, susijusia su šiuo klausimu, o ne anksčiau galiojusia⁸⁷.

Teismo sudėtis. Anglijoje yra laikoma, kad precedentas turi didesnę precedentinę galią, jeigu jį suformulavęs teisėjas ar teisėjai yra laikomi žymiais, iškiliais⁸⁸. Kaip sako M. Zanderis (angl. *Zander*), „visi teisėjai yra lygūs, tačiau, kai kurie yra šiek tiek labiau lygūs nei kiti“⁸⁹. Lietuvoje teismo sudėtis taip pat yra labai svarbi, tačiau šiek tiek kitu aspektu. Į pirmosios ir antrosios

⁸⁴ Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 29.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ [1992] 1 A.C. 599, *R v. R*, House of Lords, I.L.M.

⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-255/2008,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=86459&nr=1>.

⁸⁸ Collin Manchester ir David Salter, *op. cit.*, 30.

⁸⁹ Michael Zander, *The law-making process. 6th edition* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 278.

instancijos teismų sprendimus bus žiūrima kaip į šiek tiek didesnę precedentinę galią turinčius, jeigu byla buvo nagrinėjama ne vieno teisėjo, o trijų teisėjų kolegijos. Atitinkamai LAT sprendimas turės didesnę precedentinę galią, jeigu byla buvo nagrinėjama ne trijų teisėjų kolegijos, o išplėstinės septynių teisėjų kolegijos arba plenarinės sesijos. Taigi, Lietuvoje teismo sudėtis svarbi ne konkretaus asmens atžvilgiu, o teisėjų skaičiumi, kuris nagrinėjo bylą. Kaip pavyzdį galima pateikti bylą, kurioje LAT nagrinėdamas klausimą dėl socialinio draudimo išmokų išmokėjimo delikto atveju pasirėmė išplėstinės teisėjų kolegijos sprendimu, vietoje kasatoriaus nurodyto LAT trijų teisėjų kolegijos sprendimo⁹⁰. Žinoma, neatmestina ir tai, kad ir Lietuvoje į tam tikro teisėjo suformuluotą precedentą gali būti žiūrima šiek tiek rimčiau, nei į kito ar kitų teisėjų suformuluotus precedentes, bet vis dėl to laikomasi nuomonės, kad Lietuvoje daug didesnę įtaką precedento galiai turi bylą nagrinėjančių teisėjų skaičius, t.y. bylos nagrinėjimo formatas, o ne konkretus teisėjo asmuo.

Teisėjų nuomonių vienovė ir argumentavimas. Anglijoje yra manoma, kad teismo sprendimas turi didesnę precedentinę galią, jeigu jis yra priimtas vieningai, papildomai, precedento galia dar padidėja, jeigu vienovė egzistuoja ne tik priimant tam tikrą sprendimą, bet ir vieningai pasisakant dėl argumentų, kurie yra reikšmingi jo suformulavimui⁹¹. Vėlgi, būtina aptarti šią aplinkybę Lietuvos kontekste. Anglijoje teismo sprendimai atspindi kiekvieno teisėjo nuomonę, o Lietuvoje yra skelbiami tokie teismo sprendimai, kad neįmanoma nustatyti ar tam tikras argumentas suformuluotas vieno teisėjo, ar kito, taip pat, ar visi jam pritaria ir pan. Žinoma, daugumos argumentacijai ar pačiam sprendimui nepritariantis teisėjas ar teisėjai, gali surašyti atskirąją nuomonę. Tačiau tai nėra pareiga. Todėl, netgi ir su daugumos argumentacija ar sprendimu nesutinkantis teisėjas neprivalo jos išdėstyti, kadangi CPK 63 straipsnio 2 dalyje aiškiai yra įtvirtinta teisė, o ne pareiga. Todėl gali būti, kad nebus įmanoma identifikuoti nevieningai priimto sprendimo, nes atskiroji nuomonė nebus pateikta. Taigi, yra laikoma, kad teismo sprendimas, turi didesnę precedentinę galią, jeigu teismo sprendimas buvo priimtas vieningai ir nebuvo pareikšta jokių atskirųjų nuomonių (atitinkamai, jei susiduriama su precedentų konkurencijos klausimu, turėtų būti laikoma, kad didesnę precedentinę galią turi tas sprendimas, kuriama buvo pareikšta mažiau ir silpniau argumentuotų atskirųjų nuomonių).

Reikšmingi socialiniai pokyčiai. Šiuo metu vis sparčiau modernėjant technologijoms, vykstant kitiems įvairiems veiksniams, kinta visuomenės požiūris į tam tikrus dalykus. Galima tokia

⁹⁰ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-571/2007," prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=82919&nr=2>.

⁹¹ Collin Manchester ir David Salter, *supra* note 35, 31.

situacija, kai jau senai suformuluotas precedentas, puikiai veikęs ir atspindėjęs visuomenės požiūrį į tam tikrą situaciją ar problemą ilgą laiką, šiandien gali būti nebepriimtinas ir jame išreikšta *ratio decidendi* gali būti pradėta smerkti visos visuomenės ar tam tikrų jos sluoksnių (teisininkų, politikų ar pan.). To pasekmė – sumažėjusi tokio precedento teisinė galia. Taip įvyksta dėl pasikeitusio tam tikrų dalykų suvokimo asmenų pašamonėje ir tokio pasikeitusio suvokimo paplitimo. Kuo didesnėje visuomenės dalyje įvyksta tokie pasikeitimai, tuo reikšmingesnis šis socialinis pokytis yra. Atitinkamai, teismai, sprendžiantys bylas, susijusias su tuo klausimu, kuriuo pasikeitė visuomenės požiūris, turi reaguoti. Manytina, kad toks precedentas, turi būti pritaikomas atsižvelgiant į tuo metu nusistovėjusiai visuomenės požiūri tuo klausimu, o jei to neįmanoma padaryti, turi būti pakeičiamas. Puikus to pavyzdys jau minėta *R v. R* byla, kurioje Lordų Rūmai nusprendė, kad ilgai galiojusi taisyklė, kad prievarta santuokoje nėra nusikaltimas, nebeatitinka šių dienų visuomenės požiūrio šiuo klausimu, ir pakeitė iki tol galiojusią praktiką šiuo klausimu⁹². Nors ši byla ir nėra civilinė, ji puikiai perteikia šio kriterijaus reikšmę ir svarbą, taip pat, būtinumą atsižvelgti į visuomenės požiūrį tam tikru klausimu, t.y. ar taikytina norma ar precedentas, nėra socialiai pasenę ir ar atspindi šių dienų visuomenės požiūrį į sprendžiamą problemą. Manytina, kad tokio paties standarto turėtų būti laikomasi ir civilinėje teisėje (ir apskritai, visoje teisinėje sistemoje).

Pabaigai paminėtina, kad nė vienas iš paminėtų kriterijų precedento galiai nustatyti, nėra svarbesnis už kitą, ar labiau darantis įtaką precedentu suformuluotos *ratio decidendi* galiai. Norint nustatyti precedento galia būtina atsižvelgti į šių kriterijų visumą, o ne spręsti precedento galios klausimą remiantis vienu ar keliais kriterijais. Taip pat, paminėtina, kad tai nėra baigtinis veiksnių, lemiančių teismo precedento galia, sąrašas. Kaip matyti, iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo, šis sąrašas tėra pavyzdinis ir gali būti atsižvelgiama ir į kitus veiksnius sprendžiant precedentų konkurencijos klausimą.

⁹² [1992] 1 A.C. 599, *R v. R*, House of Lords, I.L.M.

2. STARE DECISIS PRINCIPO SAMPRATA

2.1 *Stare decisis* principo samprata ir jo ryšys su teisiniu precedentu

Terminas *stare decisis* yra kilęs iš lotynų kalbos ir reiškiantis „laikytis to, kas jau yra nuspręsta“ ir yra laikomas „šventu principu“ Anglijos teisinėje sistemoje⁹³. Šis terminas yra lotyniškos maksimos *stare decisis et non quieta movere* trumpinys, kuris reiškia laikytis to, kas jau yra nuspręsta ir to nekeisti (angl. *stand by what has been decided and do not unttle the established*)⁹⁴.

Štai Bleko (angl. *Black*) teisės terminų žodyne nurodoma, kad *stare decisis* yra doktrina, kuria remiantis, teismas, kartą nustatęs principą, kuriuo išsprendžiama byla su tam tikromis nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, privalo šio principo laikytis ir taikyti jį visais atvejais, kai faktinės aplinkybės iš esmės yra tos pačios⁹⁵. Šiame žodyne taip pat priduriama, kad pagal šią doktriną, kai teismo sprendimu yra išsprendžiamas teisinis klausimas, kilęs byloje, yra suformuojamas precedentas, nuo kurio negalima nukrypti ir kurio turi būti griežtai laikomasi, tačiau tam tikrais atvejais, nukrypimas yra pateisinamas, jeigu toks precedento taikymas reikštų neteisingumo vykdymą⁹⁶. Jame pateikiama ir jau minėtos maksimos *stare decisis et non quieta movere* reikšmė, kuri suprantama taip: laikytis precedentų ir nekeistų to, kas jau yra nustatyta⁹⁷.

Nors *stare decisis* nėra neliečiama, yra reikalaujama, kad teismo sprendimas būtų pakeistas tik esant „gerai priežasčiai“, kurios neesant, ankstesnis teismo sprendimas, kuriuo suformuluotas precedentas nebus atmestas ir galios⁹⁸.

Apibendrinant, galima drąsiai teigti, kad visuose šaltiniuose ši sąvoka yra suprantama daugmaž vienodai, t.y. kaip doktrina ar principas, kuriuo remiantis, teismai privalo laikytis ankstesniuose teismų sprendimuose suformuluotų precedentų, kurie priimti remiantis nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, kurioms pasikartojant vėlesnėse bylose, turi būti taikomos ankstesniuose precedentuose nustatytos taisyklės.

Akivaizdu, kad šis principas yra svarbus Anglijos teisinei sistemai ir yra jos pamatas. Šis principas reiškia, kad žemesnės instancijos (literatūroje angļu kalba, naudojamas terminas

⁹³ Geoffrey Rivlin, *Understanding the law. Third edition* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 125.

⁹⁴ Jacqueline Martin, *supra* note 20, 22.

⁹⁵ Henry Campbell Black, *Black's law dictionary. Revised fourth edition* (St. Paul: West Publishing Co, 1968), 1577–1578.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ *Ibid.*, 1578.

⁹⁸ Steven H. Gifis, *Law Dictionary* (New York: Barron's Educational Series, Inc., 1996), 484.

„hierarchijos“) teismai yra įpareigoti sekti ir laikytis ankstesnių aukštesnės instancijos teismo sprendimų⁹⁹. Praktiškai tai pasireiškia tuo, kad teisėjai nagrinėdami bylas ir nustatę faktines bylos aplinkybes, turi patikrinti, ar nebuvo anksčiau spręsta bylų su panašiomis faktinėmis aplinkybėmis, nes tokie ankstesni sprendimai (sprendimuose suformuluoti *ratio decidendi*) būtų jiems privalomi taikyti ir turėtų „saistantį poveikį“ (angl. *binding authority*)¹⁰⁰. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad būtina nustatyti analogiškas, ar bent jau iš esmės panašias, aplinkybes, kad ankstesnis teismo sprendimas turėtų saistantį poveikį, nes priešingu atveju gali nesutapti sprendžiama ir išspręsta problemos ir ankstesnis teismo sprendimas, tokiu atveju, neturės „susaistančio poveikio“ bylą sprendžiančio teismo atžvilgiu.

Pasak Ruperto Kroso (angl. *Rupert Cross*) ir Džeimso V. Hariso (angl. *James W. Harris*) egzistuoja kelios skirtingos *stare decisis* interpretacijos. Pagal šiuos autorius egzistuoja bendroji ortodoksinė *stare decisis* interpretacija, t.y. *stare rationibus decidendis* reiškianti, kad reikia laikytis ankstesniuose teismų sprendimuose išreikštų *rationes decidendi*, tačiau kartais yra panaudojamas siaursnis *stare decisis* aiškinimas, kurio esmę sudaro tai, kad ankstesnis teismo sprendimas bus teisiškai įpareigojantis tik tik tada, kai teismas, kuriam privalu remtis šiuo sprendimu vėlesnėje byloje, neras pagrįstų ir teisiškai svarbių skirtingų aplinkybių ankstesnėje ir nagrinėjamosiose bylose¹⁰¹. Paprastai tariant, bendroji ortodoksinė *stare rationibus decidendis* reiškia, kad privaloma laikytis anksčiau suformuluotų *ratio decidendi*, o pagal siauresnę *stare decisis* interpretaciją, anksčiau suformuluotų *ratio decidendi* reikia tik tada, jei nebus teismo nustatyta, kad yra pagrįstų ir teisiškai svarbių skirtingų aplinkybių. Siauresnė *stare decisis* interpretacija taikoma kai ankstesnių teismo sprendimų *ratio decidendi* yra neaiškūs, per plačiai išreikšti, prieštarauja įstatymui ar nusistovėjusiai praktikai¹⁰².

Stare decisis principas nurodo, kad aukštesnės instancijos teismų sprendimai įpareigoja visus žemesnės instancijos teismus, o kai kurie teismai savo sprendimais gali susaistyti ir save – tai atspindi horizontalų ir vertikalų *stare decisis* veikimą¹⁰³. Tai labai panašu, o kartu, susiję su jau aprašytu įpareigojančiuoju precedentu, ir taip yra ne be reikalo. Būtent pagal *stare decisis* principą, teismo sprendimas, kuriuo byloje yra išsprendžiamas tam tikras teisinis klausimas, suformuoja įpareigojantį precedentą, kuris susaisto jį priėmusį teismą arba kitus tos pačios ar žemesnės

⁹⁹ Geoffrey Rivlin, *supra* note 93, 125.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Rupert Cross ir J. W. Harris, *supra* note 45, 100–101.

¹⁰² Ibid, 101.

¹⁰³ Thomas Ian McLeod, *Legal method. 5th edition* (Ebbw Vale: Palgrave Macmillan, 2005), 124.

instancijos teismus¹⁰⁴. Kitaip tariant, įpareigojantis precedentas be *stare decisis* prarastų savo įpareigojantį pobūdį, nes būtent šis principas, išreiškiantis taisyklę, kad teismui privalu laikytis anksčiau suformuluotų sprendimų, sprendžiant analogiškas ar iš esmės panašias bylas, suteikia įpareigojančiam precedentui įpareigojantį pobūdį.

Jei *stare decisis* principas neegzistuoja, bet kuris precedentinę reikšmę turintis sprendimas būtų tik vienas iš daugelio kitų sprendimų, kuriame išreikštos *ratio decidendi* niekas neprivalėtų taikyti, nes neegzistuotų principas, kuris tai įpareigotų daryti. Tai būtų tik pavyzdys, kaip galima išspręsti konkrečią bylą, kuris neturėtų privalomojo poveikio jokiems kitiems teismams ir su kuriuo bet kurie kiti teismai, netgi žemiausios instancijos, lengvai galėtų nesutikti. Galiausiai, kiekvienas priimtas sprendimas būtų tarsi naujas sprendimas, kurio pagrįstumą bet kas galėtų kvestionuoti¹⁰⁵. Todėl atsižvelgiant į jau minėtą precedentų skirstymą į rūšis, visi teismų sprendimai būtų įtikinantys precedentai, kurių nėra privalu laikytis.

Būtent *stare decisis* principas suteikia precedentui gyvybę ir padaro jį tokiu, kokį mes jį žinome. Jis suteikia teismų sprendimuose suformuluotiems *ratio decidendi* teiginiams privalomą pobūdį nagrinėjant analogiškas ar iš esmės panašias bylas. Privalomumo apimtis priklauso nuo konkrečioje valstybėje taikomų išimčių iš *stare decisis* principo (pvz.: dar iki teismų Anglijos teismų reformos, kuri buvo pradėta 2005 m. Lordų Rūmai neprivalėjo laikytis savo priimtų sprendimų, o tai yra laikoma išimtimi iš *stare decisis* principo).

Taigi, apibendrinant, *stare decisis* ir įpareigojančio teismo precedento santyki, galima pasakyti, kad būtent *stare decisis* principo laikymasis suteikia precedentams įpareigojantį pobūdį. Kaip jau minėjome, *stare decisis* reiškia, kad sprendžiant bylas, teismai turi laikytis to, kas jau yra nuspręsta ankstesnėse bylose. Taigi, šis principas sudaro pagrindą atskirti įpareigojantiesiems ir įtikinantiesiems teisiniams precedentams atskirti, suteikdamas teismų sprendimuose suformuluotiems *ratio decidendi* teiginiams įpareigojantį pobūdį ir taip, iš esmės sukurdamas pagrindą įpareigojantiesiems teisiniams precedentams atsirasti. Tokios pozicijos laikosi ir V. Vasiliauskas, teigdamas, kad esminis *stare decisis* laikymosi elementas yra *ratio decidendi* identifikavimas ir jo laikymasis vėlesnėse bylose¹⁰⁶. Todėl nėra nieko keisto, kad tarp įpareigojančiojo precedento ir *stare decisis* principo yra daug panašumų, nes būtent *stare decisis* principo pagrindu įpareigojantys teisiniai precedentai ir yra sukuriami. Atsižvelgiant į jų

¹⁰⁴ Henry Campbell Black, *supra* note 95, 1577.

¹⁰⁵ Michael Sinclair, "Precedent, super-precedent," *George Mason law review* 2, 14 (2007): 372.

¹⁰⁶ Vitas Vasiliauskas, "Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje", *supra* note 39, 158–159.

tarpusavio ryšį, galima teigti, kad įpareigojantis teisminis precedentas yra *stare decisis* principo išdava.

2.2 *Stare decisis* pagrindas – samprotavimo pagal analogiją metodas

Kalbant apie *stare decisis* principą, būtina atsižvelgti į samprotavimo pagal analogiją metodą, kuris yra svarbi *stare decisis* principo dalis. Dar tryliktame amžiuje žymus Anglijos teisininkas H. de Braktonas (angl. *Henry de Bracton*) yra pasakęs, kad jeigu sprendžiant bylą iškyla tokios faktinės aplinkybės, kad analogiška byla buvo spęsta anksčiau, ta byla turėtų būti išspręsta taip pat kaip ir ankstesnė byla remiantis *similibus ad similia* principu¹⁰⁷. Ši idėja buvo atkartota ir praėjus šešiams amžiams, teisėjo Džeimso Parko (angl. James Parke)¹⁰⁸.

Vadovaujantis *similibus ad similia* principu, bet kurios valstybės, bet kurios teisinės sistemos, teisės tradicijos teisėjas analogišką bylą stengiasi išspręsti panašiu būdu, kaip kad tai jau yra padaręs kitas teisėjas¹⁰⁹. Sutinkama su V. Vasiliausko pozicija, kad tai yra visiškai natūralu, nes tik tokiu būdu veikiant teisei sistemai yra įmanoma užtikrinti teisės stabilumą, jos prognozuotumą ir teisinių santykių subjektų pasitikėjimą teise, o kartu ir teisės autoritetą¹¹⁰. Šio principo įgyvendinimo ir užtikrinimo būdai skirtingose valstybėse varijuoja ir priklauso nuo konkrečios teisės tradicijos bei konkrečios, toje valstybėje egzistuojančios, teisės doktrinos¹¹¹. Atsižvelgimas, sprendžiant konkrečią bylą, į ankstesnius teismų sprendimus analogiškais atvejais įvairiose valstybėse gali varijuoti nuo minimalaus atsižvelgimo ar, kitaip tariant, „turėjimo omenyje“, iki privalomo atsižvelgimo¹¹².

Taigi, *stare decisis* principas sąlygoja samprotavimo pagal analogiją metodo taikymą, nes šis principas įpareigoja teisėjus, tam tikru laipsniu (priklausomai *similibus ad similia* principo įgyvendinimo laipsnio, taip pat, *stare decisis* taikymo griežtumo), analogiškas bylas spęsti vienodai, o kartu suponuoja ir priešingą išvadą, kad skirtingos bylos turi būti sprendžiamos skirtingai¹¹³. Teisėje analoginis metodas gali būti suprantamas dvejopai – kaip įstatymo (teisės) analogija arba kaip teismo precedento analogija, iš kurių, šiam darbui svarbus yra antrasis, reiškiantis, kad pasiremiant bylą vienodumu, nagrinėjamoje byloje yra priimamas toks pat

¹⁰⁷ Rupert Cross ir J. W. Harris, *supra* note 45, 26.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas,“ *Teisė* 1, 42 (2002): 146.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

sprendimas kaip ir ankstesnėje precedentinę reikšmę turinčioje byloje¹¹⁴. Nustačius, kad nagrinėjama byla yra panaši į kitą bylą, kurioje yra suformuluotas teismo precedentas, daroma išvada, kad nagrinėjamą bylą būtina išspręsti taip pat kaip ir ankstesniąją¹¹⁵.

Esminis šio metodo taikymo veiksmas yra jau anksčiau išnagrinėtos bylos, kurioje yra priimtas teismo sprendimas, ir nagrinėjamos bylos panašumų, nustatymas¹¹⁶. Kitaip tariant, yra aiškinamasi, ar nagrinėjama ir anksčiau išspręsta byla yra panašios. Išvada yra padaroma remiantis tuo, yra ar nėra panašumų tarp šių bylų, tačiau pažymėtina, kad šis procesas yra ne objektyvus, o subjektyvus¹¹⁷. Tai reiškia, kad toje pačioje situacijoje, skirtingi teisėjai gali priimti skirtingus sprendimus, t.y. vienas teisėjas gali nuspręsti, kad bylos yra panašios, o kitas teisėjas panašumų gali neįžvelgti arba nuspręsti, kad tie egzistuojantys panašumai nėra esminiai. Todėl, dėl šio metodo taikymo, bylos baigtis gali priklausyti nuo subjektyvaus teisėjo faktinių aplinkybių suvokimo ir gebėjimo šias aplinkybes palyginti su kitoje byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis.

Tačiau tai yra natūralu, nes pats teiginys, kad „analogiškos bylos turi būti sprendžiamos analogiškai“, nors ir atrodo gana paprastai, iš tikrųjų nesuteikia daug aiškumo¹¹⁸. To priežastis yra paprasta – visiškai identiškų bylų tiesiog nebūna¹¹⁹. Tačiau iš kitos pusės, jokios dvi bylos nėra visiškai skirtingos – tarp bet kurių dviejų bylų galima rasti panašumų, didesnių ar mažesnių¹²⁰. Tam išreikšti puikiai tinka J. Baltrimo pateikta formulė ir suformuluoti klausimai, atspindintys analogijos nustatymo sudėtingumą. Pasak J. Baltrimo, reikalavimas analogiškas bylas spręsti vienodai gali būti išreikštas kaip formulė: jei precedentinėje byloje yra aplinkybės A1, B1 ir C1, o nagrinėjamoje byloje yra analogiškos aplinkybės A2, B2 ir C2, tada nagrinėjamoji byla turi būti išspręsta taip pat kaip ir precedentinė¹²¹. Iš pažiūros viskas atrodo paprasta ir aišku. Tačiau būtina kelti klausimus: kada aplinkybė A2 yra pakankamai panaši į aplinkybę A1, o kada ne, nes kaip jau minėta, identiškų bylų nėra; ar papildomos aplinkybės, kurių nebuvo precedentinėje byloje, D2 ir E2 nėra pakankamas pagrindas teigti, kad bylos nėra analogiškos; ar (ir kodėl) nereikėtų atsižvelgti į precedentinės bylos aplinkybes D1 ir E1, jeigu sprendžiamoje byloje nebūtų aplinkybių D2 ir E2¹²²? Netgi logikos taisyklės negali išspręsti šios precedento taikymo problemos – kaip nuspręsti, dviejų

¹¹⁴ Johanas Baltrimas, „Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai,“ *Teisės problemos*, 4, 78 (2012): 58.

¹¹⁵ Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *supra* note 31, 231.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Gediminas Sagatys, *supra* note 9, 6.

¹¹⁹ David Lyons, *Moral aspects of legal theory. Essays on law, justice and political responsibility* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 105–107.

¹²⁰ Michael Sinclair, *supra* note 105, 393.

¹²¹ Johanas Baltrimas, *op. cit.*, 59.

¹²² Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 59.

bylų skirtumai yra esminiai ar ne¹²³. Tą teisėjui diktuoja bendras teisingumo jausmas, teleologinis bei kiti teisės aiškinimo būdai, taip pat, pragmatiškumas ir racionalumas¹²⁴.

Taigi, nors analogijos pagal samprotavimą metodas savo esme akivaizdžiai dera su precedento doktrinos tikslais, be papildomų priemonių, išsamiau nedetalizuotas, savarankiškai jis nėra pakankamas norint užtikrinti tinkamą ir deramą teismų precedentų taikymą¹²⁵. Taikant šį metodą visada liks žmogiškasis faktorius, tačiau, to nereikia suprasti, kaip absoliučiai blogo dalyko, nes būtent žmogiškasis faktorius leidžia teisei nebūti statiškai ir plėtotis. Tai pasireškia per jau minėtus kriterijus – teisėjo teisingumo jausmą, jo pragmatiškumą bei racionalumą, taikomus teisės aiškinimo būdus.

Nagrinėjant samprotavimo pagal analogiją metodą taip pat yra susiduriama su precedento, kaip teisės šaltinio, reikšmės ir įtakos teisėjui sprendžiant ginčus, klausimu. Atsakymas į šį klausimą priklauso nuo požiūrio į teisėjų teisę kurti teisę ir nuo teismo precedento vietos teisės šaltinių sistemoje. Sutinkama su V. Vasiliausko pozicija, kad jei teisėjui yra pripažįstama teisė kurti teisę, kai nagrinėjant bylą susiduriama su teisės spraga, tada iš principo teisminis precedentas, o tiksliau jame suformuluota taisyklė yra nauja teisės norma, tačiau, jeigu nagrinėjančiam bylą teisėjui, susidūrusiam su teisės spraga tėra pripažįstama teisės aiškinimo (tobulinimo) funkcija, t.y. esant teisės spragai, teisėjas išsprendžia bylą aiškindamas (plėtodamas) teisės normas, tarsi „atrasdamas“ iš naujo tai, kas jau yra galiojančioje teisėje, tai teismo precedento vieta ir reikšmė tarp kitų teisės šaltinių, taip pat, statutinės teisės atžvilgiu, mažėja, kadangi, šiuo atveju, teisminis precedentas tik atranda, o geriausiu atveju tik patobulina tai, kad teisėje, kaip teisės normų sistemoje jau ir taip egzistavo¹²⁶.

Apibendrinant, pasakytina, kad samprotavimo pagal analogiją metodas yra taikomas įgyvendinat *stare decisis* bei *similibus ad similia* principus. Jo esmę sudaro panašumų paieška sprendžiamoje ir precedentinėje reikšmėje turinčiose bylose. Tačiau siekiant užtikrinti tinkamą precedentų taikymą vien šio metodo naudojimas nėra pakankamas. Būtina pasitelkti į pagalbą įvairius teisės aiškinimo metodus, taip pat, jo taikymui įtaką daro teisėjo, sprendžiančio bylą ir taikančio šį metodą, teisingumo jausmas, kitos jo asmeninės savybės¹²⁷. Todėl taikant šį metodą visada egzistuoja žmogiškasis faktorius, kuris kartu leidžia teisei netapti statiškai ir plėtotis.

¹²³ Jaunius Gumbis, „Teisės samprata: logikos taikymo problematika“, *Teisė* 76 (2010): 52–55

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Johanas Baltrimas, *op. cit.*, 59.

¹²⁶ Vitas Vasiliauskas, „Teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas“, *supra* note 109, 147–148.

¹²⁷ Jaunius Gumbis, „Teisės samprata: logikos taikymo problematika“, *supra* note 123, 52–55.

2.3 Vertikalus ir horizontalus *stare decisis* principo veikimas Anglijos teisinėje sistemoje

Skyriaus pavadinimas nurodo, kad jame bus nagrinėjama *stare decisis* principo taikymo forma, atsižvelgiant į teismų instancinę sistemą. Apie tai šiek tiek jau buvo kalbama analizuojant teismo precedento rūšis, t.y. įpareigojančiuosius ir įtikinamuosius teisinius precedentes.

Pradedant kalbėti apie *stare decisis* principo taikymo formas, būtina išsiaiškinti pačių sąvokų reikšmę. Vertikalusis *stare decisis* principo veikimas reiškia, kad aukštesnės instancijos teismo priimti sprendimai atitinkamų kategorijų bylose susaisto visus žemesnės instancijos teismus, o horizontalus *stare decisis* principo veikimas reiškia, kad kai kurie teismai priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose susaisto ir save¹²⁸.

Prieš pradėdant kalbėti apie *stare decisis* principo veikimą Anglijos teisinėje sistemoje, aiškumo dėlei, būtina trumpai aptarti pačią Anglijos teismų sistemą. Po 2009 metais įvykdytos reformos, teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas, Apeliacinis teismas, toliau, Aukštasis teismas, Karūnos teismas, grafysčių bei magistratų teismai¹²⁹.

Toliau, galima pereiti prie *stare decisis* principo veikimo formų, pradėdant nuo vertikalios veikimo. Vertikalusis *stare decisis* principo veikimas yra ganėtinai tiesmukas. Įpareigojimas žemesnės instancijos teismams, sprendžiant atitinkamų kategorijų bylas, laikytis aukštesnės instancijos teismų priimtų sprendimų mus iškart veda prie Aukščiausiojo Jungtinės Karalystės Teismo. Kalbant apie Aukščiausiąjį Jungtinės Karalystės Teismą, kuris, kaip Anglijos teismų hierarchijos viršūnė, pakeitė Lordų Rūmus, tikslinga kartais sugrįžti prie Lordų Rūmų priimtų sprendimų. 1972 m. Lordas Hailšamas (angl. *Lord Hailsham*) sprendime *Cassell & Co Ltd v. Broome*, kuriame buvo sprendžiamas klausimas, dėl to, kad Apeliacinis teismas patarė pirmosios instancijos teismui nesilaikyti Lordų Rūmų sprendimų, pasakė „apeliaciniam teismui nėra leidžiama patarti pirmosios instancijos teismo teisėjams nesilaikyti Lordų Rūmų sprendimo, nes egzistuoja faktas, kurio tikiuosi, daugiau nereikės priminti, kad hierarchinėje teismų sistemoje, kuri egzistuoja šalyje, kiekvienam žemesnės instancijos teismui, įskaitant ir apeliacinį teismą, yra būtina ištikimai priimti aukštesnės pakopos teismo sprendimus“¹³⁰. Tai parodo, kad Lordų Rūmai buvo aukščiausia teisminė grandis Anglijos teismų sistemoje ir privaloma jo priimtų sprendimų laikymąsi. Dabar Lordų Rūmų vaidmenį atlieka naujai įsteigtas Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas ir jo

¹²⁸ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition* (Padstow: Palgrave Macmillan, 2013), 156.

¹²⁹ Ibid, 44.

¹³⁰ [1972] 1 All ER 801, *Cassell & Co Ltd v. Broome*, House of Lords, 1972 I.L.M. Prieiga per internetą: <http://uniset.ca/other/rossminster/broome.html>.

sprendimų autoritetu žemesniųjų instancijų teismai nebeabejoja, kadangi jis buvo steigtas, kaip aukščiausia teisminė instancija visai Jungtinei Karalystei.

Toliau pereisime prie Apeliacinio teismo. Nors kai kuriais atvejais Apeliacinis teismas ir Aukštasis teismas dalijasi labai panašiu statusu, pvz.: iš Aukštojo teismo apeliacijos dėl baudžiamųjų bylų keliauja tiesiai į Aukščiausiąją Jungtinės Karalystės Teismą, taip pat, matomas didelis šių teismų teisėjų „persidengimas“, yra akivaizdu, kad Apeliacinio teismo sprendimai nagrinėjant atskirų kategorijų bylas (tiek civilines, tiek baudžiamąsias) saisto Aukštąjį teismą¹³¹. Tokią išvadą galima daryti nagrinėjant ne tik civilines, bet ir baudžiamąsias bylas. Taip yra todėl, kad abu teismai susideda iš baudžiamųjų bylų ir civilinių bylų skyrių¹³². Apeliacinis teismas dar 1944 metais yra pasisakęs, kad Apeliacinis teismas yra „padaras“ sukurtas įstatymo ir galias jam suteikia įstatymas, todėl, nors jis ir yra padalintas į du ar tris skyrius, vis tiek tai yra vienas teismas ir nė vienas skyrius neturi didesnės galios už kitą¹³³. Tai parodo, kad Apeliaciniame teisme, nesvarbu kuriam skyriui priėmus sprendimą, to sprendimo teisinė galia yra tokia pati. Toliau paminėtina 1949 metų baudžiamoji byla *Ruse v. Read*, kurioje buvo nuspręsta, kad nagrinėjant Aukštasis teismas nagrinėdamas baudžiamąsias bylas yra saistomas Apeliacinio teismo sprendimų¹³⁴. Tai suponuoja išvadą, kad jeigu Aukštojo teismo baudžiamųjų bylų skyrius yra saistomas Apeliacinio teismo sprendimų, Aukštojo teismo civilinių bylų skyrius taip pat, bus saistomas Apeliacinio teismo sprendimų, nes Apeliacinio teismo visų skyrių priimtų sprendimų teisinė galia yra vienoda. Šią išvadą patvirtina byla *Read v. Joannon*, kurioje aiškiai pasakyta, kad Aukštasis teismas spręsdamas civilines bylas yra saistomas Apeliacinio teismo sprendimų¹³⁵.

Toliau bus kalbama apie magistratų bei grafysčių teismus. Dažniausiai jie bylas nagrinėja kaip pirmosios instancijos teismas, nors yra atvejų, kai kai kurie iš jų gali veikti ir kaip apeliacinės instancijos teismas. Tačiau tai yra retesni atvejai. Kadangi šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas civilinei teisei ir civiliniam procesui, apie Karūnos teismui dėmesio neskirsime, kadangi ten praktiškai nagrinėjamos baudžiamosios bylos¹³⁶, o tai šiam darbui nėra aktualu. Magistratų ir grafysčių teismai nagrinėja civilines bylas kaip pirmosios instancijos teismas, atitinkamai, magistratų teismas gali nagrinėti bylas susijusias su šeimos teise (išskyrus skyrybų bylas) ir kitas „smulkias“ civilines bylas¹³⁷. Grafysčių teismai kaip pirmoji instancija nagrinėja daugiausiai bylų,

¹³¹ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, supra* note 128, 159–160.

¹³² *Ibid.*, 48–53.

¹³³ [1944] 1 KB 718, *Young v. Bristol Aeroplane Company Limited*, The Court of Appeal, 1944 I.L.M.

¹³⁴ [1949] 1 KB 370, *Ruse v. Read*, The Court of Appeal, 1949 I.L.M.

¹³⁵ [1890] 25 QBD 300, *Read v. Joannon*, The Court of Appeal, 1890 I.L.M.

¹³⁶ Thomas Ian McLeod, *op.cit.*, 45.

¹³⁷ *Ibid.*

kadangi jų jurisdikcijai priklauso ginčai kylantys iš sutarčių, beveik visi deliktų teisės klausimai, paveldėjimo klausimai, skyrybų bylos¹³⁸ ir t.t. Grafysčių teismai taip pat gali nagrinėti bylas kaip apeliacinė instancija, tačiau čia jo jurisdikcija labai maža ir iš esmės apsiriboja administracinės teisės klausimais¹³⁹. Kadangi civilines bylas magistratų ir grafysčių teismai nagrinėja kaip pirmoji instancija, jiems galioja jau minėtas Lordų Rūmų sprendimas, pagal kurį žemesnės pakopos teismui turi sekti aukštesnių instancijų teismų sprendimais.

Kaip jau ir minėta, vertikalus *stare decisis* principo veikimas Anglijoje yra ganėtinai tiesmukas, kadangi visi teismai yra įpareigoti sekti aukštesnės pakopos teismų sprendimų. Teismų pakopų viršūnėje yra Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas, kurio sprendimais yra įpareigoti sekti visi likę teismai. Toliau eina Apeliacinis teismas, kurio sprendimai neįpareigoja tik to paties Aukščiausiojo Jungtinės Karalystės Teismo. Toliau, Aukštasis teismas, kurio sprendimais yra įpareigoti sekti magistratų ir grafysčių teismai. Atitinkamai, magistratų ir grafysčių teismų priimti sprendimai, kaip priimti žemiausios teismų grandies, neįpareigoja kitų teismų. Taigi, galime teigti, kad jokių išimčių vertikaliame *stare decisis* principo veikime nėra.

Toliau bus nagrinėjamas horizontalus *stare decisis* principo veikimas Anglijos teismuose. Iš pradžių kalbėsime apie aukščiausios instancijos teismą Anglijoje, tačiau, kalbant apie horizontalųjį *stare decisis* principo veikimą Aukščiausiajame Jungtinės Karalystės Teisme, būtina padaryti trumpą istorinį rakursą į Lordų Rūmus, kurie buvo Aukščiausiojo Jungtinės Karalystės Teismo atitikmuo iki įkuriant pastarąjį. Kaip jau minėta anksčiau, seniau Lordų Rūmai buvo saistomi savo pačių priimtų sprendimų¹⁴⁰. Tokia taisyklė buvo sukurta dar devynioliktame amžiuje¹⁴¹. Taip pat, ji buvo patvirtinta 1989 metais, sprendžiant bylą dėl kainos, kurią Londono grafystės taryba turi mokėti už tramvajų dalis (detales) įmonei „London Tramways Co Ltd“, kurioje Lordas Halsburis (angl. *Halsbury*) pasakė, kad kartą Lordų Rūmams išsprendus bylą ir nustačius joje taikytiną taisyklę, ji nebegali būti pakeista¹⁴². Tai reiškė, kad Lordų Rūmuose *stare decisis* principas veikė horizontaliai ir netgi patys Lordų Rūmai negali pakeisti savo ankstesnių sprendimų. Tuo buvo siekiama teisinio tikrumo¹⁴³. Akivaizdu, kad tokios praktikos formavimo, kai aukščiausias šalies teismas susaisto save, savo paties priimtais sprendimais, tikslas yra teismų sprendimų nuspėjamumas ir teismų praktikos suvienodinimas. Visgi, siekiami tikslai nebuvo pasiekti ir tokia

¹³⁸ Ibid, 47.

¹³⁹ Ibid, 48.

¹⁴⁰ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 81.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² [1989] AC 375, *London Tramways Co Ltd v. London County Council*, House of Lords, 1989, I.L.M.

¹⁴³ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 81.

praktika tapo labai nelanksti¹⁴⁴. To pasekmėje, 1966 metais Lordas Gardineris (angl. *Gardiner*), būdamas Lordų Kancleriu, savo ir kitų Teisės Lordų vardu, priėmė ir paskelbė praktikos pareiškimą, kuriame buvo pasakyta, kad toks precedento taikymas Lordų Rūmuose gali iššaukti neteisingumą tam tikrose bylose ir pernelyg suvaržyti teisės vystymąsi, todėl egzistavusi ankstesnė praktika šiuo klausimu yra keičiama, taip, kad Lordų Rūmai gali nesilaikyti savo pačių praktikos, kai tai yra būtina¹⁴⁵. Analizuojant šį Lordų Rūmų pareiškimą, galima pastebėti, kad nebuvo atsisakyta apskritai laikytis savo pačių suformuluotos praktikos. Atsižvelgiant į tai, kad pagrindiniai veiksniai nulėmę tokį pasikeitimą buvo galimai neteisingo sprendimo priėmimas tam tikrose bylose ir teisės vystymosi suvaržymas, galima teigti, kad Lordų Rūmai pasiliko teisę nukrypti nuo suformuluotos praktikos tik tada, kai to būtinai reikia ir visiškai neatsisakė sekti savo suformuluotais precedentsais. Kaip pastebi Garis Slaperis (angl. *Gary Slapper*) ir Deividas Kelis (angl. *David Kelly*), nuo 1966 metų Lordų Rūmai ganėtinai vangiai naudojosi savo teise nukrypti nuo jau suformuotos teismų praktikos ir paprastai, norint, kad Lordų Rūmai tai padarytų, buvo būtina į tai aiškiai atkreipti dėmesį procesiniuose dokumentuose, taip pat, įrodyti esminį aplinkybių pasikeitimą, parodantį neigiamas pasekmes, kurios kiltų pritaikant jau esamą precedentą¹⁴⁶. Taigi, galima teigti, kad po 1966 metų praktikos pareiškimo, Lordų Rūmai atsisakė horizontalaus *stare decisis* principo taikymo, kadangi, oficialiai, Lordų Rūmai, galėjo nukrypti nuo savo anksčiau suformuluotų sprendimų kai jiems tai atrodydavo tinkama. Nors šia teise ir buvo naudojamos ne itin aktyviai, tai nepakeičia fakto, kad ankstesnių precedentų laikymasis ar nesilaikymas, buvo pačių Lordų Rūmų rankose. Galima pozicija, kad Lordų Rūmuose horizontalus *stare decisis* principas buvo taikomas su tam tikromis išimtimis, tačiau neapibrėžiant šių išimčių ir nepateikiant bent jau pavyzdinio išimčių sąrašo, autoriaus nuomone, toks vertinimas nėra galimas. Praktikos pranešime panaudota frazė „kai atrodo tinkama“ (angl. *when it appears right to do so*) aiškiai išreiškia, horizontalaus *stare decisis* veikimo atsisakymą, kadangi ji nesuteikia jokio nuspėjamumo, bylos šalis nežino ar konkrečioje byloje gali būti nukrypta nuo egzistuojančių precedentų, nėra nurodoma kriterijų bylai, kuriems esant, gali būti nukrypstama nuo galiojančių precedentų ir pan.

Įgyvendinus teismų reformą, 2009 metais, kaip aukščiausia teisminė institucija, vietoj Lordų Rūmų, buvo įkurtas Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas. Po šios reformos daug kam kilo klausimas, gal vieną kartą pasikeitusi taisyklė, vėl pasikeis ir Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas nuspręs save susaistyti savo priimtais sprendimais? Niekas turbūt nenustebtų, kad

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ [1966] 3 All ER 77, Practice statement, House of Lords, 1966, I.L.M.

¹⁴⁶ Gary Slapper ir David Kelly, *op. cit.*, 82.

pasikeitus teismui, pasikeistų ir kai kurios senesnio teismo nustatytos taisyklės, požiūris į jau egzistuojančią teismų praktiką bei precedentes. Visi atsakymai susiję šiuo klausimu buvo pateikti 2010 metais. Lordas Houpas (angl. *Hope*) 2010 sprendime pasakė, kad 1966 praktikos pareiškimas Aukščiausiajam Jungtinės Karalystės Teismui turi tokią pačią galią, kokią turėjo ir Lordų Rūmams, t.y. jis buvo nusistovėjęs Lordų Rūmų Apeliacinio Komiteto jurisprudencijoje ir 2005 metų konstitucinės reformos akto 40 skyriumi buvo perkeltas ir į šio teismo jurisprudenciją, todėl jis šiam teismui turi tokią pat galią bei įtaką, kokią turėjo Lordų Rūmams¹⁴⁷. Kaip matyti, net ir po reformos, šiuo klausimu niekas nepasikeitė. Kaip ir po 1966 metų praktikos pranešimo Lordų Rūmai, taip dabar ir Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas, gali nukrypti nuo savo paties suformuluotos praktikos, kai tik jam atrodo tai tinkama padaryti. Žinoma, praktikoje tai nėra daroma spontaniškai. Kaip ir seniau, taip ir dabar, norint, kad Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas nukryptų nuo jau egzistuojančių precedentų civilinėse bylose, dažnai paprasto neteisingumo neužtenka ir papildomai reikia įrodyti tam tikrą aplinkybių pasikeitimą ar kitą aplinkybę, dėl kurios būtų pagrindas nukrypti nuo jau egzistuojančių precedentų¹⁴⁸. Tačiau oficialiai, Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas, kaip ir anksčiau Lordų Rūmai, nėra saistomas jau egzistuojančių precedentų ir nuo jų bet kada gali nukrypti, todėl darytina išvada, kad Aukščiausiajame Jungtinės Karalystės Teisme horizontalus *stare decisis* veikimas nėra taikomas.

Išnagrinėjus horizontalųjį *stare decisis* principo veikimą Aukščiausiajame Jungtinės Karalystės Teisme, galime pereiti prie kito teismo – Apeliacinio teismo. Nagrinėjant horizontalųjį *stare decisis* principo veikimą Anglijos Apeliaciniame teisme, viskas yra šiek tiek paprasčiau, kadangi, 2005 metų reforma iš esmės palietė tik Lordų Rūmus, tuo tarpu, kiti teismai išliko tie patys, tarp kurių ir Apeliacinis teismas. Nagrinėjant horizontalųjį *stare decisis* principo veikimą, arba kitaip, nagrinėjant klausimą, ar Apeliacinis teismas sprenddamas civilines bylas yra saistomas savo pačių suformuluotų precedentų, svarbiausi principai buvo suformuoti dar 1944 metais. Lordas Grynas (angl. *Greene*) byloje *Young v. Bristol Aeroplane Co Ltd* pareiškė, kad Apeliacinis teismas yra saistomas savo pačių priimtų sprendimų, tačiau nustatė išimtis, kurioms esant, teismas gali šios taisyklės nesilaikyti: 1) Apeliaciniam teismui reikia nuspręsti, kuriuo iš savo suformuluotų, tačiau tarpusavyje konkuruojančių, teismo sprendimų reikia sekti; 2) Apeliacinis teismas privalo atsisakyti sekti tokiu savo suformuluotu sprendimu, kurį, nors ir netiesiogiai, panaikino Lordų Rūmai (o nuo 2009 metų, Aukščiausiasis Jungtinės Karalystės Teismas); 3) Apeliacinis teismas neprivalo laikytis

¹⁴⁷ [2010] UKSC 28, *Austin v. Mayor and Burgesses of the London Borough of Southwark*, Supreme Court of the United Kingdom, 2010, I.L.M.

¹⁴⁸ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition*, supra note 128, 183.

savo pačių suformuluotų sprendimų tada, kai toks sprendimas buvo priimtas *per incuriam*, t.y. nerūpestingai¹⁴⁹. Tiesa, nebuvo paneigta galimybė, laikui bėgant šį išimčių sąrašą praplėsti. Taigi, viską įvertinus, galima teigti, kad Apeliaciniame teisme *stare decisis* veikia horizontaliai ir teismas yra įpareigotas vadovautis savo pačių priimtais sprendimais, tačiau yra nustatytos aiškios išimtys, kada Apeliacinis teismas neprivalo laikytis savo paties priimtų sprendimų.

Sekantis teismas, apie kurį bus kalbama yra Aukštasis teismas. Šis teismas šiek tiek išsiskiria iš kitų teismų, kadangi jis bylas gali nagrinėti tiek kaip pirmosios instancijos teismas, tiek kaip apeliacinės instancijos teismas ir netgi yra priežiūros institucija privatinės teisės srityje¹⁵⁰. Aukštojo teismo požiūris į savo pačių sprendimus priklauso nuo to, kokioje jurisdikcijoje yra nagrinėjama byla¹⁵¹. Visų pirma pradėsime nuo Aukštojo teismo kaip pirmosios instancijos teismo. Kai Aukštasis teismas nagrinėja bylas kaip pirmosios instancijos teismas, teisėjai yra linkę laikytis ankstesnių sprendimų vien iš pagarbos kitiems teisėjams, netgi jeigu nesutinkama su tų sprendimų teisingumu, tačiau pažymėtina, kad jie to daryti visiškai neprivalo ir nėra įpareigoti to daryti¹⁵².

Kai Aukštasis teismas bylas nagrinėja kaip apeliacinės instancijos teismas, jis laikosi kitokios pozicijos. Byloje *Police Authority for Huddersfield* buvo pasakyta, kad Apeliacinio teismo byloje *Young v. Bristol Aeroplane Co Ltd* nustatyti principai, pagal kuriuos Apeliacinis teismas yra saistomas savo sprendimų (su nustatytomis išimtimis), yra taikomi ir Aukštajam teismui¹⁵³. Pažymėtina, kad ši taisyklė turi būti suprantama tame kontekste, kuriame ji buvo priimta, t.y. ji buvo priimta Apeliaciniame teisme, todėl Aukštasis teismas šių principų turi laikytis tik tada, kai bylas nagrinėja kaip apeliacinės instancijos teismas¹⁵⁴.

Kai Aukštasis teismas veikia kaip priežiūros institucija, viena iš pagrindinių bylų atsakanti į klausimą ar šis teismas, atliekantis priežiūros institucijos vaidmenį yra saistomas savo pačių priimtų sprendimų, yra *R v. Greater Manchester Coroner ex parte Tal*¹⁵⁵. Joje buvo pasakyta, kad Aukštajam teismui atliekant priežiūros jurisdikciją, ar kitais žodžiais tariant, nagrinėjant prašymus dėl teisminės peržiūros, nėra taikomos *Young v. Bristol Aeroplane Co Ltd* byloje nustatyti principai, ir dar daugiau, nustatoma, kad šioje byloje nustatyti principai nėra taikomi, kai bylą nagrinėja vienas teisėjas¹⁵⁶. *R v. Greater Manchester Coroner ex parte Tal* sprendimo esmė yra ta, kad atliekant

¹⁴⁹ [1944] 1 KB 718, *Young v. Bristol Aeroplane Company Limited*, The Court of Appeal, 1944 I.L.M.

¹⁵⁰ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, supra* note 128, 196.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ [1947] 1 KB 842, *Police Authority for Huddersfield v. Watson*, The High Court, 1947, I.L.M.

¹⁵⁴ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, op. cit.*, 197.

¹⁵⁵ [1984] 3 All ER 240, *R v. Greater Manchester Coroner ex parte Tal*, The High Court, 1984, I.L.M.

¹⁵⁶ *Ibid.*

teisminę peržiūrą (vykdant priežiūros funkcijas) Aukštasis teismas veikia kaip pirmoji instancija, nes jis tikrina vykdomosios valdžios institucijų sprendimų teisėtumą, o ne peržiūri jau priimtą žemesnės instancijos teismo sprendimą, todėl tai yra pirmas kartas, kai atitinkamas klausimas yra svarstomas teisme¹⁵⁷. Būtent dėl to, kad Aukštasis teismas atlikdamas priežiūros funkcijas save sutapatina su pirmosios instancijos teismu, išlieka ta pati tendencija teisėjams sekti šio teismo (atliekančio priežiūros funkcijas) anksčiau priimtais sprendimais, vien iš pagarbos kitiems teisėjams, kaip tai yra ir šiam teismui nagrinėjant bylas kaip pirmosios instancijos teismui, tačiau šios tendencijos negalima sutapatinti su tikrų įsipareigojimu sekti savo pačių priimtų sprendimų¹⁵⁸.

Taigi, apibendrinant pasakytina, kad paprastai Aukštasis teismas neprivalo remtis savo priimtais sprendimais, tačiau yra tendencija tai daryti iš pagarbos kitiems teisėjams. Išimtis taikoma tada, kai Aukštasis teismas nagrinėja bylas kaip apeliacinės instancijos teismas, kuomet jis remiasi Apeliacinio teismo *Young v. Bristol Aeroplane Co Ltd* byloje suformuotu principu, pagal kurį, jis yra saistomas savo priimtų sprendimų, išskyrus jau minėtas, šiame sprendime nustatytas išimtis.

Trumpai verta pasisakyti ir apie magistratų bei grafysčių teismus, kurie bylas nagrinėja kaip pirmoji instancija. Yra priimta manyti, kad šie teismai precedentų nesukuria, kadangi šiuose teismuose priimtus sprendimus gali pakeisti visi aukštesnės instancijos teismai¹⁵⁹. Dėl šios priežasties jie nėra susaistyti savo pačių sprendimais, tačiau, kaip jau minėta, jie privalo laikytis visų aukštesnės hierarchijos teismų priimtų sprendimų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Anglijos teismų sistemoje matyti, kad vertikali *stare decisis* principo taikymo forma veikia ganėtinai tiesmukai – kiekvienas aukštesnės hierarchijos teismas savo sprendimais suvaržo visus žemesnės už save hierarchijos teismus, be jokių išimčių, aktualių civilinių bylų nagrinėjimui. Su horizontaliąja *stare decisis* principo taikymo forma situacija kur kas įdomesnė. Tam įtakos padarė Lordų Rūmų praktikos pasikeitimas, naujo aukščiausios instancijos teismo įkūrimas, skirtinga padėtis atskiruose žemesnės instancijos teismuose. Trumpai apibendrinant horizontalųjį *stare decisis* principo veikimą pasakytina, kad ši *stare decisis* forma yra taikoma tik Apeliaciniame teisme ir Aukštajame teisme, kai jis bylas nagrinėja kaip apeliacinės instancijos teismas. Tačiau yra suformuluotos išimtys, kada šie teismai nėra įpareigoti sekti savo pačių priimtais sprendimais. Papildomai pažymėtina, kad dėl vienokių ar kitokių priežasčių, dauguma teismų, kuriuose nėra taikoma horizontali *stare decisis* taikymo forma, yra linkę laikytis savo pačių suformuotų precedentų, tačiau yra laisvi bet kada jų nukrypti.

¹⁵⁷ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, supra* note 128, 197.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 95.

2.4 *Stare decisis* principo tikslas ir reikšmė, privalumai bei trūkumai

Akivaizdu, kad *stare decisis* principas, kartais netgi vadinamas atskira doktrina, nebuvo sugalvotas ir įgyvendinamas tik šiaip sau. Šiam principui buvo keliami tikslai, kuriuos jis turėjo įgyvendinti. Pagrindiniai *stare decisis* tikslai, arba kitaip tariant, vertybės, kurių yra siekiama šio principo įgyvendinimu yra teismų praktikos prognozuotumas ir teisinis apibrėžtumas, teisėti šalių lūkesčiai, teisinės sistemos stabilumas¹⁶⁰. Taip pat, kaip vieni *stare decisis* tikslų yra išskiriami asmenų lygybė¹⁶¹, teisinių santykių subjektų pasitikėjimas teise ir teisės autoritetas¹⁶². Būtent apie šiuos tikslus ir bus kalbame pirmojoje šio skyriaus dalyje.

Kai kurie iš šių tikslų yra tarpusavyje labai glaudžiai susiję. Iš visų šių veiksmų galima suformuoti dvi dideles minėtų tikslų grupes. Pirmoji grupė, kuriai pats svarbiausias tikslas yra teismų praktikos prognozuotumas, be kita ko, apima teisinį apibrėžtumą, teisinės sistemos stabilumą, teisinių santykių subjektų pasitikėjimą teise ir teisės autoritetą bei teisėtus lūkesčius. Šie tikslai yra glaudžiai susiję ir vieno iš šių tikslų pasiekimas, daugiau ar mažiau, daro įtaką kitų tikslų pasiekimui. Todėl šie tikslai bus aiškinami kartu. Gebėjimas prognozuoti teisės veikimą leidžia asmenims žinoti, už ką jie gali tikėtis sulaukti teisinės atsakomybės ir suprasti, koks elgesys yra laikomas teisėtu ir nesukelia teisinės atsakomybės¹⁶³. Antai, jeigu teismo pozicija tam tikru klausimu jau yra susiformavusi ir yra priimtų sprendimų išreiškiančių tą požiūrį, asmenys gali į tai orientotis ir pritaikyti savo elgesį prie teismo nustatytų taisyklių¹⁶⁴. Taip yra todėl, kad egzistuojant reikiamam teisminei precedentui, analogiškoje situacijoje teismas privalės bylą išspręsti taip pat, kaip kad išsprėdė ir precedentinę bylą, o būtent tai leidžia asmenims nuspėti teismų sprendimus, net kai įstatymuose nėra aiškiai eksplicitiškai atskleistas konkretaus santykio teisinis reguliavimas¹⁶⁵. Kur kas sunkiau būtų, jeigu nebūtų konkrečiam santykiui taikomos precedentinės bylos, kadangi praktikoje gali susiklostyti įvairiausių sudėtingų situacijų, kurios nėra aiškiai sureguliuotos įstatymu, todėl neesant precedentinės bylos, daug labiau tikėtina, kad netgi profesionalaus teisininko prognozė dėl teismo sprendimo gali neišsipildyti¹⁶⁶. Todėl teismų praktikos prognozuotumas dažnai yra laikomas vienu iš pačių svarbiausių *stare decisis* principo

¹⁶⁰ Michael Sinclair, *supra* note 105, 372.

¹⁶¹ Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 51.

¹⁶² Vitas Vasiliauskas, "Teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas", *supra* note 109, 146.

¹⁶³ Johanas Baltrimas, *op. cit.*, 53.

¹⁶⁴ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 101.

¹⁶⁵ Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 53.

¹⁶⁶ *Ibid.*

tikslų, iš kurio išplaukia ir daugiau naudos¹⁶⁷. Teisminio precedento egzistavimas tam tikru klausimu, gali apsaugoti teisėją nuo klaidos padarymo, kurią jis galbūt būtų padaręs, jeigu jis būtų paliktas vienas spręsti tą klausimą ir neturėtų pagrindo, kuo remtis toje byloje¹⁶⁸. Taigi, *stare decisis* principo taikymas leidžia asmenims prognozuoti, koks sprendimas bus priimtas byloje, jeigu yra precedentinę reikšmę turinti byla, sprendžiamos bylos atžvilgiu. Nuoseklus teisminių precedentų laikymasis daro įtaką teisinės sistemos stabilumui, kadangi, tokiu atveju, jau egzistuojantys precedentai nėra keičiami naujais, nesikeičia teisinis aplinkybių vertinimas ir teismų pozicija tam tikrais klausimais. Vienodas analogiškų aplinkybių bei kitų faktorių vertinimas sukuria pastovumą visoje teisinėje sistemoje. Kai teisinė sistema veikia stabiliai, yra pastovi ir nuspėjama, teisinių santykių subjektai yra linkę labiau pasitikėti teise ir jaučia didesnę autoritetą teismams bei pačiai teisei, kadangi jie yra labiau užtikrinti, kad bus laikomasi tų pačių standartų bei taisyklių, taip pat, yra linkę manyti, kad staiga neįvyks jokie šokiruojantys pasikeitimai, galintys sudrumsti jau pasiektą teisinės sistemos stabilumo lygį¹⁶⁹. Papildomai, yra užtikrinami asmenų teisėti lūkesčiai, kadangi teismų praktikos prognozuotumas ir jos stabilumas asmenims suteikia tikėjimo, kad jų bylos bus sprendžiamos taip pat, kaip anksčiau išspręstos ir precedentinę reikšmę turinčios bylos. Taip pat, kad jiems nebus taikomi kitokie standartai, negu buvo taikyti precedentinę reikšmę turinčioj byloje. Galiausiai, asmenys gali savo elgesį pritaikyti prie precedentuose išreikštų elgesio taisyklių, siekdami neatlikti veiksmų, kurie lemtų atsakomybės taikymą jų atžvilgiu. Tai suteikia teisinio apibrėžtumo, t.y. asmuo žino kaip tam tikroje situacijoje jis turi pasielgti, kad jam nekiltų teisinė atsakomybė ir atitinkamai, asmuo žino kokius veiksmus atlikus ji gali kilti.

Kaip matome, visi šios grupės tikslai yra tarpusavyje stipriai susiję. Svarbiausiojo iš jų pasiekimas daro milžinišką įtaką kitų tikslų įgyvendinimui. Žinoma, tai nereiškia, kad jeigu teismų praktika bus lengvai prognozuojama ir nuspėjama, visi kiti šios grupės tikslai bus pasiekti, nes neigiamų pasekmių kitų tikslų siekimui gali padaryti ir kitos aplinkybės, nepriklausančios nuo *stare decisis* principo taikymo, pvz.: itin dažnas įstatymų keitimas, neadekvačių ar kontraversiškų įstatymų priėmimas ir pan. Tačiau akivaizdus ryšys tarp šių tikslų tarpusavio susijimo ir sąveikos yra nepaneigiamas, todėl manytina, kad siekiant įgyvendinti svarbiausiąjį iš jų – teisinės sistemos prognozuotumą, padedamas geras pamatas siekti įgyvendinti ir likusius šios grupės tikslus.

Antrajai grupei galime priskirti tuos pačius, teisėtus asmenų lūkesčius, kurie jau buvo ir pirmojoje grupėje, taip pat, asmenų lygybę. Visgi pagrindinis vaidmuo šioje grupėje tenka

¹⁶⁷ Terence Ingman, *The English legal process. 11th edition* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 236.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 100.

pastarajai. Žvelgdami į *stare decisis* principą per asmenų lygybės prizmę privalome dar kartą paminėti jo sampratą: laikytis to kas jau yra nuspręsta¹⁷⁰. Būtent remiantis šiuo principu Konstitucinis Teismas savo praktikoje ir suformulavo maksimą „tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat“¹⁷¹. Šios maksimos pagrindimas yra siejamas su teisingumo principu ir vienodos, nuoseklios bei neprieštaringos teismų praktikos formavimo poreikiu, t.y. su teismų praktikos prognozuotumu¹⁷² ir nurodo, kad jos nepaisymas reikštų Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo bei konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės ir kitų principų nepaisymą¹⁷³. Kalbant apie teisingumo principą, čia yra svarbi Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁷⁴ 29 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs. Remiantis šiuo principu, visi asmenys turi būti ginami nuo skirtingos padėties prieš įstatymą, teismą, kada sudaryti skirtingą padėtį nėra visiškai jokio pagrindo, pvz.: už analogiškus teisei priešingus veiksmus vienam asmeniui pritaikant civilinę atsakomybę, o kitą asmenį atleidžiant nuo atsakomybės¹⁷⁵. Kitaip tariant, turint omenyje Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį, sunku įžvelgti priežastį, kodėl neturi būti atsižvelgiama į asmenų lygybės principą kai analogiškoje situacijoje teisė yra pritaikoma skirtingai nei ankstesniu atveju, pvz.: dėl to, kad teismas nežinojo apie egzistuojantį precedentą¹⁷⁶. Nors Konstitucijos 29 straipsnis dažniau yra siejamas su jo antra dalimi, kurioje yra numatyti diskriminacijos pagrindai, negalima pamiršti apie pirmąją šio straipsnio dalį. Taigi, nors nesilaikant reikalavimo analogiškas bylas spręsti analogiškai nėra niekaip susijęs su asmenų lytimi, rase, tautybe ir pan., asmenų lygybės reikalavimas prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus vis vien yra pažeidžiamas¹⁷⁷. Taip yra todėl, kad skirtingas analogiškų bylų išsprendimas ir skirtingų sprendimų priėmimas esant analogiškomis situacijoms ir faktinėms aplinkybėms paneigia visų asmenų lygybės prieš įstatymą, teismus ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus, nes tų asmenų atžvilgiu buvo

¹⁷⁰ Geoffrey Rivlin, *supra* note 93, 125.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

¹⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

¹⁷⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

¹⁷⁵ Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 51.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

padarytas skirtingas poveikis jų teisėms ir pareigoms, t.y. jų, kaip asmenų padėtis prieš tą patį įstatymą, teismo ar kitų valstybės institucijų, ar pareigūnų, buvo traktuojama skirtingai, o tai iššaukė skirtingus padarinius, jų teisėms bei pareigoms. Kitaip tariant, analogiškose situacijose, skirtingiems asmenims buvo padarytas skirtingas poveikis, o tai suponuoja asmenų lygybės prieš įstatymą, nebuvimą ir paneigia teisingumo principo taikymą.

Galima situacija, kai susiduriama su konkuruojančiais precedentais. Tokiu atveju, teismas privalo pasirinkti kurią taisyklę taikyti ir pasak J. Baltrimo, tai reiškia, kad pasirinktoji taisyklė yra tiek pat teisinga, kiek ir ta, kurios buvo atsisakyta¹⁷⁸. Pridurtina tai, kad šis teiginys yra teisingas tuo atveju, jeigu precedentų konkurencija susidarė ne dėl to, kad buvo padaryta teisės taikymo klaida ar nesivadovaujama pamatiniais teisės principais. Tačiau jeigu abu konkuruojantys sprendimai yra „teisingi“ teisės taikymo atžvilgiu, tuomet galima teigti, kad ir abu konkuruojantys sprendimai yra teisingi savo esme. Todėl J. Baltrimas teigia, kad tokiu atveju, kai neįmanoma rasti vienos objektyvios tiesos, vienintelis kelias yra praktikos suvienodinimas, t.y. visiems asmenims tą normą taikyti vienodai, nes pasirinkus vieną alternatyvą, jeigu visais kitais analogiškais atvejais bus laikomasi analogiškai, didelių abejonių dėl jos turinio pagrįstumo nekils¹⁷⁹. Tokia pozicija, autoriaus manymu, yra visiškai teisinga, kadangi tokiu būdu bus garantuojama asmenų lygybė tolimesnėse analogiškose bylose. Antai, jeigu egzistuoja konkuruojantys sprendimai A ir B (turint omenyje, kad nė viename iš jų nėra padaryta teisės taikymo klaidų), A sprendimo pasirinkimas taikyti visose vėlesnėse analogiškose bylose užtikrintų, kad asmenys prieš įstatymą būtų laikomi lygiais. Taip pat būtų, jeigu būtų pasirinktas ir B sprendimas. Tačiau pagrindinį vaidmenį šioje situacijoje vaidina ne tai, kuris sprendimas bus pasirinktas, o tai, kad pasirinktas sprendimas bus taikomas visose analogiškose bylose ateityje, nes tik taip bus užtikrinama asmenų lygybė, o kartu bus užtikrinti ir teisėti asmenų interesai. Teisėti asmenų interesai suprantami kaip asmenų tikėjimas, kad jiems bus užtikrinamos tokios pačios teisės ir pareigos kaip ir kitiems asmenims, buvusiems analogiškoje situacijoje. Kalbant apie teismo procesą, tai yra asmenų tikėjimasis, kad esant išspręstų analogiškų bylų, lyginant su sprendžiama, be objektyvaus pagrindo nebus priimtas kitoks sprendimas, nei buvo priimtas ankstesnėje byloje, nes tai reikštų, asmenų lygybės nepaisymą.

Taigi, reikia pripažinti, kad vienas iš pagrindinių *stare decisis* principo privalomumo pagrindžiančių tikslų yra asmenų lygybė prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus, kas reiškia, kad dviejose analogiškose bylose be teisėto pagrindo priėmus skirtingus

¹⁷⁸ Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 52.

¹⁷⁹ Ibid.

sprendimus būtų pažeidžiamas Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nurodytas konstitucinis asmenų lygybės (prieš įstatymą, teismą) principas¹⁸⁰.

Apibendrinant pasakytina, kad *stare decisis* principo tikslas yra įgyvendinti asmenų lygybės prieš įstatymą ar teismą principą, taip pat, padaryti teismų praktiką kuo labiau nuspėjama ir prognozuojama. Įgyvendinant šiuos tikslus, kartu yra įgyvendinamos ir kitos vertybės, tokios kaip teisinio apibrėžtumo sukūrimas, teisinės sistemos stabilumas, pasitikėjimas teise, teisės autoritetas, užtikrinami teisėti asmenų lūkesčiai. *Stare decisis* principo reikšmė priklauso nuo to, kaip tam tikroje valstybėje pavyksta šį principą įgyvendinti. Kaip pastebi V. Vasiliauskas, *stare decisis* principo reikšmė, tam tikrose valstybėse skiriasi¹⁸¹. O tai yra natūralu, nes neįmanoma visame pasaulyje užtikrinti vieno standarto ir siekti jo vienodai. Visgi, kalbant apie *stare decisis* principo reikšmę, akivaizdu, kad kuo geriau jis valstybėje yra įgyvendinamas, tuo didesnė jo reikšmė toje valstybėje, ir atvirkščiai, jei šis principas nėra įgyvendinamas ar prioritetas teikiamas kitų principų įgyvendinimui ir pastarasis principas tēra antraeilis, jo reikšmė bus daug mažesnė.

Toliau kalbėsime apie *stare decisis* principo privalumus bei trūkumus. Autoriai Garis Slaperis (angl. *Gary Slapper*) ir Deividas Kelis (angl. *David Kelly*) išskiria šiuos *stare decisis* principo privalumus: pastovumas, teisinis tikrumas, efektyvumas ir lankstumas¹⁸². Papildomai Terencas Ingmanas (angl. *Terence Ingman*) išskiria laiko taupymą, teisingumo siekimą ir teisės plėtojimąsi¹⁸³. Apie šiuos *stare decisis* principo privalumus pakalbėsime šiek tiek plačiau.

Pradėsime nuo pastovumo. Pastovumas, žiūrint iš *stare decisis* principo prizmės reiškia, kad bylos yra sprendžiamos remiantis jau turimu analogišku ar iš esmės panašiu panašiu pagrindu, t.y. precedentu. Teismas, be svarios argumentacijos, negali pakeisti jau egzistuojančių precedentų¹⁸⁴. Taigi, yra remiamasi pozicija, kad teismų praktika turi būti nuosekli, t.y. privaloma laikytis ankstesnių precedentų ir ji gali būti pakeista tik pateikiant svarių argumentų, kodėl yra būtina tai padaryti.

Sekantis įvardintas privalumas yra teisinis tikrumas. Teisinis tikrumas atsiranda iš to, kad teisininkai ir jų klientai gali nuspėti kaip byloje bus išspręstas tam tikras klausimas, taip pat, kai tam tikra taisyklė tampa nusistovėjusias, asmenys gali pritaikyti savo elgesį prie tos taisyklės, kad jos nepažeistų bei būti tikri, kad ji staiga nepasikeis¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Johanas Baltrimas, *supra* note 114, 52.

¹⁸¹ Vitas Vasiliauskas, "Teismo precedentas, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas", *supra* note 109, 150

¹⁸² Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 100–101.

¹⁸³ Terence Ingman, *supra* note 167, 235–237.

¹⁸⁴ Gary Slapper ir David Kelly, *op. cit.*, 100.

¹⁸⁵ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 100.

Efektivumas ir laiko taupymas. Šie požymiai pasireiškia tuo, kad yra taupomas teisėjų, teisininkų ir jų klientų laikas, kadangi bylose sprendžiami klausimai nebeturi būti nuosekliai sprendžiami iš naujo¹⁸⁶. Antai, jeigu ankstesnėje byloje jau buvo spęstas toks pat klausimas, natūralu pasiremti tuo ankstesniu sprendimu ir, be didelių apsvarstymų, priėti tų pačių išvadų¹⁸⁷. Papildomai, prie efektyvumo, reikėtų paminėti, kad yra taupomi bylos šalių pinigai bylinėjimosi išlaidoms padengti, kadangi asmenys gali konsultuotis su teisininkais ir išgirsti labiausiai tikėtiną variantą, kaip byla bus išspręsta, atsižvelgiant į precedentus, susijusius su sprendžiamu klausimu¹⁸⁸.

Lankstumas ir teisės plėtojimas reiškia, kad teisėjai gali manipuliuoti papročiais ir teisės principais, kas leidžia jiems užpildyti įstatymo nereguliuotas sritis, dar prieš parlamentui priimant įstatymus¹⁸⁹. Tai reiškia, kad teismai gali sukurti naujus principus ar praplėsti senesnių principų apimtį greičiau, nei įstatymų leidžiamoji valdžia išleisti naujus įstatymus¹⁹⁰. Praktikoje tai pasireiškia žemesnių instancijų teismo sprendimų panaikinimu ar precedento pripažinimo netinkančiu konkrečioje byloje, taip pat, galimybėmis išplėsti ar pakeisti galiojančius precedentus¹⁹¹.

Teisingumo siekimas reiškia, kad *stare decisis* principas teismams liepia vienodas bylas spręsti vienodai, o ne taikyti įstatymą skirtingai, esant identiškoms situacijoms, nes jei byla tarp A ir B yra išsprendžiama priimant sprendimą X, būtų neteisinga kitą dieną, analogiškoje byloje tarp C ir D, priimti sprendimą Y¹⁹².

Nors ir įgyvendinant *stare decisis* principą siekiama reikšmingų tikslų ir šio principo privalumai yra ganėtinai akivaizdūs, ši doktrina, kaip ir visos kitos teisės doktrinos, neapseina be trūkumų. Kaip pastebi Terencas Ingmanas (angl. *Terence Ingman*), beveik kiekvienam *stare decisis* principo privalumui, galima priskirti po trūkumą¹⁹³. Atsižvelgiant į šią nuomonę, *stare decisis* principo trūkumus autorius bandys pateikti kaip kontrargumentus privalumams.

Pirmasis *stare decisis* trūkumas bus susijęs su pastovumu, kuris buvo įvardintas kaip privalumas, tačiau, gali būti ir trūkumas. Jau išsiaiškinome, kodėl teismų praktika turi būti pastovi ir kokią reikšmę ji suteikia būdama pastovi. Tačiau yra atvejų, kai pastovi teismų praktika gali būti žalinga. Teismų praktikos pastovumas, gali okupuoti kurią nors teisės sritį sukuriant ir nuosekliai taikant „neteisingą“ precedentą, ko pasekmėje, neteisingumas toje teisės srityje gali nusistovėti labai

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Terence Ingman, *supra* note 167, 235.

¹⁸⁸ Gary Slapper ir David Kelly, *op. cit.*, 100–101.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Terence Ingman, *op.cit.*, 237.

¹⁹¹ Gary Slapper ir David Kelly, *op. cit.*, 101.

¹⁹² Terence Ingman, *op. cit.*, 236.

¹⁹³ Ibid, 237.

ilgam laikui¹⁹⁴. Kad būtų galima geriau suprasti ką autorius supranta kaip „neteisingą“ precedentą, kaip pavyzdys bus nurodoma baudžiamoji byla, kad geriau atsispindėtų tokio precedento nuoseklaus taikymo žala. Taigi, kaip pavyzdys bus pateikiama jau keletą kartų minėta R v. R byla¹⁹⁵. Akivaizdu, kad tokio pobūdžio praktika yra žalinga ne tik bylos šalims, bet ir teisės, ir teismų autoritetui, tad tokios „neteisingos“ praktikos pastovumo norisi, kad nebūtų, tačiau įgyvendinant *stare decisis* principą, tokių atvejų gali pasitaikyti.

Kalbėdami apie teisinį tikrumą minėjome, kad asmenys gali nuspėti galimus teismų sprendimus ir prie jau egzistuojančių ir pakankamai nusistovėjusių taisyklių pritaikyti savo elgesį¹⁹⁶. Tačiau ir čia ne viskas yra, ar gali būti, taip gražu. Šis privalumas gali netgi visiškai nepasireikšti, jeigu tam tikroje teisės srityje precedentinių bylų yra itin daug ir ypač, jeigu jos yra painios ir ne visiškai aiškios¹⁹⁷. Taip gali atsitikti tuo atveju, jeigu tam tikri precedentai yra dažnai pripažįstami kaip netinkantys konkrečiam atvejui ir yra dažnai tobulinami principai, įkūnyti tuose precedentuose¹⁹⁸. Praktiškai tai pasireiškia tuo, kad konkrečioje teisės srityje esant daugybei precedentų, teisėjas gali pasimesti ir nebesuprasti, kuris precedentas konkrečioje situacijoje turi būti taikomas, o kurį pripažinti kaip netinkamu taikyti konkrečiam teisiniam santykiui¹⁹⁹.

Oponuojant į efektyvumą ir laiko taupymą galima pasakyti, kad ankstesnė byla yra pavyzdys kaip teisės principai buvo pritaikyti ankstesnėje byloje ir rėmimasis jais yra pirmas žingsnis teisingo bylos išsprendimo link, tačiau negalima jais remtis mechaniškai ir neįsigilinant į jų prasmę, aplinkybes, kurioms esant jis buvo pritaikytas²⁰⁰. Toks aklas ir mechaniškas precedentų taikymas gali ne tik, kad nesutaupyti laiko ir pinigų, bet atvirkščiai, pabranginti ir prailginti visą bylinėjimosi procesą, leidžiant pinigus ir laiką priimtų sprendimų apskundimui²⁰¹.

Kalbant apie lankstumą, akcentuotinas įpareigojančiojo teismo precedento taikymas. Teisėjas nėra laisvas pasirinkti, taikyti ar ne, įpareigojančiuosius teisinius precedentes, todėl juos privalo taikyti net tais atvejais, kai jam jie atrodo neteisingi²⁰². Todėl kalbant apie lankstumą žemesnės instancijos teismuose, pastebėtina, kad ten lankstumas praktiškai neegzistuoja. Todėl dažnai teisinė sistema gali tapti ne lanksti, o atvirkščiai, neprisitaikanti prie įvairių socialinių ir

¹⁹⁴ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 106.

¹⁹⁵ [1992] 1 A.C. 599, R v. R, House of Lords, I.L.M.; Autorius primena, kad šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas ar prievarta šeimoje yra nusikaltimas. Buvo nuspręsta, kad ilgai galiojusi praktika, kad tai nėra nusikaltimas, nėra pateisinama ir pakeitė šią ilgai galiojusią praktiką.

¹⁹⁶ Terence Ingman, *supra* note 167, 236.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Gary Slapper ir David Kelly, *op. cit.*, 106.

²⁰⁰ Terence Ingman, *op. cit.*, 235

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Terence Ingman, *supra* note 167, 237.

ekonominių veiksnių, nes nedidelė dalis bylų pasiekia aukščiausiuosius teismus, kuriuose lankstumas atsiskleidžia labiausiai²⁰³. Taip pat, Terencas Ingmanas (angl. *Terence Ingman*) pastebi, kad tikrai lanksti teisinė sistema negali tuo pačiu būti ir nuspėjama, kadangi esant tikrai lanksčiai teisinei sistemai, neįmanoma nuspėti, kada ir kaip pasikeis teismų praktika²⁰⁴.

Galiausiai, galimas prieštaravimas Konstitucijai. Jau ilgai kalbama, kad teismai, kartu ir teisėjai, peržengia valdžių padalijimo principo ribas kurdami teisę, vietoj to, kad tiesiog ją taikytų²⁰⁵. Dažnai galima pasakyti, kad teismas priimdamas tam tikrus sprendimus, nekuria naujos teisės, o pasitelkdamas įvairius teisės aiškinimo metodus, išaiškina tai, kas slypi jau egzistuojančioje teisėje. Tai sudaro deklaratyvinės teorijos pagrindą, kurios esmė ir yra, kad teismai teisės nekuria, o ją taiko tokią, kokia ji yra²⁰⁶. Tačiau tam tikrais atvejais, sunku teigti, kad teismas tik išaiškina tai, kas jau yra, nesukurdamas naujos teisės, pvz.: legislatyvinės omisijos atvejais ar kitais atvejais, kai ginčo neįmanoma išspręsti, remiantis tik įstatymu. Taip yra todėl, kad tokiais atvejais tiesiog nėra įstatymo, kurį teismas galėtų išaiškinti ir pritempti prie konkrečios situacijos. Tačiau teismas sprendimą priimti privalo, nors ir teisinį santykį reguliuojančių įstatymų nėra. Šiuo klausimų nuomonių yra įvairių, tačiau konkrečių atsakymų pateikta nėra, todėl plačiau autorius šiuo klausimu neišsiplės.

Apibendrinant *stare decisis* principo privalumus ir trūkumus, pastebime, kad jie yra glaudžiai susiję su tikslais, keliamais šiam principui. Jeigu *stare decisis* principui keliami pagrindiniai tikslai yra teismų praktikos prognozuotumas ir asmenų lygybė, su šiomis vertybėmis yra susiję ir jos privalumai. Tačiau, kaip matėme, šis principas neapseina ir be trūkumų. Kai kurie trūkumai išplaukia iš privalumų, kai įvyksta teismų darbo klaidos, kurių neturėtų būti ir kurių galima išvengti, kaip antai, neteisingos teismų praktikos pastovumas. Tokia pati situacija ir su laiko bei pinigų sąnaudomis, kai tai įvyksta dėl tam tikros teismų klaidos, pvz.: kai pasiremiamas netinkamu precedentu, neįsigilinus į bylų panašumą. Tokiu atveju laiko ir pinigų sąnaudos ne tik nesutaupomos, bet ir padidėja, dėl tolimesnio bylinėjimosi aukštesnėse instancijose. Visgi, tokių klaidų galima išvengti, tačiau negalima atmesti galimybės, kad jos pasitaikys, nes yra lemiamos žmogiškojo faktoriaus. Kai kurių autorių nuomone, kai kurie privalumai kartu vienoje teisinėje sistemoje negali veikti. Kalbama jau apie minėtus teismų praktikos nuspėjamumą ir lankstumą. Todėl reikia ieškoti tinkamo balanso tarp jų – aukso vidurio. Nors kai kurių trūkumų galima išvengti atsisakant „griežto“ *stare decisis* principo taikymo, tačiau tai niekada nereiškia, kad nekils naujų,

²⁰³ Ibid, 236.

²⁰⁴ Ibid, 237.

²⁰⁵ Gary Slapper ir David Kelly, *supra* note 41, 106.

²⁰⁶ Ibid.

kuriuos iššauks lankstesnė *stare decisis* taikymo forma. Pavyzdžiui, leidžiant teismams lengviau nukrypti nuo įsitvirtinusių precedentų, galima daug lengviau išvengti tam tikros teisės srities okupavimo blogais precedentais ir padidinti teisinės sistemos lankstumą bei gebėjimą prisitaikyti prie įvairių socialinių bei ekonominių pokyčių, tačiau, tuo pačiu teismų praktika būtų daug sunkiau prognozuoti, taip pat, asmenims būtų daug sunkiau pritaikyti savo elgesį prie galimai, per dažnai, besikeičiančių taisyklių. Todėl kiekvienoje valstybėje įgyvendinant šį principą turi būti aiškiai užsibrėžta, kuriuos *stare decisis* privalumus norima atskleisti labiausiai ir ieškoma įvairių teisinių būdų, kaip panaikinti ar bent jau sušvelninti šio principo atnešamus neigiamus padarinius.

3. TEISMINIS PRECEDENTAS IR *STARE DECISIS* PRINCIPAS LIETUVOS CIVILINIAME PROCESE

3.1 Konstitucinio Teismo nutarimų, įtvirtinančių precedentą Lietuvos nacionalinėje teisėje, reikšmė

2006 m. kovo 28 dieną, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nemažai diskusijų sukėlusį nutarimą. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas teisės mokslininkams ir praktikams labiausiai įsiminė dėl to, kad jame pirmą kartą, oficialiai buvo įtvirtintas precedentas, kaip teisės šaltinis, Lietuvos nacionalinėje teisėje. Po šio ir kitų Konstitucinio Teismo nutarimų, patvirtinančių Konstitucinio Teismo poziciją šiuo klausimu, nemažai teisės mokslininkų puolė rašyti straipsnius šia tema, taip sukeldami diskusiją. Todėl, autoriaus manymu, būtina atskleisti šių Konstitucinio Teismo nutarimų reikšmę, kad būtų atskleista tai, kas taip staiga pritraukė įvairių autorių dėmesį ir sukėlė diskusijas tarp teisės mokslininkų, ir netgi, V. Nekrošiaus nuomone, padarė tikrą revoliuciją²⁰⁷.

Svarbiausia taisyklė, kuri buvo įtvirtinta Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 dienos nutarime buvo ta, kad bendrosios kompetencijos teismų sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų formuojama vienoda (nuosekli ir neprieštaringa) teismų praktika, kuri būtų grindžiama iš Konstitucijos kylančiais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės ir kitais konstituciniais principais, ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos vienodai, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant vis naujus teismo precedentes, bet laikantis jau įtvirtintų precedentų²⁰⁸. Taigi, šiuo nutarimu Lietuvos nacionalinėje teisėje buvo oficialiai įtvirtintas precedentų, kaip teisės šaltinių, privalomumas, kuris, pasak Konstitucinio Teismo, kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų principų. Atkreiptinas dėmesys, kad nė viename iš Konstitucinio Teismo nutarimų nėra tiesiogiai užsimenama apie *stare decisis* principą, be kurio negali būti įsivaizduojama ir pati precedento doktrina. Kaip pastebi E. Baranauskas, Konstitucinis Teismas neperkėlė *stare decisis* principo ir tai yra natūralu, nes teismų praktikos vienodinimo idėja dar prieš priimant minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą buvo įgyvendinama visais nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais, tad šis bendrasis teisinės sistemos principas jau egzistuoja mūsų teisinėje sistemoje ir iš naujo jo perkelti tiesiog nereikia²⁰⁹. Sutinkama su šio autoriaus pozicija, kad nėra tikslinga iš naujo perkėlinėti tai, kas jau egzistuoja. Tačiau jei ne perkeltas, tai bent jau atkartotas

²⁰⁷ Vytautas Nekrošius, *supra* note 7, 77.

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²⁰⁹ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 204.

stare decisis principas tikrai buvo. Prisimenant *stare decisis* reikšmę – laikytis to, kas jau yra nuspręsta ir to nekeisti²¹⁰, pastebima analogija su 2006 m. kovo 28 dienos Konstitucinio Teismo nutarime panaudota fraze „bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“²¹¹, kurioje atsispindi visi *stare decisis* elementai, t.y. ankstesnės praktikos laikymasis ir atsisakymas ją keisti nauja, konkuruojančia praktika. Taigi, nors ir netiesiogiai, *stare decisis* principo privalomumas, kaip ir precedento privalomumas, buvo įtvirtinti šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu.

Kad šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu, be kita ko, buvo įtvirtintas *stare decisis* principas, parodo ir tai, kad buvo įtvirtintos horizontali ir vertikali *stare decisis* principo veikimo formos: „bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose“²¹². Tai ne tik pagrindžia *stare decisis* principo įtvirtinimą, tačiau ir nurodo kokiam apimtimi šis principas veikia. Remiantis šia citata galima suprasti, kad kiekvienas žemesnės instancijos teismas yra saistomas aukštesnės instancijos teismų sprendimų (pvz.: bet kuris apylinkės teismas bus saistomas visų apygardos teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir LAT priimtų sprendimų, iš kurių, akivaizdu, kad didžiausią galią turi LAT priimti sprendimai), taip pat, kad kiekvienas teismas yra saistomas savo pačių priimtų sprendimų. Remiantis jau nagrinėta Anglijos patirtimi, tokia pozicija yra priešinga. Horizontalus *stare decisis* principo veikimas reiškia, kad teismai priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaisto save tuose sprendimuose suformuluotais *ratio decidendi* teiginiais, kurių privalo laikytis ateityje nagrinėdami analogiškas bylas²¹³. Tai reiškia, kad *stare decisis* veikdamas horizontaliąja taikymo forma neleidžia teismams nukrypti nuo savo pačių suformuluotos praktikos. Toliau, Konstitucinis Teismas kalbėdamas apie horizontaliąją *stare decisis* taikymo formą nurodo, kad „jau esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes

²¹⁰ Jacqueline Martin, *supra* note 20, 23.

²¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²¹² *Ibid.*

²¹³ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, supra* note 128, 156.

sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą)²¹⁴. Taip Konstitucinis Teismas tarsi patvirtina, kad net ir pastarieji du teismai negali nukrypti nuo savo pačių formuojamos praktikos. Tačiau tuojau pat Konstitucinis Teismas paneigia horizontaliosios *stare decisis* taikymo formos veikimą minėtiems teismams, nurodydamas, kad „kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekama ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojama – bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismų ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas“²¹⁵. Šis teiginys turi būti vertinamas kaip horizontaliosios *stare decisis* taikymo formos atsisakymas. Turint šiuos prieštarigus teiginius viename nutarime, kyla klausimas, kaip jie turi būti suprantami bendrame nutarimo kontekste? Galimybė nukrypti nuo esamos praktikos ir naujų precedentų kūrimas turi būti vertinama teigiamai, kadangi tik taip galima ištaisyti teismų praktikoje atsiradusias klaidas, taip pat, tokiu būdu yra geriau prisitaikoma prie kintančių socialinių veiksnių. Kitaip tariant, tai užtikrina teisinės sistemos lankstumą ir gebėjimą prisitaikyti prie įvairių ir greit besikeičiančių socialinių veiksnių. Todėl natūralu, kad dviem aukščiausiems Lietuvos teismams norima suteikti teisę koreguoti egzistuojančią teismų praktiką, tačiau horizontaliosios *stare decisis* taikymo formos įtvirtinimas šiuose teismuose neleisėtų to padaryti. Atsižvelgiant į Lietuvos Konstitucinio Teismo teiginį apie horizontaliąją *stare decisis* taikymo formą ir norint palikti minėtiems teismams teisę nukrypti nuo jau egzistuojančios praktikos, kaip pažangią ir modernią teismų teisę, yra du keliai. Pirmasis – pripažinti, kad Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT nėra saistomas savo paties priimtų sprendimų ir gali nuo jų nukrypti, išlaikant vieningos ir nuoseklios formavimą, kaip pagrindinį šių teismų tikslą. Taip šie teismai galėtų nukrypti nuo savo suformuluotų precedentų nepažeisdami horizontaliosios *stare decisis* taikymo formos, tuo pačiu, turėtų tikslą formuoti vieningą ir nuoseklią teismų praktiką, ko pasekmė būtų ta, kad nuo savo pačių suformuotų precedentų jie galėtų nukrypti tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ir objektyviai būtina. Antrasis variantas yra pripažinti, kad Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT yra saistomi savo pačių suformuotų precedentų, t.y. šiuose teismuose veikia horizontalioji *stare decisis* taikymo forma, tačiau, su tam tikromis išimtimis. Tačiau, kad šis variantas būtų tinkamai pagrįstas ir įgyvendintas turėtų būti suformuluotos konkrečios išimtys, kada

²¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²¹⁵ Ibid.

minėti teismai gali nukrypti nuo savo pačių suformuotų precedentų. Taip yra todėl, kad išimtis formuojant abstrakčiai nebus sukurtas teisinis aiškumas, konkrečiai nurodantis kada minėti teismai gali nukrypti nuo savo pačių kuriamų precedentų ir šia teise gali būti naudojama per dažnai, ko pasekmėje nuosekli ir vieninga teismų praktika gali tapti tik formaliai išreikšta siekiamybe, o ne įgyvendinamu tikslu. Todėl nebūtų galima nurodyti kaip išimčių dabar Konstitucinio Teismo nutarime panaudotų formuluočių „kai tai yra neišvengiama“, „objektyviai būtina“. Tačiau remiantis kitų užsienio valstybių praktika, šias išimtis būtų galima suformuluoti. Pakanka pažiūrėti į Anglijos Apeliacinį Teismą, kuris turi tris išimtis, kurios leidžia jam nukrypti nuo savo paties suformuotų precedentų. Atsižvelgiant į šiuos variantus, galima sukurti įvairių modelių, kurie galėtų sėkmingai funkcionuoti Lietuvos nacionalinėje sistemoje, pvz.: atsižvelgiant į Anglijos patirtį, galima pirmą variantą pritaikyti LAT, kai jis nėra saistomas savo paties sukurtų precedentų, tačiau jo pagrindinis tikslas yra vieningos ir nuoseklios teismų praktikos formavimas, ir antrojo varianto pritaikymas Lietuvos apeliaciniam teismui, kai jis yra saistomas savo priimtų sprendimų, su tam tikromis išimtimis, kurios turėtų būti formuluojamos nepamirštant LAT, kaip aukščiausios teisminės institucijos, kurio suformuoti precedentai yra privalomi Lietuvos apeliaciniam teismui dėl vertikalaus *stare decisis* principo veikimo.

Papildomai paminėtina, kad teismų praktika negali būti koreguojama pakeičiant egzistuojančius precedentes naujais, to neargumentuojant. 2006 m. kovo 28 dienos Konstitucinio Teismo nutarime paminėta, kad jau egzistuojančią praktiką koreguojantis (keisdamas jau esamus precedentes arba priimdamas naujus) teismas turi pareigą deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuoti tokį savo veiksmą teismo sprendime²¹⁶. Kitaip tariant, turi būti įvardijamos priežastys, kurios lėmė naujų precedentų sukūrimą ar senų precedentų pakeitimą, taip pat, manytina, kad esamus precedentes koreguojantis teismas turėtų nurodyti, kodėl naujas precedentas yra geresnis, teisingesnis ar labiau priimtinas, negu pakeistas. Viso to tikslas atrodo aiškus, proceso šalys turi žinoti dėl kokių aplinkybių pasikeitė iki tol egzistavusi praktika ir kodėl ją buvo būtina keisti. Tačiau pareigos nustatymas be aiškių tos pareigos nesilaikymo padarinių yra beprasmis. Antai, jeigu Lietuvos apeliacinis teismas nukryptų nuo savo suformuotų precedentų ir to neargumentuotų, jo sprendimas galėtų būti skundžiamas LAT, kuris peržiūrėtų pastarojo sprendimą. Tačiau jeigu LAT nukryptų nuo savo formuojamos praktikos to niekaip neargumentuodamas, bylos šalys būtų bejėgės ką nors pakeisti ir tegalėtų prašyti teismo papildomo išaiškinimo pagal CPK 278 straipsnį.

²¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

Pastebėtina, kad šio Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatos susijusios su esamų precedentų koregavimu sukuriant naujus precedentes ar pakeičiant jau esamus, buvo perkeltos į Teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalį. Tačiau argumentavimo pareiga perkelta į įstatymą – pirminį ir svarbiausią teisės šaltinį, nebuvo. Todėl natūraliai kyla klausimas, ar teismų praktikoje, kaip antriniame teisės šaltinyje²¹⁷, egzistuojanti pareiga iš tikrųjų yra privaloma teismams, ar ji yra rekomendacinio pobūdžio? Iš pirmo žvilgsnio, sunku tai vertinti kaip pareigą, kadangi jos nevykdymas, bent jau LAT neiššauktų visiškai jokių padarinių. Taip pat, tam daro įtaką faktas, kad šios pareigos įstatymų leidėjas, perkeldamas Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 26 dienos nutarimo nuostatas, neperkėlė įstatymo lygiu. Tačiau atsižvelgiant paties precedento tikslus, t.y. vieningos ir nuoseklios teismų praktikos formavimą, teismų praktikos prognozuotumą ir asmenų lygybę, manytina, kad teismas, pakeisdamas precedentes, kurių iki tol buvo laikomasi, turi supažindinti bylos šalis su argumentais, nulėmusiais tokius pokyčius. Tai išplaukia iš bendrųjų protingumo bei teisingumo principų. Todėl tai turi būti vertinama kaip pareiga, tačiau ne Konstitucinio Teismo nustatyta, bet kylanti iš bendrųjų teisės principų. Nors tai neįtakoja galutinio rezultato, pati idėja, kad teismai kurdami precedentes gali nustatyti kitiems teismams pareigas ar teikti rekomendacijas yra ydinga ir gali sukelti chaosą teisinėje sistemoje. Tiesa, dėl rekomendacijų buvo pasisakyta tame pačiame Konstitucinio Teismo nutarime, kuriame jų teikimas vertinamas kaip teisėjų veikimas *ultra vires*²¹⁸. Todėl lygiai taip pat turėtų būti vertinamas ir tam tikrų pareigų nustatymas kitiems teismams, tas pareigas nustatant precedentuose.

Toliau kalbant apie Lietuvos apeliacinį teismą ir LAT, pastebėtina, kad iš minėtų dviejų Konstitucinio Teismo nutarimo citatų, kuriose kalbama apie horizontaliąją ir vertikaliąją *stare decisis* taikymo formas bei galimybę Lietuvos apeliaciniam teismui ir LAT koreguoti jau suformuotą teismų praktiką, kai kurie autoriai padarė išvadą, kad tik šie teismai Lietuvoje tegali kurti precedentes. Antai, V. Nekrošius minėdamas komentuodamas antrąją iš minėtų citatų padarė išvadą, kad „kaip matyti iš pirmiau pateiktos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo citatos, jame yra įvardijami du teismai, kuriantys precedentes – LAT ir Lietuvos apeliacinis teismas“²¹⁹. Atsižvelgiant į visą nutarimo tekstą ir netgi nagrinėjant tik minėtą citatą, autorius negali sutikti su tokia išvada. Visų pirma, tokiai pozicijai paneigti pateikiama jau kartą minėta

²¹⁷ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 205.

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²¹⁹ Vytautas Nekrošius, *supra* note 7, 79.

Konstitucinio Teismo citata: „bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose“²²⁰. Šioje citatoje aiškiai nurodoma, kad visi bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų, įskaitant ir apylinkių bei apygardų teismus. Sunku sugalvoti priežastį, kodėl, pvz.: apygardų teismai negalėtų kurti precedentų, ypač kai jis bylas nagrinėja kaip apeliacinės instancijos teismas. Ne paslaptis, kad nemaža dalis bylų yra užbaigiama būtent apeliacinėje instancijoje. Tiesa, dažniausiai, daugumai nagrinėjamų klausimų jau yra pateikti aukščiausios instancijos teismo išaiškinimai, kurie saisto žemesnės instancijos teismus. Tačiau gali būti ir taip, kad tam tikras klausimas, taip ir nėra pasiekęs LAT, tad jo išaiškinimų nėra, tačiau tokių bylų pasitaiko apylinkių ir apygardų teismuose. Tokie atvejai dažniausiai kyla tada, kai susiklosto tam tirti teisiniai santykiai tarp fizinių asmenų, kurių finansinės galimybės neleidžia paduoti kasacinio skundo (tai gali nutikti, dėl privalomo advokato dalyvavimo procese, nemažų bylinėjimosi išlaidų ir pan.). Jeigu tokiose bylose, pvz.: apygardų teismai, nekurtų precedentų, tokių bylų praktika, labai tikėtina, kad nebūtų vieninga ir nuosekli, kadangi apygardos teismas sprenddamas konkrečią bylą, neprivalėtų remtis ankstesniais apygardų teismų sprendimais, kai buvo sprendžiamas analogiškas klausimas, taip pat, dėl to, kad egzistuoja nemaža galimybė, kad teisėjas nežinotų apie tokią, precedentinę reikšmę turinčią, bylą, kadangi jis nebūtų interesuotas sekti kitų apygardos teismų praktikos, nes ji nebūtų saistanti. Tiesa, nežinojimas apie egzistuojančius precedentes aktualus ir dabar. Ypač apylinkių teismuose, kuriuose yra išsprendžiama daugybė bylų ir sunku susekti visas bylas, turinčias precedentinę reikšmę, nagrinėjamam klausimui. Tačiau, horizontalaus *stare decisis* taikymas šiems teismams bent jau teoriškai turi padėti išspręsti šią problemą, kadangi teisėjai dabar privalo sekti ne tik aukštesnės instancijos teismo sprendimus, bet ir tos pačios instancijos, todėl manytina, kad apygardos teismo teisėjas, taikant horizontalųjį *stare decisis* veikimą geriau išmanys tos pačios instancijos teismų praktiką, nei netaikant horizontalaus veikimo.

Galiausiai grįžtama prie tos pačios citatos, iš kurios V. Nekrošius padarė išvadą, kad precedentes Lietuvoje kuria tik Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT. Ši citata skamba taip: „aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį

²²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

Teisma)“²²¹. Autorius laikosi pozicijos, kad Konstitucinis Teismas išskirtinai paminėdamas šiuos teismus, tiesiog dar kartą pakartojo, kad Lietuvoje taikomas horizontalusis *stare decisis* veikimas visiems teismams, įskaitant ir Lietuvos apeliacinį teismą bei LAT. Vertinant šią citatą negali būti pamištami apygardų teismai, kai jie bylas nagrinėja kaip apeliacinė instancija, kadangi jie taip pat, nors ir nebuvo paminėti, bet įeiną į šios citatos turinį kaip saistantys apylinkių teismus, taip pat ir kitus apygardų teismus, savo sukurtais precedentais.

Kalbant apie Lietuvos apeliaciniam teismui suteiktus įgaliojimus koreguoti esamus precedentes, galėjimą nuo jų nukrypti ir kurti naujus precedentes, kurie pakeistų senus, V. Nekrošius tokį Lietuvos apeliacinio teismo įvardijimą, kaip precedentes galinčio keisti teismo, pavadino „keistoku“²²². Be kita ko, tam pateikė ir argumentus, kad tai yra paprastas apeliacinės instancijos teismas, kurio funkcijos yra tokios pačios kaip ir apygardos teismų (išskyrus faktą, kad jis nenagrinėja bylų kaip pirmosios instancijos teismas) ir kuris net neturi kompetencijos būti apeliacine instancija dėl visų pirmosios instancijos teismo sprendimų²²³. Iš vienos pusės šie argumentai yra ganėtinai pagrįsti, tačiau visiškai pamištama kita Lietuvos apeliacinio teismo pusė. Apygardų teismai kaip pirmoji instancija nagrinėja sudėtingesnes bylas kaip pirmoji instancija, ko pasekmė yra ta, kad Lietuvos apeliacinis teismas kaip apeliacinė instancija nagrinėja sudėtingesnes bylas nei apygardų teismai, todėl nereikia nuvertinti šio teismo kompetencijos, nes jau vien tai suteikia pakankamą pagrindą šiam teismui suteikti papildomų įgaliojimų. Papildomai, galima paminėti tokius atvejus, kai Lietuvos apeliacinio teismo nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami, kaip antai bankroto (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 8 dalis)²²⁴ ir restruktūrizavimo (Lietuvos Respublikos restruktūrizavimo įstatymo 7 straipsnio 13 dalis)²²⁵ bylos iškėlimo klausimais bei kitais įstatymo numatytais atvejais. Galiausiai, paminėta, kad teisėjams norintiems tapti Lietuvos apeliacinio teismo teisėju yra taikomi dvigubai didesni darbo stažo reikalavimai. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad kai kurios bylos nepatenka į LAT, tai, kad Lietuvos apeliacinis teismas apeliacine tvarka nagrinėja sudėtingesnes bylas nei apygardų teismai, teisėjo darbo stažo reikalavimo skirtumus bei tai, kad yra bylų kategorijų, kuriose Lietuvos apeliacinis

²²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²²² Vytautas Nekrošius, *supra* note 7, 79.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios* 31, 1010 (2001).

²²⁵ „Lietuvos Respublikos restruktūrizavimo įstatymas“, *Valstybės žinios* 31, 1012 (2001).

teismas yra paskutinė instancija, akivaizdu, kad šiam teismui turi būti suteikiami didesni įgaliojimai nei apygardų teismams.

Tačiau autoriui kyla abejonių dėl horizontalaus *stare decisis* taikymo apylinkių teismuose. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad taip yra sukuriamas teismų praktikos stabilumas žemiausios grandies teismuose. Tačiau pažvelgus giliau, kyla abejonių ar tai išvis veikia. Tam, kad būtų galimas horizontalus precedento taikymas apylinkių teismuose, jie turi praktiškai kurti precedentes. Tai pasunkėja dėl aplinkybės, kad apylinkių teismams yra privalomi visų aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai, dėl vertikalaus precedento taikymo. Taigi, apylinkių teismai yra saistomi apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir LAT sukurtų precedentų. Todėl tokia situacija, kai teismas galės sukurti precedentą dėl to, kad nebus sukurtas joks taikytinas precedentas, kuriuo apylinkės teismas privalės remtis, praktiškai yra mažai tikėtina. Galiausiai, jeigu ir pasitaikytų toks atvejis, kad tam tikra situacija būtų sprendžiama pirmą kartą teismų istorijoje ir apylinkės teismas sukurtų atitinkamą precedentą, tuo precedentu nebūtų saistomas joks aukštesnės instancijos teismas, todėl jis galėtų būti panaikintas bylą nagrinėjant aukštesnės instancijos teisme. Galiausiai, net jeigu ir pripažintumėme, kad apylinkių teismai pakankamai dažnai sukuria precedentes, juose yra išsprendžiama tiek daug bylų, kad kyla didelių abejonių, ar šių teismų teisėjai sugebėtų sekti ne tik aukštesnės instancijos teismų formuojama praktiką, bet ir kitų apylinkių teismų praktiką. Papildomai, net ir sukūrus precedentą, kurį laiką tektų stebėti, ar aukštesnės instancijos teismai jo nepanaikins. Dėl šių aplinkybių, autoriaus nuomone, apylinkių teismai neturėtų būti saistomi savo pačių sprendimais, kadangi horizontaliuoju lygmeniu sektinų precedentų apylinkių teismams skaičius turėtų būti labai mažas ir jie lengvai gali būti panaikinami, bylą nagrinėjant jau apeliacine tvarka, netgi nepasiekus kasacijos. Taigi, pastebima daugiau trūkumų nei privalumų dėl horizontalaus precedentų taikymo apylinkių teismuose, todėl, autoriaus nuomone praktinės naudos tai nesuteikia, o tik sukuria iliuziją dėl teismų praktikos nuoseklumo ir stabilumo, todėl tikslinga atsisakyti tokio reguliavimo. Visgi, net ir netaikant horizontalaus *stare decisis* veikimo apylinkių teismuose, jų sukurti precedentai būtų suprantami kaip įtikinantys. Jais būtų galima remtis, jeigu jų argumentacija pasirodytų tinkama bylą sprendžiančiam teisėjui, todėl geri sprendimai būtų taikomi ir apylinkių teismuose ir galimai aukštesnės instancijos teismuose.

Toliau minėtame 2006 m. kovo 28 dienos Konstitucinio Teismo nutarime aukštesniųjų instancijų teismai peržiūrėdami žemesniųjų instancijų teismų sprendimus privalo tuos sprendimus

vertinti visuomet vadovaudamiesi tais pačiais kriterijais, kurie iš anksto turi būti žinomi tiek teisės subjektams, tiek žemesniųjų instancijų teismams, kurių sprendimai yra peržiūrimi²²⁶.

2007 m. spalio 24 dienos nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad precedentai yra teisės šaltiniai ir, kad rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios ir neprieštaringos) teismų praktikos bei Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga²²⁷. Taip Konstitucinis Teismas galiausiai padėjo tašką diskusijose dėl precedento, kaip teisės šaltinio privalomumo, nes precedentų ignoravimas, pagal Konstitucinį Teismą, pažeistų Konstitucijoje įtvirtintą teisingumo principą, taip pat, ir kitus Konstitucinius principus, tokius kaip asmenų lygybės principą.

Vienas iš svarbiausių dalykų, kuriuos Konstitucinis Teismas išaiškino šiame nutarime yra precedentų konkurencijos taisyklės. Tokį atvejį, kai egzistuoja keli precedentai skirtingai išsprendžiantys tą patį teisinį klausimą, vadiname precedentų konkurencija, kuri turi būti sprendžiama atsižvelgiant į tai, koks teismas sukūrė precedentą (aukštesnės grandies teismo sukurtas precedentas turi didesnę galią, todėl turi būti vadovaujamas juo), taip pat, į precedento sukūrimo laiką, ar precedentas atspindi susiformavusią praktiką ar yra pavienis atvejis, į sprendimo argumentacijos įtikinamumą, į sprendimą priėmusio teismo sudėtį, į tai, ar buvo pareikšta atskirųjų nuomonių, į galimus reikšmingus socialinius pokyčius, į įvykius, kurie lėmė būtent tokio precedento reikšmę turinčio sprendimo priėmimą ir kitas galinčias, turėti reikšmės, aplinkybes²²⁸. Konstitucinis Teismas nepateikė baigtinio aplinkybių sąrašo. Šios aplinkybės detaliau jau buvo nagrinėtos aptariant veiksnius nulemiančius precedento galią. Natūralu, kad konkuruojant keliems precedentams turi būti nustatoma kiekvieno iš jų galia ir turi būti taikomas didesnę galią turintis precedentas. Galima teigti, kad šiai problemai išspręsti, sprendimas buvo „pasiskolintas“ iš bendrosios teisės tradicijos valstybių, kuriose būtent toks precedentų konkurencijos sprendimo būdas yra taikomas.

Galiausiai, Konstitucinis Teismas nurodė, kad precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti ir juo labiau suabsoliutinti, kadangi precedentais reikia remtis itin apdairiai, kadangi jie yra taikomi tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra analogiškos ar iš esmės

²²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

²²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

²²⁸ Ibid.

panašios į precedentinės bylos faktines aplinkybes, kurioms teisė turi būti taikoma vienodai²²⁹. Iš esmės, Konstitucinis Teismas pasakė, kad turi būti atidžiai nagrinėjamos bylų *ratio decidendi* ir tik gerai išnagrinėjus precedentinių bylų ir sprendžiamos bylos *ratio decidendi* nuspręsti, ar precedentas yra taikytinas atitinkamoje byloje, ar ne. Šis Konstitucinio Teismo žingsnis yra logiškas, kadangi, kaip minėjome jau anksčiau, precedentinę galią turi ne visas teismo sprendimas, o tik tie teiginiai, kurie yra laikomi *ratio decidendi*. Nors tai gali ir nepasirodyti labai svarbu, neskiriant pakankamai dėmesio bylų *ratio decidendi* nustatymui, nebus visiškai užtikrinamas teismų praktikos prognozuotumas ir vieningumas, kadangi teismas nenorėdamas remtis tam tikru precedentu, galės pasakyti, kad nesutampa nagrinėjamos ir precedentinės bylų *ratio decidendi*. To pasekmė būtų ta, kad ne tik nebūtų pasiekti tikslai, kurių tikimasi pasiekti oficialiai įtvirtinus precedentą Lietuvos teisinėje sistemoje, bet ir nepaisoma iš Konstitucijos kylančių teisingumo bei asmenų lygybės principų.

Kas liečia precedentų pervertinimą ir suabsoliutinimą, pasakytina, kad tam tikslui pasiekti, taip pat būtina teismų sprendimuose pateikti nagrinėjamų ir precedentinę reikšmę turinčių bylų *ratio decidendi* analizę, nes tik taip bus užtikrinama precedento kaip antrinio teisės šaltinio vieta, teisės šaltinių sistemoje. Tinkamai išanalizavus šias bylas bus akivaizdu, kokie skirtumai lemia tam tikro precedento netaikymą konkrečioje situacijoje ir nekils klausimų, kodėl buvo atsisakyta jį taikyti ir ar tikrai jis čia netinka. Analizuojant naujausią bendrosios kompetencijos teismų praktiką pastebima, kad *ratio decidendi* nustatymui yra skiriamas vis didesnis dėmesys ir teismai taikydami precedentus lygina analizuoja šį precedentinių bylų sudėtinį elementą²³⁰. Tačiau vis dar pasitaiko atvejų kai teismai neatskleidžia *ratio decidendi* analizės²³¹, taip susilpnindami sprendimo argumentavimą ir sukeldami abejonių priimtu sprendimu.

Čia reikia nepamiršti, kad Lietuva yra romanų – germanų teisinės tradicijos valstybė ir pagrindinį vaidmenį čia vaidina įstatymai. Precedentais yra išaiškinamos įstatymo normos, kurios pačios savaime gali būti nelabai suprantamos įvairių aplinkybių ir situacijų kontekste. Todėl teismo sprendime atskleidus *ratio decidendi* analizę ir atmetus kaip netinkamą konkrečiai situacijai, tam

²²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

²³⁰ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1087361?nr=13>;
“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401-248/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1057412&nr=1>;
“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86-706/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1173565&nr=1>.

²³¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129-421/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1221257?nr=4>.

tikrą precedentą, nėra atsisakoma taikyti tą pačią teisės normą šiam santykiui. Ji gali būti taikoma net atmetus tam tikrą precedentą, tačiau jos taikymas gali skirtis dėl besiskiriančių bylos faktinių aplinkybių. Todėl suabsoliutinti precedentų negalimą, nes tuomet gausybei panašių bylų galėtų būti pritaikomi tie patys precedentai, nors juose ir egzistuotų aplinkybės, kurios turėtų nulemti ne vienodą, o skirtingą tos pačios normos interpretavimą konkrečiam teisiniam santykiui.

Norint įsitikinti šių nutarimų reikšme, būtina analizuoti naujausią teismų praktiką, kad būtų galima patvirtinti arba paneigti, šių nutarimų svarba Lietuvos civiliniam procesui. Būtent bendrosios kompetencijos teismų praktikoje turi atsiskleisti šių nutarimų reikšmė, kadangi analizuojant teismų praktiką, pasimatys ar yra laikomasi Konstitucinio Teismo suformuluotų taisyklių, ar ne.

Analizuojant bendrosios teismų praktiką matyti, kad šie nutarimai pakeitė iki tol galiojusią teismų praktiką ir jų yra griežtai laikomasi. Antai anksčiau teisės šaltinio statusas buvo suteiktas tik LAT priimtoms nutartims²³², o tai reiškė, kad precedentus kurdavo tik šis teismas, o kiti teismais privalėjo jų laikytis. Naujausioje LAT praktikoje yra nurodama, kad bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų, o žemesniosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi aukštesnės instancijos teismų priimtų sprendimų²³³. Be to, horizontalus ir vertikalus veikimas patvirtinamas ir pratiškai, 2015 m. vasario 20 dienos byloje, nurodant, kad apygardų teismai yra saistomi savo sukurtų precedentų, tačiau esant Lietuvos apeliacinio teismo precedentui, turėjo būti vadovujamasi pastaruoju, o ne savo sukurtu, atitinkamai, LAT nesaisto nei apygardos, nei Lietuvos apeliacinio teismo sprendimai²³⁴. Taip pat, minima, kad žemesnių instancijų teismų sprendimai LAT vertinami visada vadovaujantis tais pačiais kriterijais, kurie turi būti aiškūs ir *ex ante* teisės subjektams ir žemesnių instancijų teismams²³⁵. Tai atitinka Konstitucinio Teismo suformuluotą horizontalų ir vertikalų *stare decisis* principo veikimo taikymą. Taip pat, teismų praktikoje iš esmės cituojamos Konstitucinio Teismo nurodytos precedentų konkurencijos sprendimo taisyklės²³⁶, kurios įstatymu nebuvo įtvirtintos.

²³² “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=19025&nr=1>.

²³³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95-378/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1025121&nr=68>.

²³⁴ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-82-916/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1005410&nr=1>.

²³⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95-378/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1025121&nr=68>.

²³⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-635-915/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1161589&nr=1>.

Taip pat, yra akcentuojama, kad instancinė teismų sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštarinčiai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai, kad tokios pat bylos būtų sprendžiamos vienodai, o ne būtų kuriami nauji precedentai²³⁷. Akcentuojama, kad bylos neturi būti visiškai identiškos, tačiau būtinas labai didelis panašumas²³⁸. Nepamiršamas ir precedentų keitimas. LAT cituodamas Konstitucinį Teismą, pripažįsta su pastarojo nustatytais precedentų keitimo pagrindais, kad teismų praktika gali būti koreguojama ir nauji precedentai kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama²³⁹.

Apibendrinant, pasakytina, kad šiais nutarimais buvo sukurtas pagrindas precedento doktrinos įgyvendinimui. Precedentas buvo oficialiai pripažintas teisės šaltiniu, įtvirtintas *stare decisis* principas bei pasirinktos jo įgyvendinimo formos. Taip pat, nurodyti precedentų konkurencijos sprendimo pagrindai bei nurodyti teismai, galintys keisti precedentes. Tai yra viskas, ko reikia precedento doktrinos įgyvendinimui. Ir visa tai pakartota LAT praktikoje. Tai patvirtina precedento egzistavimą Lietuvos civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo suformuluotų taisyklių taikymą bei laikymąsi. Tačiau neapseita ir be kvestionuotinių dalykų, kuriuos autorius aptarė šiame skyriuje, t.y. horizontalaus precedento doktrinos taikymo teismams galintiems nukrypti nuo jau egzistuojančios praktikos (kadangi leidimas nukrypti pats savaime paneigia horizontalumą) bei horizontalaus precedento taikymas apylinkių teismams.

3.2 Precedentas Lietuvoje. Prieš ir po Konstitucinio Teismo nutarimų, įtvirtinančių precedentes

Pirmasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame buvo įtvirtintas su precedento doktrinos taikymu susijusios nuostatos buvo priimtas 2006 m. kovo 28 dieną. Su šia diena dauguma sieja precedento doktrinos įtvirtinimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Tačiau galima rasti nemažai aplinkybių, kurios pagrindžia, kad precedento doktrina, nors ir oficialiai neįtvirtinta nei įstatymu, jau egzistavo dar prieš Konstituciniam Teismui priimant šį, ir kitus, nutarimus. Tam pagrindų galima rasti tiek pačioje tuometėje teisų praktikoje, tiek įstatymuose. Šiame skyriuje šie pagrindai ir bus nagrinėjami.

²³⁷ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-313/2015," prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1017681&nr=1>.

²³⁸ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93-684/2016," prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1214234&nr=1>.

²³⁹ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių Bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518-706/2015," prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154296?nr=1>.

Visų pirma, nagrinėsime Lietuvos Respublikos teismų įstatymo bei CPK nuostatas. Pirmoji teismų įstatymo redakcija buvo priimta dar 1994 metais. Jos 18 straipsnyje buvo nuostata, kad „Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus“. Tad vienodos teismų praktikos formavimo idėjos buvo pradėtos įgyvendinti daugiau nei dešimtmečiu anksčiau nei buvo priimti Konstitucinio Teismo nutarimai, įtvirtinantys precedentą. Tą patį pastebi ir E. Baranauskas, teigdamas, kad šios idėjos buvo įgyvendinamos visais nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais, o 1994 metais toks tikslas buvo perkeltas ir įstatymo lygiu²⁴⁰. 1996 m. šis straipsnis buvo pakeistas²⁴¹, tačiau vienodos teismų praktikos formavimo idėjos niekur nedingo, priešingai, jos buvo patikslintos ir praplėstos. Antai pirmojoje teismų įstatymo redakcijoje, 18 straipsnio 2 dalies 1 punktas nurodė, kad LAT formuodamas vienodą teismų praktiką, skelbia teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismai, taikydami tuos pačius įstatymus. Nagrinėjant šią normą lingvistiniu požiūriu, neįmanoma įžvelgti privalomumo teismams remtis LAT išaiškinimais, kadangi, priešingai nei dabar, nėra naudojamos įpareigojančios formuluotės. Palyginimui, dabartinėje teismų įstatymo redakcijoje vietoj žodžio „atsižvelgia“ yra naudojamas žodis „saisto“ išreiškiantis privalomumą. Todėl žvelgiant tik į normos lingvistinę prasmę, darytina išvada, kad pirmojoje teismų įstatymo redakcijoje LAT suformuluoti teisės išaiškinimai turėjo būti rekomendacinio pobūdžio.

1996 metais, buvo praplėstas subjektų ratas, turintis atsižvelgti į teismų sprendimus, paminimi ne tik teismai, bet ir valstybinės ir kitos institucijos bei bet kurie kiti subjektai, taikantys tuos pačius įstatymus. Nors lingvistiškai išreikšto privalomumo laikytis LAT formuojamos praktikos neatsirado, teismų praktikos vienodinimas ir vienodas teisės normų aiškinimas buvo perkeltas į visiškai kitą lygmenį, nuo tik teismų 1994 metais, iki visų Lietuvos subjektų 1996 metais. Ši norma reikšmingų pokyčių daugiau neturėjo ir iki šiol egzistuoja teismų įstatyme (23 straipsnyje), žvelgiant iš precedento egzistavimo prizmės. Tačiau 2008 metais teismų įstatymo 33 straipsnis buvo papildytas Konstitucinio Teismo nutarimuose išaiškintomis nuostatomis, susijusiomis su teismų susaistymu precedentais.

Taigi, ankstyvosiose teismų įstatymo redakcijose tiesiogiai nėra išreikštas privalomumas laikytis ankstesnių teismų (ar konkretaus teismo) suformuluotų išaiškinimų. Tačiau akivaizdu, kad teismų praktikos vienodinimo idėjos jau buvo įgyvendinamos. Logiškai mąstant, netgi neesant tiesiogiai išreikšto privalomumo, aplinkybė, kad LAT buvo atsakingas už vienodos teismų praktikos

²⁴⁰ Egidijus Baranauskas, *supra* note 11, 204.

²⁴¹ “Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 13, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 36, 42, 58, 60, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas,“ *Valstybės žinios* 67, 1600 (1996).

formavimą, turėjo turėti didelę įtaką. Nors įstatymas ir buvo suformuluotas taip, tarsi LAT sprendimai nėra privalomi kitiems teismams, o tik rekomendaciniai, atsižvelgiant į vienodos teismų praktikos formavimo idėjas, praktikoje tai turėjo reikšti privalomumą laikytis LAT formuojamos praktikos. Taip yra todėl, kad žemesnės instancijos teismui nukrypus nuo LAT formuojamos praktikos, bylai pasiekus tą patį Aukščiausiąjį Teismą, jis greičiausiai pakeistų bet kokią sprendimą, nukrypstantį nuo jo formuojamos praktikos. Bet teismų praktiką nagrinėsime šiek tiek vėliau.

Toliau bus nagrinėjamos CPK nuostatos, galiojusios iki 2006 metų. Svarbiausi CPK nuostatos, susijusios su precedentu yra 4 ir 346 straipsniuose.

CPK 4 straipsnis pirmojoje kodekso redakcijoje skambėjo taip: „teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus“. Taigi, iš esmės tai yra blanketinė norma, nukreipianti į tą patį teismų įstatymą. Taip yra tik dar labiau padidinama minėtos teismų įstatymo normos svarba. Antai, pasak V. Vasiliausko, norma, kuria vienodos teismų praktikos formavimo aiškinant įstatymus ir kitus teisės aktus suteikimas LAT reiškia ne ką nors kitą, o teismų praktikos bei aukščiausios teisminės instancijos tam tikrų sprendimų formalų pripažinimą vienu iš teisės šaltinių²⁴². Blanketinės normos įtvirtinimas tik ką priimtame CPK patvirtina įstatymų leidėjo poziciją nukrypti nuo vien tik įstatymų paremtos teisinės sistemos, taip pat, parodo, kad minėta teismų įstatymo norma turi būti toliau įgyvendinama ir, kad ji įstatyme įtvirtinta ne veltui.

Galiausiai, pereisime prie CPK 346 straipsnio 2 dalies 2 punkto, kuriame, kaip vienas iš kasacijos pagrindų yra įvardijamas teismo, kuris priėmė skundžiamą nutartį, nukrypimas nuo LAT suformuotos teisės aiškinimo ir taikymo praktikos. Taigi, jeigu apeliacinės instancijos teismas (kadangi pirmosios instancijos teismo sprendimai neperžiūrėti apeliacine tvarka negali būti skundžiami kasacine tvarka pagal CPK 341 straipsnį) arba pirmosios instancijos teismas (jeigu bylą peržiūrint apeliacine tvarka sprendimas nebuvo pakeistas) nukrypsta nuo jau suformuotos LAT praktikos, atsiranda pagrindas bylos nagrinėjimui kasacine tvarka. Tai reiškia, kad LAT suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės yra privalomos visiems kitiems žemesnių instancijų teismams ir šis privalomumas yra įtvirtintas įstatymo lygmeniu. Kaip pastebi D. Ambrasienė ir S. Palevičienė (Cirtautienė), šis kasacijos pagrindas turi būti suprantamas kaip nukrypimas nuo jau suformuotos, išdėstytos keliose nutartyse ar taikyta kelioms analogiškomis situacijoms spręsti, praktikos, o ne vienkartinio atvejo²⁴³. Praktiškai, šiuo straipsniu, žemesnių

²⁴² Vitas Vasiliauskas, „Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje“, *supra* note 39, 152.

²⁴³ Dangutė Ambrasienė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė), „Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: *stare decisis v. jurisprudence constante*“, *supra* note 53, 21.

instancijų teismai yra susaistomi sekti LAT praktiką ir suformuojamas netiesioginis draudimas nuo jos nukrypti sprendžiant analogiškas bylas. O tai lemia LAT sprendimų prilyginimą precedentui. Nors precedento sąvoka, kaip ir jokiam kitame įstatyme, nebuvo naudojama, šiame straipsnyje pratiškai yra atkartojama precedento esmė, precedentinę reikšmę suteikiant LAT suformuluotoms teisės aiškinimo ir taikymo taisyklėms.

Tačiau V. Nekrošius teigia, kad LAT net ir konstatavus, kad apeliacinės instancijos teismas iš tiesų nukrypo nuo suformuotos teismų praktikos, nebūtinai bus pagrindas panaikinti šiuo motyvu apskųstą sprendimą²⁴⁴. Tačiau vargu ar tokia situacija iš tiesų yra įmanoma. Neįvykus jokiems pokyčiams taikomuose įstatymuose, sunku įsivaizduoti, kad apeliacinis teismas galėtų nepaisyti LAT suformuotos praktikos ir dėl to, jo priimtas sprendimas nebūtų panaikintas. LAT precedentai išaiškina teisės normas ir pats apeliacinės instancijos teismas negali šių išaiškinimų nepaisyti. Net ir taip įvykus, LAT būtų priverstas tokį sprendimą panaikinti ir toliau laikytis savo suformuotos praktikos. Tačiau galima situacija, kai pasikeičia taikytina teisės norma, o Aukščiausiasis Teismas dar nėra pateikęs jokių išaiškinimų dėl šios normos, po jos pasikeitimo. Tokiu atveju galima situacija kai bent jau teoriškai apeliacinės instancijos teismas nukrypsta nuo suformuotos praktikos, tačiau taikoma teisės norma yra pasikeitusi, todėl ir suformuota praktika gali pasikeisti. Todėl galimai nebus pagrindo panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimo, nors teoriškai ir buvo nukrypta nuo suformuotos teismų praktikos. Tačiau, autoriaus nuomone, ši situacija būtų išimtis iš taisyklės. Kadangi pasikeitus taikomai teisės normai, tos normos atžvilgiu suformuota teismų praktika turi „sustoti galioti“, kol nebus iš naujo patvirtinta ar pritaikyta pakeistai teisės normai, t.y. suvienodinta ar pakeista. Manytina, kad tokia situacija nebūdinga bendrosios teisės tradicijos valstybėms, kadangi teismų praktikai ten suteikiamas didesnis vaidmuo. O kontinentinės ar romanų – germanų teisinės tradicijos valstybėse, teismų praktika išlieka antriniu teisės šaltiniu. Todėl pasikeitus įstatymo normai, gali keistis su ja susijusi teismų praktika. Tačiau tokios situacijos susiklosto palyginti retai, kadangi teisės norma turi būti visiškai keičiama arba turi būti reformuojamas tam tikras teisės institutas (pvz.: hipotekos reforma), kad būtų iššauktas teismų praktikos pasikeitimas, kurio pasėkoje nebūtų galima panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimo. Taigi, kaip jau minėta, tokia situacija turėtų būti vertinama kaip išimtis iš taisyklės.

Precedento doktrinos esmę sudaro privalėjimas laikytis jau sukurtų taisyklių ir negalėjimas nuo jų nukrypti, o būtent tai ir yra atsispindi šiame straipsnyje, kadangi nukrypimas nuo jau suformuotos LAT praktikos gali iššaukti tokio sprendimo apskundimą kasacine tvarka. Kadangi

²⁴⁴ Vytautas Nekrošius, *supra* note 7, 79.

suformuota praktika yra laikoma tokia praktika, kuri atkartota bent keliose bylose, LAT, nagrinėdamas bylą, be objektyvių priežasčių (pvz.: įstatymo pakeitimai ar tikslų, kuriuo siekiama tam tikru įstatymų pakeitimas) negalės nukrypti nuo savo paties suformuotos praktikos, todėl žemesnių instancijų teismų sprendimai, kuriais buvo nukrypta nuo tokios praktikos, turės būti panaikinti ar pakeisti. Tad skirtingai nei anksčiau, nagrinėtame CPK 4 straipsnyje ir teismų įstatymo nuostatose, šiame straipsnyje gana aiškiai, nors ir netiesiogiai, išreikštas privalomumas nenukrypti nuo jau suformuotos LAT praktikos. Būtent privalomumas laikytis LAT praktikos buvo trūkstama dalis, kad būtų galima tvirtai teigti apie precedento egzistavimą Lietuvos teisėje. Tačiau šiame straipsnyje įtvirtinus šį privalomumą, nebėra galimybių teigti priešingai. Iš šios normos matyti, kad skirtingai nei dabar, precedentų kūrimas yra paliekamas tik LAT, jo sprendimais suformuota nuosekli praktika yra įpareigojanti kitus teismus ir nukrypimas nuo tokios praktikos yra pagrindas bylos peržiūrėjimui kasacine tvarka. Kadangi teismų praktika minimu klausimu jau yra suformuota ir paminėta ne vienoje, o bent keliose nutartyse, LAT neturės kitos išeities, kaip tik dar kartą patvirtinti anksčiau išaiškintas taisykles (nebent nukrypimui yra objektyviai rimtas pagrindas, kaip jau minėta, tokiu gali būti pasikeitę įstatymai ir pan.). Tai sąlygoja LAT nutarčių, kuriomis yra suformuota atitinkama praktika, prilyginimą precedentui, kadangi žemesnių instancijų teismai, praktiškai, negali nuo jos nukrypti.

Apibendrinant ankstesnes teismų įstatymo ir CPK nuostatas galima teigti, kad padaryti teismų praktiką kuo nuoseklesnę ir vienodesnę, buvo stengiamasi jau nuo 1994 metų, kai įsigaliojo pirmoji teismų įstatymo redakcija. Tačiau, žvelgiant vien tik į įstatymų normas, privalomumas laikytis ankstesnių teismų sprendimų yra įtvirtintas tik 2003 metais įsigaliojusiam CPK 346 straipsnyje. Nagrinėjant šią normą matyti, kad joje yra įtvirtinti visi precedentui būdingi elementai, nors pati precedento sąvoka ir nėra naudojama. Iki tol galiojusiose teismų įstatymo redakcijose, lingvistiškai buvo išreikštas tik rekomendacinis teismų praktikos pobūdis, kitiems teismams, o vėliau ne tik teismams, bet ir visiems teisės subjektams. Todėl įstatyme naudojamų neįpareigojančių formuluočių naudojimo tendencijos pasikeitimas 2003 metais turėtų būti vertinamas kaip lūžis, kuriuo precedentas buvo įtvirtintas įstatymo lygiu, precedentinę reikšmę suteikiant LAT nutartims, kuriose atsispindi jau suformuota praktika.

Norint tinkamai išanalizuoti precedento egzistavimą iki 2006 metų, reikia atkreipti dėmesį ir į tuometinę teismų praktiką. Ypač aktuali teismų praktika iki CPK įsigaliojimo. Kaip minėta CPK 346 straipsnio 2 dalies 2 punktas praktiškai įtvirtino precedentą, precedento galią suteikdamas LAT suformuotai teismų praktikai. Tačiau būtina išnagrinėti kaip teismų praktikoje buvo

interpretuojamos teismų įstatymo normos, kurios, nagrinėjant jas lingvistiškai, nebuvo įpareigojančios.

LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 1998 nurodė, kad pagal teismų įstatymo 18 straipsnį, Aukščiausiojo Teismo, kaip aukščiausiosios ir galutinės bendrųjų teismų sistemos instancijos, kurios pagrindinis uždavinys yra užtikrinti vienodos teismų praktikos formavimą, įstatymų taikymo išaiškinimai sukuria precedentą tik savo faktinėmis aplinkybėmis panašiose bylose, todėl Aukščiausiojo Teismo nutarimai turi precedentinę reikšmę, t.y. yra privalomi teismams, kurie nagrinėja savo faktinėmis aplinkybėmis panašias, į jau LAT nagrinėtas bylas, kuriose jis išaiškino atitinkamą teisės normą²⁴⁵. 2000 metais, buvo pasisakyta, kad pagal teismų įstatymo 18 straipsnį, teisės šaltinio reikšmę teismams turi tik LAT nutartys, kuriose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, t.y. precedentai, priimti konkrečiose bylose²⁴⁶. Toliau, sekančioje byloje nurodoma, kad LAT pateiktais teisės aiškinimais galima remtis tik tuo atveju, jeigu bylos, kurioje buvo priimta Aukščiausiojo Teismo nutartis, ir nagrinėjamos bylos *ratio decidendi* sutampa²⁴⁷.

Taigi, paanalizavus teismų praktiką, akivaizdu, kad nors teismų įstatyme ir nėra numatyta, kad LAT nutartys yra privalomos teismams ir kitiems subjektams, o tarsi yra suteikiamas rekomendacinis pobūdis, nepanaudojant įpareigojančių formuluočių, pačioje teismų praktikoje tai vertinama visiškai kitaip. LAT aiškiai nurodė savo nutarimų privalomumą kitiems teismams (manyta, kad ir kitiems subjektams, taikantiems konkretų įstatymą) ir suteikė savo nutartims teisės šaltinio reikšmę. Šį privalomumą teismas kildino iš tuometinio teismų įstatymo 18 straipsnio, kuris įpareigoja LAT formuoti vieningą praktiką. Nors šiame straipsnyje privalomumas vadovautis LAT praktika lingvistiškai nėra išreikštas, tačiau tokį, privalomą pobūdį, remdamasis įstatymu suformuoja pats Aukščiausiasis Teismas.

Be kita ko, minėtomis nutartimis LAT atskleidė ir daugiau dalykų. Visų pirma, paminėdamas precedentus ir precedento reikšmę turinčius nutarimus. Akivaizdu, kad pats Aukščiausiasis Teismas pripažino precedento egzistavimą nacionalinėje teisėje ir tai įvyko gerokai anksčiau, nei tai padarė Konstitucinis Teismas. Tad minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų tikrai negalima pavadinti

²⁴⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-122/98,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=16663&nr=1>.

²⁴⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=19025&nr=1>.

²⁴⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-905/2000,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=18961&nr=1>.

netikėtumu. Juo labiau, kad ir iki jų, praktikoje advokatai visada ieškodavo panašių bylų, kuriomis, kaip precedentais, būtų galima pasiremti teisme.

Kalbant toliau, LAT netgi suformulavo tam tikras precedentų taikymo taisykles. Nurodydamas, kad kiekvienas Aukščiausiojo Teismo pateiktas teisės aiškinimas turi būti suprantamas ir aiškinamas tik konkrečios bylos kontekste, nes šis aiškinimas, yra ne aiškinimas *a priori*, o teismo sprendimo konkrečioje byloje *ratio decidendi*²⁴⁸ LAT atskleidė, kad jo sukurti precedentai negali būti taikomi absoliučiai visiems teisiniams santykiams, o turi būti nustatomas ne tik nagrinėjamo teisės klausimo analogiškumas, bet ir precedentinės bei sprendžiamos bylų, faktinių aplinkybių panašumas. Taip pat, iš šių nutarčių išryškėja kokia apimtimi taikomas *stare decisis* principas, kuris sudaro visą precedento doktrinos esmę ir pagrindą. LAT nurodęs, kad teisės šaltinio galią turi tik jo paties priimtoms nutartys, iš esmės vertikaliai susaistė visus žemesnės instancijos teismus. Taip yra ir dabar. Tačiau, vertinant vertikalųjį veikimą, pastebėtina, kad nesuteikiant teisės šaltinio statuso kitų teismų priimtoms nutartims, suponuoja tai, kad likę teismai negalėjo susaistyti žemesnės instancijos teismų, vadinasi precedentų iš viso nekūrė. Kas liečia horizontalųjį veikimą akivaizdu, kad visi teismai, išskyrus LAT, taip pat nebuvo saistomi savo priimtų sprendimų. Prieš kalbant apie horizontalųjį *stare decisis* veikimą LAT, būtina išsiaiškinti šio teismo poziciją dėl galimybės nukrypti nuo savo paties formuojamos praktikos, kadangi tai yra esminis faktorius, leidžiantis nustatyti ar yra horizontaliai taikomas *stare decisis* principas. Tam padaryti, paminėtina dar viena 2000 metų nutartis, kurioje Aukščiausiasis Teismas pasakė, kad į jo suformuluotas teisės aiškinimo ir taikymo taisykles būtina atsižvelgti į laiko veiksnį, nes po vienos ar kitos taisyklės suformulavimo gali pasikeisti ne tik išaiškinta teisės norma, bet ir teismų praktika, todėl bet kuri LAT suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė turi būti taikoma tiek bylos faktinių aplinkybių, tiek ir įstatymų bei teismų praktikos pasikeitimų kontekste²⁴⁹. Šioje nutartyje puikiai atsiskleidžia LAT požiūris į galimybę pakeisti savo paties suformuotą praktiką. Joje Aukščiausiasis Teismas iš esmės pasako, kad net nepasikeitus jokiam įstatymui, Aukščiausiasis Teismas gali pats nukrypti nuo savo suformuotos praktikos. Todėl galima drąsiai daryti išvadą, kad joks teismas, įskaitant ir LAT, nebuvo susaistytas horizontaliojo *stare decisis* principo veikimo. Tai reiškia, kad *stare decisis* principas buvo formuojamas tik aplink LAT. Jo sprendimais buvo saistomi visi žemesnės instancijos teismai, tad buvo taikomas vertikalus *stare decisis* veikimas, tačiau nebuvo taikomas horizontalus *stare decisis* veikimas, kadangi LAT galėjo nukrypti nuo savo suformuotos

²⁴⁸ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-122/1998,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=16663&nr=1>.

²⁴⁹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-271/2000,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=18282&nr=3>.

praktikos. Kalbant apie kitus teismus, jų priimtiems sprendimams nebuvo suteikiamas teisės šaltinio statusas, kas reiškia, kad jis precedentų nekūrė. Todėl *stare decisis* principas šiems teismams nebuvo taikomas.

Taigi, pasidaro akivaizdu, kad Lietuvos teisėje precedentas egzistavo gerokai anksčiau nei buvo priimtas pirmasis Konstitucinio Teismo nutarimas, įtvirtinęs precedento doktriną. Pirmasis to patvirtinimas buvo 1998 metų LAT nutartyje, kurioje buvo išaiškinta, kad teismų įstatymo norma, kurioje lingvistiškai nėra išreikštas privalomumas, iš tiesų yra įpareigojanti sekti LAT nutarimais. Toliau sekė kitos nutartys, tik patvirtinančios tokią teismų praktiką. Skirtingai nei dabar, tiek teismų įstatymo normos, tiek pati teismų praktika orientavosi tik LAT priimtas nutartis, kurioms ir buvo suteiktas teisės šaltinio statusas. Šios, teismų praktikoje suformuotos idėjos atsispindėjo CPK 346 straipsnyje, kuriame netiesiogiai suformuluotas įpareigojimas sekti tik LAT praktiką.

Taigi, nors precedento doktrina anksčiau Lietuvoje veikė skirtingai, nei dabar, ji nenuginčijamai egzistavo, o Konstitucinis Teismas 2006 metais tik dar kartą patvirtino jos egzistavimą ir išplėtė jos taikymą iki visos teismų sistemos.

3.3 Sąlygos leidžiančios pakeisti egzistuojančius precedentus naujais precedentais

Kaip matyti iš poskyrio pavadinimo, jame bus kalbama apie sąlygas, kurioms esant, teismai galėtų pakeisti jau egzistuojančius precedentus naujais precedentais. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose įtvirtino nemažai taisyklių susijusių su precedentu, tarp kurių buvo precedentų konkurencijos sprendimo būdai. Dalis teisės mokslininkų šias taisykles, susijusias su precedentų konkurencija, sutapatino su precedentų keitimu. Iš dalies tokią poziciją galima pateisinti, nes konkuruojant dviem precedentams, vienu iš jų yra pasirenkama sekti ir toliau, o kitu nebesiremiama kaip neatitinkančiu suformuotos praktikos. Vis dėl to, tai turi būti suprantama ne kaip teismų praktikos koregavimas ar precedentų keitimas naujais precedentais, o kaip teismų praktikos vienodinimas. Visgi, sprendžiant precedentų konkurenciją yra pasirenkama kryptis, link kurios krypsta teismai ir ja sekama, o ne atsisakoma ankstesnės pozicijos ir pateikiama nauja. Todėl šioje darbo dalyje autorius stengsis atskleisti sąlygas, kurioms esant teismai gali nukrypti nuo jau suformuluotos praktikos.

Visų pirma, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose nurodė, kad teismų praktikos koregavimą pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir

LAT²⁵⁰. Tik šiems teismams yra suteikti įgaliojimai koreguoti jau nusistovėjusią teismų praktiką. Iš to taip pat išplaukia išvada, kad nepriklausomai nuo situacijos, apylinkių ir apygardų teismai negali koreguoti esamos teismų praktikos, kad ir kaip šių teismų teisėjams nesąžiningai, neteisingai ar klaidingai ji atrodytų. Taigi, koreguoti teismų praktiką gali tik jau minėti Lietuvos apeliacinis teismas bei LAT. Tai jie turi daryti pagal savo kompetenciją. Iš to išplaukia, kad turi būti atsižvelgiama į šių teismų instancinę padėtį teismų sistemoje. Manytina, kad nors Lietuvos apeliaciniam teismui ir yra suteiki įgaliojimai koreguoti teismų praktiką, jis negalėtų koreguoti LAP suformuotos praktikos. Tai išplaukia iš *stare decisis* principo, nes pagal jį, LAT sprendimais turi sekti Lietuvos apeliacinis teismas dėl *stare decisis* vertikalios veikimo. Todėl, jei Lietuvos apeliacinis teismas imtųsi keisti LAT suformuotą praktiką, tai turėtų būti laikoma *stare decisis* principo pažeidimu. Todėl, galima daryti išvada, kad Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT gali koreguoti savo ir žemesnių instancijų teismų, praktiką.

Konstitucinio Teismo nutarimuose nurodyta, kad „teismų praktika atitinkamų kategorijų gali būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai“²⁵¹. Aiškiai matyti, kad daug dėmesio Konstitucinis Teismas skyrė įtvirtindamas pareigą teismams tinkamai motyvuoti ir argumentuoti savo sprendimą pakoreguoti esamą praktiką ar pakeisti esamus precedentes naujais. Tačiau konkrečios aplinkybės, kurioms esant suformuota teismų praktika gali būti keičiama liko neįvardinta. Apsiribota fraze „kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama“, kuri pati savime mažai ką pasako. Tačiau toks apibrėžimas yra suprantamas ir pateisinamas, kadangi nėra įmanoma nustatyti išsamią teismų praktikos koregavimo

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

²⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

taisyklią sistemą, nes jos, kaip ir pati teisė, nuolatos keičiasi²⁵². Todėl nėra tikslinga kurti tokią sistemą, kadangi ji laikui bėgant pasentų ir taptų netinkama naudoti, o ją koreguoti užtruktų per daug laiko. Tačiau bent pavyzdinis tokių sąlygų sąrašas, autoriaus nuomone, gali būti pateikiamas, o reikalui esant, galėtų būti greitai pakeičiamas, pritaikant jį prie naujai susiklosčiusios padėties.

Taigi, pradedant formuoti aplinkybių, leidžiančių pakeisti esamus precedentes naujais precedentais, sąrašą, pirmiausia turi būti paminėtas teismų praktikos klaidų taisymas, pasireiškiantis teisės taikymo ir/ar teisės aiškinimo klaidomis, skatinantis neteisingumą konkrečioje byloje. Ši aplinkybė nereiškia, kad esant bet kokiai klaidai ar neteisingumui turi būti keičiama jau egzistuojanti praktika. Manytina, kad šiuo atveju, jau suformuota praktika gali būti pakeičiama tik argumentuotai pagrindžiant, kodėl tokia praktika yra ydinga ne tik konkrečioje byloje, bet ir bylose, kuriomis ta praktika buvo suformuota (pvz.: tokia praktika susiformavo dėl neatsižvelgimo į tam tikras faktines aplinkybes, ko pasekmė buvo tokios praktikos suformavimas arba sprendžiamoje byloje kitaip šiek tiek kitaip susiklosčiusios faktinės aplinkybės, kurios esamo precedento taikymą padarytų neteisingu). Taip pat, svarbus neteisingumo laipsnis, kurį iššaukia klaidinga praktika. Anglijoje yra laikomasi pozicijos, kad vien paprastas neteisingumas, be jokių kitų aplinkybių, nėra pakankamas pagrindas pakeisti egzistuojančią praktiką²⁵³. Autorius mano, kad tokios pačios pozicijos turi būti laikomasi ir Lietuvoje. Vien tai, kad esamo precedento pritaikymas lemtų šioki tokį neteisingumą, net ir esant kai kurioms papildomoms aplinkybėms neturėtų būti pagrindas keisti jau esamus precedentes. Pats teisės aiškinimo ar taikymo klaidos iššaukiamas neteisingumo laipsnis turėtų būti gana didelis, papildomai bylos šalis neteisingumą turėtų argumentuoti papildomais argumentais, pvz.: ankstesnėje byloje, kurioje buvo suformuotas klaidingai teisę išaiškinantis ar klaidingą jos taikymą nurodantis precedentas nebuvo atsižvelgiama į tam tikras aplinkybes ar teisės principus, nebuvo įvertinami tokio precedento suformavimo teisiniai padariniai, nebuvo paisoma įstatymų leidėjo ketinimų²⁵⁴ ir t.t.

Keičiant precedentą dėl teisės taikymo ar aiškinimo turi būti įvertinami visi galimi neigiami padariniai, kurie galėtų iškilti ne tik konkrečioje byloje, bet ir tie, kurie galėtų turėti įtakos visai teisinei sistemai²⁵⁵. Antai, jeigu taikant jau suformuotą praktiką konkrečioje byloje vienai iš šalių esamo precedento taikymas iššauktų didelį neteisingumą, manytina, kad tai galimai įvyko dėl

²⁵² Isabelle Rorive, "Diverging legal culture but similar jurisprudence of overruling: the case of the House of Lords and the Belgian Cour de cassation," *European review of private law* 12 (2004): 333.

²⁵³ Thomas Ian McLeod, *Legal method. Ninth edition, supra* note 128, 183.

²⁵⁴ Dangutė Ambrasienė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė), "Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: *stare decisis v. jurisprudence constante*", *supra* note 53, 26.

²⁵⁵ Ibid.

klaidos suformuluojant tą precedentą. Tačiau ta šalis, kuri yra paveikiama tokio precedento neteisingumo turi tai įrodyti. Tik tinkamo įrodymo, kad sukuriant precedentą buvo padaryta tam tikra klaida, pasekmė gali būti esamo precedento pakeitimas nauju precedentu. Tačiau teismas keisdamas precedentą vėl turės gerai apsvarstyti tiek jo pakeitimo padarinius, tiek naujai sukuriamo precedento įtaką teisinei sistemai. Aplinkybių, dėl kurių precedentas laikytinas klaidingu, įrodymas yra būtinas, kadangi dažnai koreguojant precedentus gali būti padaroma daug daugiau žalos nei naudos, antai, teisinė sistema taptu nebenuspėjama ir nestabili, galėtų kristi visuomenės pasitikėjimas teismais ir pačia teise.

Sekanti aplinkybė, kuriai esant gali būti koreguojami precedentai yra įstatymų pasikeitimai. Čia bus kalbama ne apie konkretaus straipsnio pasikeitimą, kadangi pasikeitus konkrečiai teisės normai, precedentai nėra keičiami. Precedentai susiję su pasikeitusių normų teisės aiškinimu ir taikymu yra papildomi arba tampa nebeaktualūs, dėl normos pasikeitimo, ko pasekmė yra ta, kad turi būti sukuriami nauji precedentai, išaiškinantys tas naujas teisės normas, tačiau jie nepakeičia senųjų ir todėl negali būti laikomi precedentų koregavimo rezultatu. Taip yra todėl, kad pasikeitus teisės normai, dalis precedentų tampa nebeaktualūs, tarsi netenka savo galios, nes pati teisės norma netenka dalies ar viso savo turinio, kuris buvo išaiškintas tais precedentais. Tai yra precedentų kūrimo rezultatas, o ne precedentų koregavimo, t.y. jau suformuluotų precedentų pakeitimas naujais precedentais.

Taigi, toliau bus kalbama apie tokius įstatymų pakeitimus, kai konkreti norma nors ir išlieka vizualiai ir lingvistiškai nepakitusi, tačiau yra pakeičiamos kitos teisės normos, susijusios su pirmosios aiškinimu. Konkrečiau kalbant, manytina, kad teismų praktika gali būti koreguojama, kai tam tikra įstatymo norma išlieka tokia pati, tačiau yra pakeičiamas įstatymo tikslas, o kaip to pasekmė, galimai pasikeičia ir kitos teisės normos ir taip yra padaroma įtaka pirmosios aiškinimui. Taigi, čia svarbus yra teleologinis teisės aiškinimo metodas, kuriuo, kaip ir dauguma kitų teisės aiškinimo metodų, yra remiamasi teismų praktikoje²⁵⁶. Šio metodo esmė nusakoma teismo, kaip teisės interpretatoriaus, siekiu nustatyti įstatymo ar aiškinamos teisės normos tikslą, uždavinius²⁵⁷. Dažnai pačiame įstatyme būna suformuluotas tikslas, kurio siekiama konkrečius įstatymu, pvz.: įmonių bankroto įstatyme, akcinių bendrovių įstatyme²⁵⁸, finansinių priemonių rinkų įstatyme²⁵⁹ ir

²⁵⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2011,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=230792&nr=4>.

²⁵⁷ Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *supra* note 31, 206.

²⁵⁸ “Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas,” *Valstybės žinios* 64, 1914 (2000).

²⁵⁹ “Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas,” *Valstybės žinios* 17, 627 (2007).

t.t. Todėl aiškinant tokių įstatymų normas, svarbu, kad jos būtų aiškinamos atsižvelgiant į įstatymo leidėjo suformuluotus įstatymo tikslus²⁶⁰.

Natūralu, kad keičiant įstatymo tikslą, kartu gali būti pakeičiama ir didžioji dalis to įstatymo straipsniuose įtvirtintų teisės normų. Todėl, likusių nepakeistų normų aiškinimas atitinkamai turi pasikeisti taip, kad būtų pasiektas įstatymo tikslas ir, kad normos veikimas būtų suderinamas su pasikeitusiomis, tačiau jos aiškinimui įtaką darančiomis, normomis. Todėl manytina, kad tokiais atvejais turi pasikeisti ir precedentai išaiškinantys konkrečią normą. Kadangi pati teisės norma išlieka tokia pati, bet pasikeičia įstatymo tikslas ir kitos teisės normos, nebūtinai visa su pirmosios normos aiškinimu susijusi praktika turi keistis. Kai kurie dalykai natūralu, kad nepasikeis, nes pati norma išlieka nepakitusi. Kalbant vien tik apie įstatymo tikslo pasiekimą, netgi nesikeičiant jokiems įstatymo straipsniams, gali pasikeisti tam tikros normos aiškinimas. Taip yra todėl, kad atitinkama teisės norma turi būti aiškinama taip, kad būtų pasiekti to įstatymo tikslai²⁶¹, todėl jei pasikeičia įstatymo tikslas, gali pasikeisti ir tos normos aiškinimas. V. Mikelėnas pateikia puikų teleologinio teisės aiškinimo pavyzdį, jeigu įstatymas X nustato, kad jo tikslas yra Y, tai šio įstatymo norma N turi būti aiškinama taip, kad būtų gauta išvada T, kuri atitinka tikslą Y, nes jei norma būtų aiškinama taip, kad būtų gaunama išvada L, kuri neatitinka tikslo Y, tai įstatymo tikslas Y nebūtų pasiektas²⁶². Todėl atitinkamai, jei įstatymo X tikslas Y yra pakeičiamas tikslu Z, kad šis tikslas Z būtų pasiektas, įstatymo norma N nebegali būti aiškinama taip, kad būtų gauta išvada T, nes ji atitinka tikslą Y, o ne Z, nes tuomet naujasis tikslas nebūtų pasiektas. Todėl įstatymo norma N turi būti aiškinama taip, kad būtų gauta nauja išvada F, kuriuo pasiekiamas tikslas Z. Todėl akivaizdu, kad pasikeitus tikslui, gali būti būtina pakeisti ir konkrečios normos aiškinimą teismų praktikoje, kad ji atitiktų naujuosius įstatymo tikslus.

Pakankamai panašiai viskas gali vykti ir nesikeičiant įstatymo tikslui, bet pasikeičiant normoms, kurios daro įtaką pirmosios aiškinimui. Kaip pastebi V. Mikelėnas, teisės normos turi būti aiškinamos sistemiškai, todėl visada būtina jas aiškinti atsižvelgiant į kitas atitinkamos teisės šakos, instituto ar teisės akto normas²⁶³. Dažnai teisės normos papildo viena kitą, todėl vienos normos pakeitimas, gali turėti įtakos aiškinimui, pvz.: straipsnyje X nustatytos bendrosios taisyklės, o straipsnyje Y - išimtyš iš tos bendrosios taisyklės. Pasikeitus išimtimis, bendrosios taisyklės turės būti aiškinamos atitinkamai su padarytais išimčių pakeitimais. Todėl galima situacija kai gali tekti pakoreguoti teismų praktiką, nors aiškinamas straipsnis ir lingvistiškai nėra pakeičiamas.

²⁶⁰ Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *op. cit.*, 206–207.

²⁶¹ *Ibid.*, 207.

²⁶² Dalia Mikelėnienė ir Valentinas Mikelėnas, *supra* note 31, 206–207.

²⁶³ *Ibid.*, 195–196.

Taigi, akivaizdu, kad jau suformuoti teismų precedentai gali būti keičiami, jeigu yra pakeičiami įstatymo tikslai ar kitos, susijusios teisės normos, nors aiškinama norma ir nebuvo pakeista. To tikslas gali būti pritaikant normą prie pasikeitusio įstatymo tikslo ar suderinant kelių, tarpusavyje susijusių straipsnių veikimą.

Galiausiai bus kalbama apie esminius visuomeninius pokyčius. Įvairus pokyčiai visuomenėje vyksta nuolatos. Dauguma jų teisės mokslui nebūna labai reikšmingi, kita dalis įvyksta ne taip greit, kad nebūtų spėjama prie jų prisitaikyti. Lietuvos teisinė sistema yra ganėtinai jauna, palyginus su kitomis Europos ir pasaulio valstybėmis. Todėl tokie atvejai Lietuvoje yra mažiau pastebimi, nes tokių pokyčių buvo daug mažiau, tačiau manytina, kad tokiais atvejais gali būti būtina pakeisti egzistuojančią teismų praktiką. Puikus to pavyzdys, jau keletą kartu šiame darbe minėta Anglijos byla R prieš R. Turint ganėtinai seną teisinę sistemą, natūralu, kad joje gali likti tokių precedentų – relikto, kurių taikymas šiandien būtų neracionalus ir neatitiktų jau nusistovėjusio naujo požiūrio. Kadangi Lietuvos teisinė sistema vis dar ganėtinai jauna, su tokiais atvejais nėra susiduriama. Tačiau gali būti susiduriama ateityje, ypač dėl sparčiai tobulėjančių technologijų ir visuomenės narių polinkio jomis naudotis.

Natūralu, kad teismų praktikoje gali būti suformuluojami precedentai atspindintys tam tikrą požiūrį, tačiau praėjus kuriam laikui, situacija visuomenėje gali kardinaliai pasikeisti, nors jokie įstatymai ir nepasikeis, tačiau šie precedentai nebeatitiks visos visuomenės požiūrio į tuos dalykus, dėl įvykusių pokyčių. Kaip pavyzdį galima nurodyti pasikeitusią LAT praktiką netesybų klausimu. Anksčiau, daugumoje bylų LAT laikydavosi nuomonės, kad tinkamas netesybų dydis yra 0,02 procento dydžio delspinigiai už kiekvieną praleistą dieną ir didesnes sutartines netesybas sumažindavo iki tokio, ar labai panašaus dydžio²⁶⁴. Tačiau savo vėlesnėje praktikoje LAT nurodė, kad jeigu šalys sutartyje susitarę dėl tam tikro dydžio netesybų, tai sutarties neįvykdymo ar netinka įvykdymo atveju skolininkas negali jo ginčyti, išskyrus atvejus, kai netesybos būtų neprotingos, akivaizdžiai per didelės, atsižvelgiant į konkrečios prievolės pobūdį, padarytą pažeidimą, jo padarinius, skolininko elgesį, prievolės sumą, tačiau negalima sumažinti netesybų tiek, kad būtų paneigiamas sutarties laisvės principas²⁶⁵. Remiantis šia byla praktikoje, net penkis kartus didesnės

²⁶⁴ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2006,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=66881&nr=1>;

“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2005,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=52568&nr=1>

²⁶⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=176866>.

nei anksčiau manytas netesybų dydis, t.y. 0,1 procento dydžio delspinigiai už kiekvieną praleistą dieną nebuvo mažinami²⁶⁶.

Taigi, matyti, kad galimi atvejai, kai įvyksta esminių visuomeninių pokyčių, kurių pagrindu gali būti koreguojama jau suformuota teismų praktika, tam tikru klausimu.

Apibendrinimui, autorius daro išvadą, kad tai yra pagrindiniai veiksniai, kurių pagrindu gali būti koreguojami jau sukurti precedentai. Šių aplinkybių sąrašą sudaro šios aplinkybės: 1) teismų praktikos klaidų taisymo atvejai; 2) atvejai, kai tam aiškinama teisės norma nepasikeičia, bet pasikeičia kitos, su jos aiškinimu susijusios, teisės normos arba įstatymo tikslas, dėl ko ji turi būti pradėta aiškinti kitaip, nei anksčiau; 3) įvykę esminiai visuomeniniai pokyčiai. Pateikiamas sąrašas yra pavyzdinis ir gali būti papildomas kitomis aplinkybėmis, kurios gali sąlygoti esamų precedentų koregavimą. Tačiau manytina, kad šios aplinkybės, net laikui bėgant, neturėtų pasikeisti.

²⁶⁶ “Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-251/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=658807&nr=1>.

IŠVADOS

1. Esminis kriterijus nuo kurio priklauso požiūris į precedento sampratą yra teisės tradicija veikianti konkrečioje valstybėje. Lietuvoje, kaip kontinentinės teisės tradicijos valstybėje, precedentas yra pripažįstamas antriniu teisės šaltiniu, todėl turi būti suprantamas kaip teisės interpretacijos būdu pasiektas teismo sprendimas, kuriuo privaloma sekti sprendžiant visas kitas analogiškas ar iš esmės panašias bylas. Tačiau, atvejais kai nėra pirminių teisės šaltinių, t.y. įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, reguliuojančių sprendžiamą teisinį santykį, precedentas gali įgauti tam tikrą „autonomiškumą“ ir turi būti vertinamas kaip aukštesnės hierarchijos teisės šaltinis nei kiti antriniai teisės šaltiniai.

2. Precedentas yra sudarytas iš dviejų sudėtinių elementų – *ratio decidendi* ir *obiter dictum*, iš kurių svarbiausias yra *ratio decidendi*, išreiškiantis konkrečią elgesio taisyklę, įtvirtintą sprendime. Tačiau Lietuvoje nei įstatymo lygiu, nei teismų praktikoje, nėra pateiktų *ratio decidendi* identifikavimo taisyklių, todėl praktiškai yra labai sunku daugybėje sprendimų rasti precedentinę reikšmę turintį ir identifiukuoti privalomą jo dalį. Todėl neteisingai nustačius precedentinės bylos *ratio decidendi* iškyla reali grėsmė teisėjui byloje neteisingai pritaikyti teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę, ko pasekmė būtų neteisingai išspręsta byla. Atitinkamai, advokatai, neteisingai identifikavę *ratio decidendi*, gali nesuteikti tinkamos teisinės pagalbos asmenims.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įtvirtinti veiksniai skirti išspręsti precedentų konkurencijos klausimą sutampa su Anglijos teisėje galiojančiais veiksniais, lemiančiais precedento galią. Tačiau detalesnis šių sąlygų nagrinėjimas atskleidžia, kad nors kai kurių veiksmių supratimas abiejose valstybėse sutampa, dalies jų supratimas skiriasi dėl precedento, kaip teisės šaltinio, statuso konkrečiose valstybėse ir skirtingų teisės tradicijų. Lietuvoje šių sąlygų aiškinimas skiriasi dėl aiškios įstatymo viršenybės precedentų atžvilgiu ir dažnų statutinės teisės pokyčių, kurie gali nulemti dažnų precedentų keitimą, taip pat, dėl požiūrio į patį teisėjo asmenį.

4. Įgyvendinant *stare decisis* principą yra taikomas samprotavimo pagal analogiją metodas, kurio esmę sudaro analogijų ieškojimas tarp sprendžiamos bylos ir precedentinę reikšmę turinčių sprendimų, priimtų atitinkamos kategorijos bylose. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad visiškai analogiškų bylų beveik nebūna, patvirtinamas ginamasis teiginys, kad precedentų taikymas ar netaikymas priklauso nuo subjektyvaus teisėjo vertinimo, ar yra pakankamai analogijų precedentui taikyti, ar nėra. Taip yra todėl, kad viskas priklauso nuo to, kaip teisėjas suvokia tam tikras faktines

aplinkybes ir jų reikšmę skirtumui tarp bylų nustatyti. Toks subjektyvus aplinkybių vertinimas gali lemti neteisingo sprendimo priėmimą ar netinkamos teisinės pagalbos suteikimą.

5. *Stare decisis* principo įgyvendinimu yra siekiama tam tikrų tikslų, iš kurių pagrindiniai yra teismų praktikos prognozuotumas ir nuspėjamumas bei asmenų lygybės prieš įstatymą principo užtikrinimas. Tačiau negalima manyti, kad įtvirtinus precedento doktriną visi siekiami tikslai ateis savaime. Netinkamas precedento doktrinos ir *stare decisis* principo įgyvendinimas gali nulemti visiškai atvirkščių padarinių atsiradimą – gali sumažėti proceso efektyvumas, teisinė sistema gali pasidaryti nelanksti, kai kurie teisės pošakiai (ypač mažiau sureguliuoti įstatymu) gali tapti uzurpuotais neteisingų precedentų, gali sumažėti pasitikėjimas teise ir teismais. Todėl į precedento doktrinos įgyvendinimą reikia žiūrėti atsakingai – precedentų taikymas (ar netaikymas) turi būti argumentuotas ir pagrįstas, teismų sprendimuose turi būti atlikta precedentų analizė analizuojant bylų *ratio decidendi*, kad nepasireikštų minėti netinkamo precedento doktrinos įgyvendinimo padariniai.

6. 2006 ir 2007 metais Konstitucinis Teismas priėmė nutarimus, kuriais buvo suformuota precedento doktrina bei precedentų taikymo taisyklės. Tačiau neapseita ir be tam tikrų klaidų, kaip įtvirtintas horizontalus precedento taikymas ir galėjimas nukrypti nuo savo sukurtų precedentų. Šie du dalykai tiesiogiai prieštarauja vienas kitam. Taip pat, įtvirtinta pareiga argumentuoti nukrypimą nuo esamos praktikos, tačiau šios pareigos nesilaikymas neiššaukia jokių pasekmių. Apart šių klaidų, pastebima, kad precedento doktrinos sprendžiant civilines bylas teismai laikosi - precedentus taiko atsargiai, prieš taikant ar atsisakant taikyti precedentą pradėta atidžiai analizuoti bylų *ratio decidendi*. Tačiau kartais tai vis dar pamirštama padaryti tiesiog nurodant, kad bylų *ratio decidendi* nesutampa ir nepateikiant jokios papildomos argumentacijos.

7. Lietuvoje yra įtvirtintas horizontalus *stare decisis* principo taikymo formos veikimas visų instancijų teismuose. Tačiau taikyti precedento doktriną horizontaliai apylinkės teismuose, autoriaus nuomone, nėra tikslinga. Apylinkių teismai yra saistomi visų aukštesnės instancijos teismų sprendimų dėl vertikalios *stare decisis* veikimo. Taip pat, apylinkių teismų precedentus gali pakeisti visi aukštesnės instancijos teismai ir nėra saistomi jų laikytis. Todėl apylinkės teismų susaistymas savo pačių sukurtais precedentais nėra tikslingas, kadangi visą reikiamą precedentų pagrindą turėtų padengti aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai. Papildomai, manytina, kad apylinkių teismų teisėjams, dėl didelio bylų skaičiaus šiuose teismuose, būtų praktiškai neįmanoma sužinoti apie visus apylinkių teismuose sukurtus precedentus ir, ar jie nėra pakeisti aukštesnės instancijos

teismų. Todėl, autorius daro išvada, kad apylinkės teismų susaistymas horizontaliuoju *stare decisis* veikimu yra nepagrįstas. Šie sprendimai turėtų būti laikomi ne įpareigojančiais precedentais, o įtikinamaisiais.

8. Visiškai patvirtinamas ginamasis teiginys, kad Lietuvoje precedentas galiojo dar gerokai iki Konstituciniam Teismui įtvirtinant precedento doktriną. Nors įstatymuose precedentas nebuvo įtvirtintas lingvistiškai, tačiau buvo išreikštos teismų praktikos vienodinimo idėjos. Tačiau teismų praktikoje precedento sąvoka buvo naudojama nuo 1998 metų, buvo suformuluotos precedentų taikymo taisyklės ir suteiktas teisės šaltinio statusas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotiems precedentams. Nors tuometinės precedento taisyklės gerokai skiriasi nuo dabartinių, precedentų taikymas ir precedento doktrinos taisyklių suformulavimas pavertė precedentą privalomu teisės šaltiniu. Todėl precedento doktrinos egzistavimas iki 2006 m. Konstitucinio Teismo nutarimų – nenuginčijamas.

9. Precedentai negali būti keičiami dažnai, kadangi tai neatneštų norimo efekto, kurio siekiama įgyvendinant precedento doktriną – teismų praktikos vienodumo, nuspėjamumo, stabilumo ir lankstumo. Tačiau šiuo metu nei įstatymas, nei teismų praktika, nei doktrina nepateikia aplinkybių, kurioms esant nusistovėjusi ir išplėtota teismų praktika gali būti keičiama. Atlikęs analizę, autorius daro išvadą, kad tokia teismų praktika gali būti keičiama esant šioms aplinkybėms: 1) teismų praktikos klaidų taisymo atvejai; 2) atvejai, kai tam aiškinama teisės norma nepasikeičia, bet pasikeičia kitos, su jos aiškinimu susijusios, teisės normos arba įstatymo tikslas, dėl ko ji turi būti pradėta aiškinti kitaip, nei anksčiau; 3) įvykę esminiai visuomeniniai pokyčiai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminiai teisės aktai

1. "Lietuvos Respublikos Konstitucija." *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992);
2. "Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas." *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002);
3. "Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas." *Valstybės žinios* 64, 1914 (2000);
4. "Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas." *Valstybės žinios* 17, 627 (2007);
5. "Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas." *Valstybės žinios* 31, 1010 (2001);
6. "Lietuvos Respublikos restruktūrizavimo įstatymas." *Valstybės žinios* 31, 1012 (2001);
7. "Lietuvos Respublikos teismų įstatymas." *Valstybės žinios* 46, 851 (1994);
8. "Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 13, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 29, 36, 42, 58, 60, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas." *Valstybės žinios* 67, 1600 (1996);
9. "Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55(1), 57, 61, 63, 64, 69–1, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir Įstatymo papildymo 53(1), 53(2) straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas." *Valstybės žinios* 81, 3186 (2008).

II. Specialioji literatūra

10. Ambrasienė, Dangutė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė), "Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: *stare decisis v. jurisprudence constante*" iš *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber amicorum Valentinas Mikelėnas*, 13–29. Vilnius: Justitia, 2008;
11. Campbell Black, Henry. *Black's law dictionary. Revised fourth edition*. St. Paul: West Publishing Company, 1968;
12. Cross, Rupert ir J. W. Harris. *Precedent in English law. Fourth edition*. Oxford: Clarendon press, 2004;
13. Driukas, Artūras ir Virgilijus Valančius. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
14. H. Bix, Brian. *A Dictionary of Legal Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2004;
15. H. Gifis, Steven. *Law Dictionary*. New York: Barron's Educational Series, Inc., 1996;
16. Ian McLeod, Thomas. *Legal method. Fifth edition*. Ebbw Vale: Palgrave Macmillan, 2005;
17. Ian McLeod, Thomas. *Legal method. Ninth edition*. Padstow: Palgrave Macmillan, 2013;

18. Ingman, Terence. *The English legal process. 11th edition.* Oxford: Oxford University Press, 2007;
19. Lyons, David. *Moral aspects of legal theory. Essays on law, justice and political responsibility.* Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
20. Manchester, Collin ir David Salter. *Exploring the law: the dynamics of precedent and statutory interpretation. 3rd edition.* London: Sweet & Maxwell, 2006;
21. Martin, Jacqueline. *The English legal system. 5th edition.* London: Hodder Education, 2007;
22. Mikelėnas, Valentinas. “Civilinio proceso teisės šaltiniai.“ Iš *Civilinio proceso teisė. I tomas*, Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, 99–131. Vilnius: Justitia, 2003;
23. Mikelėnienė, Dalia ir Valentinas Mikelėnas. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999;
24. Rivlin, Geoffrey. *Understanding the law. Third edition.* Oxford: Oxford University Press, 2004;
25. S. James, Philip. *Introduction to English law. Twelfth edition.* London: Butterwoths, 1989;
26. Slapper, Gary ir David Kelly. *The English legal system. 8th edition.* Oxford: Routledge Cavendish publishing, 2006;
27. *Tarptautinių žodžių žodynas.* Vilnius: Alma littera, 2013;
28. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorijai.* Vilnius: Justitia, 2000;
29. Vasiliauskas, Vitas. “Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004;
30. Zander, Michael. *The law-making process. 6th edition.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

III. Periodiniai leidiniai

31. Ambrasienė, Danguė ir Solveiga Palevičienė (Cirtautienė). “The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania.“ *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 61–78;
32. Baltrimas, Johanas. “Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai.“ *Teisės problemos*, 4, 78 (2012): 49–73;
33. Baranauskas, Egidijus. “Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?“ *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 201–210;

34. Carnwath, Robert. "Judicial precedent - taming the common law." *Oxford university commonwealth law journal* 2, 12 (2012): 261–272;
35. Eng, Svein. "The doctrine of precedent in English and Norwegian law - some common and specific features." *Scandinavian studies in law* 1, 39 (2000): 275–324;
36. Gedeikis, Mindaugas. "Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje." *Juristas*, 4, 67 (2009): 31–38;
37. Gumbis, Jaunius. "Teisės samprata: logikos taikymo problematika." *Teisė* 3, 76 (2010): 46–62;
38. Jokūbauskas, Rytis. "Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje." *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 51–56;
39. Kūris, Egidijus. "Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai." *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 131–149;
40. Nekrošius, Vytautas. "Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje." *Teisė* 3, 63 (2007): 76–87;
41. Rorive, Isabelle. "Diverging legal culture but similar jurisprudence of overruling: the case of the House of Lords and the Belgian Cour de cassation." *European review of private law* 12 (2004): 321–346;
42. Sagatys, Gediminas. "Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos," *Justitia* 2, 72 (2009): 2–15;
43. Sinclair, Michael. "Precedent, super-precedent." *George Mason law review* 2, 14 (2007): 363–411;
44. Szabados, Tamás. "Precedents in EU law - the problem of overruling." *ELTE law journal* 1, 4 (2015): 125–146;
45. Tjong Tjin Tai, Eric ir Karlijn Teuben, "European precedent law." *European preview of private law* 5, (2008): 827–841;
46. Vasiliauskas, Vitas. "Teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas." *Teisė* 1, 42 (2002): 145–151;
47. Vasiliauskas, Vitas. "Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje." *Teisė* 1, 42 (2002): 152–165.

IV. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006);
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 111, 4549 (2007).

V. Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismų nutartys

50. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-122/98.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=16663&nr=1;>
51. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-271/2000.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=18282&nr=3;>
52. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-905/2000.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=18961&nr=1;>
53. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-964/2000.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=19025&nr=1;>
54. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2005.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=52568&nr=1;>
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2006.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=66881&nr=1;>
56. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-571/2007.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=82919&nr=2;>

57. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-255/2008." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=86459&nr=1;>
58. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skriaus 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=176866;>
59. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2011." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=230792&nr=4;>
60. "Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-251/2013." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=658807&nr=1;>
61. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-82-916/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1005410&nr=1;>
62. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-313/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1017681&nr=1;>
63. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95-378/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1025121&nr=68;>
64. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401-248/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1057412&nr=1;>
65. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1087361?nr=13;>
66. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių Bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518-706/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154296?nr=1;>

67. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-635-915/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1161589&nr=1>;
68. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86-706/2016." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1173565&nr=1>;
69. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-93-684/2016." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=1214234&nr=1>;
70. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129-421/2016." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1221257?nr=4>.

VI. Užsienio teismų nutartys

71. [1992] 1 A.C. 599, R v. R, House of Lords, I.L.M.;
72. [1972] 1 All ER 801, Cassell & Co Ltd v. Broome, House of Lords, 1972 I.L.M. Prieiga per internetą: <http://uniset.ca/other/rossminster/broome.html>;
73. [1944] 1 KB 718, Young v. Bristol Aeroplane Company Limited, The Court of Appeal, 1944 I.L.M.;
74. [1949] 1 KB 370, Ruse v. Read, The Court of Appeal, 1949 I.L.M.;
75. [1890] 25 QBD 300, Read v. Joannon, The Court of Appeal, 1890 I.L.M.;
76. [1989] AC 375, London Tramways Co Ltd v. London County Council, House of Lords, 1989, I.L.M.;
77. [1966] 3 All ER 77, Practice statement, House of Lords, 1966, I.L.M.;
78. [2010] UKSC 28, Austin v. Mayor and Burgesses of the London Borough of Southwark, Supreme Court of the United Kingdom, 2010, I.L.M.;
79. [1947] 1 KB 842, Police Authority for Huddersfield v. Watson, The High Court, 1947, I.L.M.;
80. [1984] 3 All ER 240, R v. Greater Manchester Coroner ex parte Tal, The High Court, 1984, I.L.M.

SANTRAUKA

Lietuvoje padėtis su teisminiu precedentu ilgą laiką buvo neaiški. Įstatymo lygiu teisminis precedentas nebuvo įtvirtintas iki 2008 metų, teismų praktikoje apie precedentą buvo kalbama itin nedaug. Galiausiai, Konstitucinis Teismas 2006 metais suformavo precedento doktrina, kuri buvo visiškai baigta plėtoti 2007 metais. Būtent, Konstitucinio Teismo nutarimai ir padarė įtaką teismo precedento įtvirtinimui įstatymo lygiu. Tačiau nėra aišku ar teismo precedento įtvirtinimas sukėlė norimas pasekmes praktikoje, t.y. ar bendrosios kompetencijos teismai sprenddami civilines bylas laikosi Konstitucinio Teismo suformuotos precedento doktrinos? Todėl pagrindiniai tiksliai keliami šiam darbui yra išanalizuoti ir palyginti precedento doktrinos ir *stare decisis* principo ypatumus Lietuvoje bei precedento gimtinėje – Anglijoje ir atskleisti precedento doktrinos taikymo Lietuvoje problematiką.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje darbo dalyje yra analizuojama precedento, kaip teisės šaltinio, vieta Lietuvos teisės šaltinių hierarchijoje, precedento sudėtiniai elementai ir rūšys, precedento galią nustatantys veiksniai bei jų suvokimo skirtumai Lietuvoje ir Anglijoje. Antroji darbo dalis skirta *stare decisis* principui. Joje pateikiama *stare decisis* samprata bei ryšys su įpareigojančiuoju precedentu, atskleidžiami didžiausią reikšmę šiam principui turinčio metodo – samprotavimo pagal analogiją, ypatumai bei problematika. Taip pat, analizuojamas *stare decisis* principo veikimas Anglijoje, kuris vėliau lyginimas su šio principo veikimu Lietuvoje bei analizuojami šio principo tikslai, reikšmė, privalumai ir trūkumai. Trečiasis skyrius skiriamas precedento doktrinos Lietuvoje analizei. Analizuojama Konstitucinio Teismo nutarimų, įtvirtinusių precedentą Lietuvos teisėje, reikšmė ir jų įtaka civilinių bylų sprendimo praktikai. Siekiant nustatyti precedento doktrinos egzistavimą iki 2006 m., analizuojama ankstyvoji bendrosios kompetencijos teismų praktiką bei teisės aktai. Taip pat, analizuojamos ir pateikiamos sąlygos, kada teismų praktika gali būti keičiama vietoj egzistuojančių precedentų sukuriant naujus precedentus. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados atspindinčios tyrimo rezultatus bei iškeltus ginamuosius teiginius.

SUMMARY

The situation of judicial precedent in Lithuania was not clear for a long time. In legislation acts judicial precedent has not been established until 2008 and in case law judicial precedent has been mentioned very rarely. In 2006 Lithuania's Constitutional Court formulated doctrine of precedent which was completely developed in 2007. These rulings of Constitutional Court influenced legislator to transfer doctrine of judicial precedent into a law. However, it is not clear whether consolidation of judicial precedent in Lithuania's law led to desired consequences in practice e. g. do courts follow the rule of precedent established by Constitutional Court while solving civil cases? Therefore, the main purpose for this final thesis is to analyze and compare peculiarities of judicial precedent and *stare decisis* in Lithuania and England, also, to reveal issues of the doctrine of precedent in Lithuania.

The final thesis consists of three parts. In first part author analyses precedent as a source of law, binding and persuasive precedents, elements of precedent, factors determining precedential strength and difference in understanding those factors in Lithuania and England. In the second part author analyzes principle of *stare decisis*. In this part conception of *stare decisis* is given and similarities between binding precedent is analyzed. Also, author reveals peculiarities and issues of reasoning by analogy method, analyzes and compares how horizontal and vertical *stare decisis* works in England and Lithuania, analyzes the purpose, meaning, advantages and disadvantages of *stare decisis*. In third part author focuses on Lithuania's doctrine of precedent. Rulings of Constitutional courts, which established doctrine of precedent in Lithuania's law, their meaning and influence to practice of solving civil cases is being analyzed. Also, in order to confirm the existence of precedent before rulings of Constitutional Court, author analyzes early case law and legislation acts. Finally, author analyzes conditions, when old precedents can be replaced by creating new ones. In the end of the final thesis conclusions are given.

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojama precedento doktrinos ir *stare decisis* principo Lietuvos civiliniame procese, problematiką. Darbe yra nustatoma precedento, kaip teisės šaltinio, vieta teisės šaltinių hierarchijoje, analizuojamos precedentų rūšys, precedento sudėtiniai elementai, precedento galią lemiantys veiksniai. Taip pat, pateikiama *stare decisis* principo samprata, analizuojamas samprotavimo pagal analogiją metodas ir jo problematika, lyginamas šio principo veikimas Lietuvoje ir Anglijoje bei atskleidžiami šio principo privalumai ir trūkumai. Darbe nagrinėjami Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais buvo suformuota precedento doktrina Lietuvoje bei jų reikšmė civilinių bylų sprendimo praktikai, precedento egzistavimo problema iki minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų bei sąlygos, leidžiančios pakeisti nusistovėjusią teismų praktiką.

Reikšminiai žodžiai: precedentas, precedento doktrina, stare decisis.

ANNOTATION

In this final thesis author analyzes issues of doctrine of precedent and *stare decisis* in Lithuania's civil process. Author determines precedents place in a hierarchy of law sources, analyzes binding and persuasive precedents, elements of precedent and factors determining strength of precedent. Also, author gives the conception of *stare decisis*, analyzes reasoning by analogy method and its issues, compares horizontal and vertical *stare decisis* in Lithuania and England, moreover, advantages and disadvantages of *stare decisis* are revealed. Lastly, in this final thesis author analyzes rulings of Constitutional Court which formulated doctrine of judicial precedent and their meaning to solving civil cases, precedent existence until 2006 and conditions, which allows to change existing precedents by creating new ones.

Keywords: precedent, doctrine of precedent, stare decisis.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas(ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“

“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)